

Irina Vikman

**Tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutus verkkosisältötuotantoon
Suomen yleisissä kirjastoissa**

Tampereen yliopisto
Informaatiotutkimuksen laitos
Informaatiotutkimuksen pro gradu
-tutkielma
Marraskuu 2002

Sisällys

Johdanto	3
1. Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet	4
1.1. Tutkimusongelma.....	4
1.2. Keskeiset käsitteet.....	5
1.2.1. Tieto ja informaatio.....	5
1.2.2. Tietoyhteiskunta ja informaatioyhteiskunta.....	6
1.2.3. Tietohuolto	7
1.2.4. Sisältötuotanto.....	7
1.2.5. Tietoyhteiskuntastrategiat	9
2. Kirjastot suomalaisissa tietoyhteiskuntastrategioissa	10
2.1. Tietohuollon kehittämisstrategia.....	10
2.2. Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia vuosina 1995-1999	12
2.3. Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia vuosina 2000-2004	13
2.4. Kulttuurinen tietoyhteiskunta.....	16
2.5. Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II.....	19
2.6. Eurooppalainen tietoyhteiskunta.....	22
2.7. Tietoyhteiskuntastrategioiden ja yleisten kirjastojen nykytilanteen suhteesta	25
2.8. Tietoyhteiskuntastrategioiden kritiikkiä	27
2.8.1. Tiedon asema tietoyhteiskunnassa	27
2.8.2. Tietoyhteiskuntastrategioiden taustaideologian arviointi	28
2.8.2.1. Isänmaallinen retoriikka.....	28
2.8.2.2. Strategioiden asiakaslähtöisyys ja teknologia.....	29
2.8.2.3. Strategioiden rakenteen luonne.....	30
2.8.2.4. Retorinen vakuuttelu strategioissa	30
3. Tietoyhteiskunta ja kirjastojen strateginen suunnittelu	31
3.1. Yleisiä käsityksiä tietoyhteiskunnasta	31
3.2. Yleiset kirjastot julkisena tilana tietoyhteiskunnassa.....	33
3.3. Yleisten kirjastojen strateginen suunnittelu	35
3.3.1. Ontarion osavaltion yleisten kirjastojen yhteinen strategia	39
3.3.2. Helsingin kaupunginkirjaston tietostrategia.....	41
4. Empiirisen tutkimuksen toteutus	42
4.1. Tutkimusmenetelmä.....	42
4.2. Tutkimusaineiston keruu.....	49
4.3. Aineiston analyysin periaatteet	51
5. Tietoyhteiskuntastrategiat kirjastojen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa	53
5.1. Tietolähde.....	54
5.2. Keskustelun seuraaminen.....	55
5.3. Uusi toiminta.....	57
5.4. Kirjaston oma suunnittelu	61
5.5. Kirjastoa koskeva kunnallinen päätöksenteko ja tuki	73
6. Kirjastot verkkosisältötuottajina	76
6.1. Valtakunnalliset yhteishankkeet ja verkkopalvelutuotanto.....	76
6.2. Valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen verkkosisältötuotanto	78
6.3. Sisältötuotannon eri muodot	87
6.4. Lisäarvo, -työ ja -kustannukset	88

6.5. Valtionavustukset.....	90
6.6. Verkkopalvelujen käyttäjämäärien kartoitus	94
7. Yhteistyö ja tulevaisuudennäkymät	96
7.1. Palvelumahdollisuudet nykyresursseilla	96
7.2. Omat ja yhteiset hankkeet	97
7.3. Koulutus-, tuki- ja yhteistyötarpeet.....	100
7.4. Markkinointi päättäjille.....	103
7.5. Tulevaisuudennäkymät	106
8. Erikokoisten kirjastojen väliset erot	109
9. Johtopäätökset.....	122
Lähteet.....	131
Liitteet	141
Liite 1. Kuvio 1.1. Opetusministeriön sisältötuotantokuvio	
Liite 2. Kuvio 3.1. Kirjaston strategisen suunnittelun prosessi. Kuvio 3.2. SWOT-analyysi	
Liite 3. EU:n neljännen puiteohjelman tutkimushankkeet, joihin pääsi mukaan suomalaisia osallistujia vuonna 1995	
Liite 4. Yleisille kirjastoille lähetetty kyselyyn liittyvä sähköpostiviesti	
Liite 5. Saate kyselyyn tietoyhteiskuntastrategioiden toteutumisesta Suomen yleisissä kirjastoissa	
Liite 6. Kysely tietoyhteiskuntastrategioiden toteutumisesta Suomen yleisissä kirjastoissa	
Liite 7. Kuvio 6.6. Verkkosisältötuotannon muodot	

Johdanto

Tietoyhteiskunta on ollut jo jonkin aikaa tiedotusvälineiden käsittelyn sekä tutkimuksen kohteena. Viime vuosina Suomessa julkaistuissa tietoyhteiskuntaan liittyvissä strategioissa ja linjauksissa on korostettu tietohuollon kehittämisen ja kirjastojen toiminnan merkitystä. Yleisten kirjastojen ajatellaan tarjoavan kaikille kansalaisille tasa-arvoisen pääsyn tietoon — olipa se sitten painetussa tai elektronisessa muodossa. Tietotekniikan nopea kehittyminen ja leviäminen eri elämäntilanteille on johtanut myös kirjastojen verkottumiseen. Kuten suomalaisissa tietoyhteiskuntastrategioissa usein painotetaan, yleiset kirjastot tarjoavat kaikille kansalaisille tasa-arvoisen mahdollisuuden käyttää uutta tietotekniikkaa, päästä tietoverkkoihin, edistää heidän tietoyhteiskunnassa tarvitsemiaan tietoja ja taitoja eli yleensäkin päästä osalliseksi tietoyhteiskuntakehityksen parhaista hedelmistä.

Kuitenkin kirjastoalan keskustelussa (esimerkiksi Kirjastolehdestä ja kirjasto-kaapeli-postituslistalla) on noussut esiin myös aivan toisenlaisia käytännön kokemuksia yleisten kirjastojen toimintaan liittyvistä päätöksistä ja toimenpiteistä. Taloudellisen laman päättymisestä huolimatta yleisten kirjastojen toimintaan tarkoitettut määrärahat eivät ole lähteneet nousuun, vaan ne ovat pysyneet entisellä niukalla tasollaan tai niitä on saatettu jopa vähentää edelleen. Kirjastopalvelujen kysyntä sitä vastoin on samaan aikaan lisääntynyt ja tullut yhä monipuolisemmaksi. Yleiset kirjastot ovat siis tietoteknologian nopean kehityksen ja eri aineistomuotojen monipuolistumisen myötä saaneet paljon uusia tehtäviä perinteisten palvelujen lisäksi. Käytännössä kirjastojen toimintaresursseja ei kuitenkaan ole lisätty uusien palvelujen toteuttamiseksi, vaan uutta on jouduttu toteuttamaan muun muassa perinteisten tehtävien kustannuksella.

Edellä luonnehdittu yleisten kirjastojen nykyinen toiminnan resurssointitilanne on ristiriidassa useissa tietoyhteiskuntastrategioissa yleisille kirjastoille annetun merkittävän aseman kanssa. Kiinnostuin tästä tietoyhteiskuntastrategioiden tavoitteiden ja käytännön välisestä ristiriidasta, joka tarjosi tutkimukselleni hedelmällisen lähtökohdan. Tutkielmallani pyrin selvittämään, miten suomalaisissa tietoyhteiskuntastrategioissa kirjastotoiminnalle asetetut tavoitteet käytännössä toteutuvat Suomen yleisissä kirjastoissa. Aluksi esittelen tutkimusongelman ja määrittelen tutkimukseni keskeiset käsitteet. Sen jälkeen tarkastelen yleisten kirjastojen tehtävää ja merkitystä keskeisissä suomalaisissa tietoyhteiskuntastrategioissa. Strategioiden suuren määrän vuoksi keskityn yleisten kirjastojen toiminnasta ja kehittämisestä vastaavan opetusministeriön julkaisemiin strategioihin, jotka sisältävät kirjastojen toimintaan liittyviä konkreettisia toimenpide-ehdotuksia. Käsittelen myös tietoyhteiskuntastrategioihin liittyvää kritiikkiä ja tarkastelen lyhyesti yleisten kirjastojen nykytilannetta. Tämän jälkeen tarkastelen yleisiä kirjastoja tietoyhteiskunnan julkisena

tilana Jürgen Habermasin teorian valossa. Pohdin myös yleisten kirjastojen strategisen suunnittelun tarvetta ja esitän kaksi empiiristä esimerkkiä. Tutkielman empiirisen osan aloitan perustelemalla tutkimusmenetelmän valinnan sekä kuvaamalla tutkimusaineiston keruun ja aineiston analyysin periaatteet. Tämän jälkeen esitän tutkimukseni tilastollisen ja laadullisen analyysin tulokset. Lopuksi tarkastelen keskeisiä tuloksia ja pohdin ehdotuksia jatkotutkimukseksi.

1. Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet

1.1. Tutkimusongelma

Tutkielmani tarkoituksena on selvittää:

1. millaisina tietoyhteiskuntastrategioiden tavoitteet yleisissä kirjastoissa koetaan,
2. kuinka tietoyhteiskuntastrategiat vaikuttavat kirjastojen omaan suunnittelutoimintaan,
3. kuinka sisältötuotanto on kirjastoissa toteutunut ja
4. onko erikokoisten kirjastojen kehityksessä mahdollisesti eroja.

Kriittistä, tietoyhteiskuntastrategioiden tavoitteiden käytännön toteutumista suomalaisissa yleisissä kirjastoissa tarkastelevaa tieteellistä tutkimusta ei ole juurikaan tehty. Informaatiotutkimuksen alalla on Suomessa tehty kolme pro gradu -tutkielmaa, joissa analysoidaan ja vertaillaan tietoyhteiskuntastrategioita. Nämä ovat Jussi Kärjen *Suomen ja Euroopan Unionin tietoyhteiskuntastrategiat* (1996), Marja-Liisa Niemirevon *Tieto- vai informaatioyhteiskuntaan? Kansalaisten tiedon saatavuuden ja tavoitettavuuden diskurssi valtiovarain- ja opetusministeriön tietoyhteiskuntaraporteissa* (1996) sekä Hetamari Virneksen *Demokratia, tasa-arvo ja teledemokratian mahdollisuus suomalaisessa tietoyhteiskunnassa. Tietoyhteiskuntastrategioiden analyysi* (1999). Tietoyhteiskuntakeskustelua on diskurssianalyysin avulla tarkastellut myös Tommi Lindström pro gradu -tutkielmassaan *Kirjastoala ja tietoyhteiskunta* (2001). Heistä kukaan ei ole kuitenkaan keskittynyt strategioiden käytännön toteutumisen arviointiin. Kirjastostrategian ja teknologiastrategian suhteeseen on keskittynyt Katriina Elo pro gradussaan *Kirjastostrategian ja teknologiastrategian keskinäinen suhde. Michael Bucklandin esittämän viitekehyksen soveltuvuuden arviointia suomalaisten yleisten kirjastojen strategiseen suunnitteluun* (1996). Hänenkin tutkimuksensa eroaa siis tästä tutkielmasta. Tässä mielessä tutkielmani tuo niin informaatiotutkimukselle kuin yleisille kirjastoille ja niiden toiminnasta vastaaville organisaatioillekin mielenkiintoista uutta tietoa tietoyhteiskuntakehityksestä yleisten kirjastojen toiminnan suunnittelun ja toteutumisen näkökulmasta.

1.2. Keskeiset käsitteet

1.2.1. Tieto ja informaatio

Kirjastotoiminnan merkitystä tieto- tai informaatioyhteiskunnassa tarkasteltaessa keskeisiä käsitteitä ovat tieto ja informaatio. Platonin klassisen määritelmän mukaan tieto on hyvin perusteltu tosi uskomus (ks. myös Virnes 1999, 20). Tiedonsosiologiassa ei tarkastella tiedon ja informaation eroa, joka on informaatiotutkimuksen kannalta keskeinen käsitteellinen erottelu. Tiedon ajatellaan usein olevan jotain enemmän kuin 'pelkkää informaatiota'. Niiniluodon (1997, 14-15) mukaan verbi tietää on johdettu tie-sanasta ja täten tietäminen on alun perin tarkoittanut tien tuntemista tai löytämistä. Tieto siis liittyy osaamiseen ja sen varassa voidaan toimia menestyksellisesti. Tieto viittaa sellaiseen älyn avulla tapahtuvaan tietämiseen, johon liittyvät suomen kielen konkreettispohjaiset ilmaukset käsittää (saada käsiinsä, haltuunsa) ja ymmärtää (ympäröidä). Tiedolta edellytetään perusteita ja totuutta, koska muuten saattaisi kyseessä olla usko, luulo, arvaus, hämäys tai petkutus (emt., 17). Näin Niiniluodon määritelmä lähenee klassista tiedon määritelmää. (Virnes 1999, 20-21.)

Tiedon tavoin informaatio voidaan jakaa eri lajeihin. Niiniluoto jakaa sen ei-kielelliseen (fysikaaliseen) informaatioon ja kielelliseen (syntaktiseen, semanttiseen ja pragmaattiseen) informaatioon (1997, 18). Niiniluodolla informaation käsitteeseen liittyy merkin käsite. Kielellisen informaation käsitteen taustalla olevan oletuksen mukaan informaatiolla täytyy olla kantaja. Laajassa mielessä informaation kantajia kutsutaan merkeiksi ja merkkijärjestelmiä kieliksi. Tunnetuimmat merkkijärjestelmät ovat luonnollisia kieliä. (Emt., 23.) Syntaktisesti merkeillä on informaatioarvoa vasta silloin, kun ne esiintyvät säännöllisillä frekvensseillä jossakin kommunikaatiosysteemissä. Syntaktinen informaatio on tietyytyppisten merkkien relationaalinen ominaisuus. (Niiniluoto 1997, 31.) Semanttisen informaation määrä esimerkiksi tietyssä lauseessa riippuu siitä, kuinka monta vaihtoehtoista, kielessä erotettavaa asiantilaa tuo tietty lause sulkee pois. Semanttisen informaation käsite on siis relatiivinen johonkin kielijärjestelmään ja sen puitteissa ilmaistavissa oleviin asiantiloihin nähden. (Emt., 37.) Pragmaattinen informaatio taas on henkilö- ja kulttuurisidonnaista merkityksellisyyttä tai merkittävyyttä (emt., 41-42).

1.2.2. Tietoyhteiskunta ja informaatioyhteiskunta

Tietoyhteiskunta- ja informaatioyhteiskunta-käsitteiden välinen ero liittyy tiedon ja informaation käsitteiden erilaisuuteen. Informaation lisääntyessä yhteiskunnassa tieto ei kuitenkaan välttämättä samalla lisääny. Suuri informaatiotulva saattaa pikemminkin päinvastoin vaikeuttaa informaation sisäistämistä ja siten tiedon syntyä. Tietoa ja informaatiota ei voi käyttää toistensa synonyymeinä, kuten arkikielessä usein tapahtuu. Samalla tavoin tietoyhteiskunta ja informaatioyhteiskunta ovat eri asioita. (Virnes 1999, 21.)

Kurosen (1998, 6) mukaan informaatioyhteiskunnan puolestapuhujat kiinnittävät huomionsa pääasiallisesti dataan ja informaatioon sekä niiden pohjalta jalostettaviin, kaupallisesti levitettäviin informaatiohyödykkeisiin. Tietoyhteiskunta sitä vastoin perustuu tietoon. Sellaisessa yhteiskunnassa kaikilla on oikeus kehittää tietämisensä potentiaalia niin pitkälle kuin mahdollista. Tähän oikeuteen liittyy myös periaatteellinen velvollisuus osallistua kykyjensä mukaan yhteisten tietovarantojen vastavuoroiseen kartuttamiseen. Aitoa tietoyhteiskuntaa ei Kurosen mukaan kuitenkaan olla kehittämässä EU:n alueella eikä missään muissakaan läntisen markkinatalouden maissa. Kurosen pitää tietoyhteiskuntaa pikemminkin eettisenä, sivistyksellisenä ja yhteisöllisenä ideaalina, jota vasten voidaan peilata informaatioyhteiskunnan kehittämismahdollisuuksia. (Kurosen 1998, 7; Virnes 1999, 21-22.)

Opetusministeriön *Kulttuurinen tietoyhteiskunta* –strategiassa muistutetaan, että olisi ehkä osuvampaa puhua informaatioyhteiskunnasta, koska tietokoneilla ja tietojärjestelmillä käsitellään ja välitetään juuri dataa ja informaatiota eikä tietoa, joka perustuu kokemukseen ja sisäistämiseen. Strategian tekijöiden mukaan yhteiskuntaa, jossa tieto tai tietämys on yhteiskunnan ratkaiseva kehityspiirre tai ominaisuus, voitaisiin kutsua myös tietämysyhteiskunnaksi. Ongelmallista on, että englannin kielen hyvin erisisältöisten sanojen *data*, *information* ja *knowledge* vastineena käytetään suomen kielessä sanaa tieto. Tietoyhteiskunta-termi on epätarkkuudestaan huolimatta kuitenkin jo vakiintunut suomen kieleen. (Kulttuurinen tietoyhteiskunta 1996, 11.) Strategioiden viitoittamalla linjalla jatkaa tämän tutkimuksen kannalta relevanttia, kirjastopoliittista ohjelmaa laatinut työryhmä, jonka mukaan tietoyhteiskunta on oppimisen, osaamisen ja sivistyksen yhteiskunta, jolle on leimallista jatkuva laadullisen parantamisen prosessi (Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004: työryhmän muistio 2001, 153).

Omassa tutkimuksessani käytän englannin kielen *information society* –termin käännoksenä tietoyhteiskuntaa nimenomaan tietoyhteiskunta-termin yleisyyden takia, vaikka analyttisesti ajatellen informaatioyhteiskunta olisikin usein tarkempi käänno. Tarkastelemissani strategioissakin käytetään termiä tietoyhteiskunta. (Ks. myös Virnes 1999, 22.)

1.2.3. Tietohuolto

Tietohuollon kehittämissstrategiassa (1994, 12) tietohuolto määritellään organisoiduksi toiminnaksi, jolla yhteisö huolehtii tarvitsemansa tiedon tuotannosta, hankinnasta, tallennuksesta ja käyttöön saattamisesta. Tähän liittyy nykyisin myös digitaalinen tietohuolto eli organisoitu toiminta, jolla huolehditaan laadukkaan, digitaalisessa muodossa olevan, tiedon tuotannosta, valinnasta, hankinnasta, tallennuksesta, arvioimisesta ja käyttöön saattamisesta (Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004: työryhmän muistio 2001, 152). Tietohuoltojärjestelmä koostuu sellaisista toisen asteen tiedonvälitysorganisaatioista, jotka eri tavoin hankkivat erilaisissa muodoissa olevia tietotallenteita ja tietotuotteita niiden tuottajilta, julkaisijoilta ja välittäjiltä, muodostavat niistä kokoelmia ja asettavat niitä käyttöön. Samaan järjestelmään kuuluvat tietopalveluorganisaatiot, jotka toimivat ilman omia, laajoja kokoelmia ja välittävät tietoaineistoa muista kokoelmista ja kaupallisista lähteistä. Tietohuoltojärjestelmään liittyy vielä suora, ilman välittäviä organisaatioita tapahtuva, tiedonhankinta esimerkiksi elektronisista tietojärjestelmistä. (Tietohuollon kehittämissstrategia 1994, 12.)

Tässä tutkielmassa tarkastelen tietohuoltojärjestelmää yleisten kirjastojen osalta. Digitaalisen tietohuollon myötä tiedonvälittäjäorganisaatioiden rooli on muuttunut yhä enemmän myös tiedon tuottajien rooliksi. Tämä on vaikuttanut ja vaikuttaa siis yleisten kirjastojenkin toimintaan. Tietohuolto-termiä on kritisoitu ja pidetty jo hieman vanhentuneenakin, mutta käytän sitä kuitenkin niissä yhteyksissä, joissa se tarkastelemissani strategioissa mainitaan.

1.2.4. Sisältötuotanto

Tietoyhteiskunnan sisältötuotanto on usein käytetty ja monelle tuttu termi, mutta käsitteenä sen käyttö on ollut epäselvää ja löyhää. Sisältöteollisuudeksi on kutsuttu lähes kaikkea mahdollista, ja se on vähitellen muuttunut hankalasti ymmärrettäväksi käsitteeksi. (Härkönen 2001, 5.) Muun muassa Kurki (1999) on tarkastellut sisältöpalvelut-käsitettä teoksessaan *Sisältötuotantoa tukevat verkkopalvelut — tarpeet ja mahdollisuudet*. Kurki ei ole selvityksessään rajannut tarkasti

sisältöpalvelut-käsitettä. Hänen mukaansa sisältö tarkoittaa sekä perinteisen mediayrityksen jakelemaa uutistyyppistä sisältöä, mainoksia, verkkokauppaa, vuorovaikutteista viihdesisältöä, asiantuntijapalveluja, julkisen vallan palveluita, yhteisön ja jopa kahdenkeskistä viestintää. Kurjen mukaan sisältötuotteiden suuri kirjo merkitsee myös kirjavaa sisältöjen tuottajajoukkoa, jonka voimavarat ja tekninen valmius hyödyntää erilaisia tietoliikennepalveluja on moninainen. (Kurki 1999, tiivistelmä.)

Kurki erittelee kiintoisasti myös verkkopalvelu-käsitettä. Hänen mukaansa nykyisin saa helposti sellaisen käsityksen, että uudet sisällöt tuotetaan vain www:iin tai ellei sinne, niin sitten matkapuhelimiin. Kuitenkin myös muissa verkoissa (esim. perinteisissä televerkoissa) voi olla sisältötuotantoa. Esimerkkinä tällaisesta sisältötuotannosta yleisissä kirjastoissa voisi olla vaikkapa omien lainojen uusimismahdollisuus puhelimitse. Kurjen mukaan uuden median sisältöä tuotetaan enimmäkseen Internetin ja www:n ehdoilla. Muihin jakelukanaviin, kuten matkapuhelimiin, puhelinverkkoon, kaapelitelevisioon ja digitaalitelevisioon liittyvä osaaminen on eriytynyt omiin saarekkeisiinsa. (Kurki 1999, 5-6.)

Oman tutkielmani kannalta tärkeimmät tietoyhteiskuntastrategiat on tuottanut opetusministeriö, jonka sisältötuotanto asemoituu sekä koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategian että kulttuurisen tietoyhteiskunnan toteuttamiseen (ks. liite 1, kuvio 1.1.). Tietoyhteiskunta-asiain neuvottelukunnan jaoksena opetusministeriön sisältötuotantotyöryhmä ohjaa ja koordinoi eri ministeriöiden toimia sisältötuotantohankkeen toteuttamisessa ja arvioi toimeenpanon edistymistä. Tässä yhteydessä sisältötuotanto-termi tarkoittaa pääasiassa sähköisille viestimille laaditun kulttuurin, dokumenttien, opetuksen, tutkimuksen, viihteen tai markkinoinnin ohjelmasisällön tuottamista ja siihen liittyvää palvelu- ja liiketoimintaa. Tässä tutkielmassa keskitytään digitaalisen kulttuuriperinnön kehittämiseen yleisten kirjastojen sisältötuotannon osalta. (Härkönen 2001, 6.)

Kirjastoalan sisältötuotanto liittyy läheisesti Internetiin. Hintikan (1999, 79) mukaan sisältötuotannossa painottuu etenkin Internetiin sijoitettu aineisto. Alun perin 1994-1995 Yhdysvalloista peräisin oleva termi *content industry* syntyi tilanteessa, jolloin tietokone- ja konsolipeleillä havaittiin olevan suurempi vuosituotto kuin perinteisillä elokuvilla. Sisältöteollisuudella alettiin tarkoittaa tietokonemuotoista populaarikulttuuria, viihdettä ja tietoa, jonka tallennus- ja levitysmuoto on digitaalinen. Myöhemmin Suomessa on alettu puhua kulttuuriteollisuudesta viitaten digitaalisisältöihin, joilla on merkitysarvoa, mutta yleisemmin sisältöteollisuudella on ruvettu tarkoittamaan kaikkea, mitä tarjotaan käytettäväksi www-selaimella.

Uuden ja laventuneen, mielipiteissä esitetyn käsityksen mukaan sisältöä ovat myös verkon palvelut, esimerkiksi osoitehakupalvelu, pienilmoitukset, uutiset ja asunnonmyynti. (Hintikka 1999, 79; ks. myös Lindström 2001.)

Kirjastoalalla on oma määrittelynsä sisältötuotannolle. Kirjastopoliittisessa ohjelmassa (2001, 150-151) sisältötuotannoksi katsotaan useimmiten verkossa olevan tiedon, kulttuurin, aineiston ja palvelujen löytyvyyttä helpottavien kirjastonomaisten tuotteiden ja palveluiden tuottamista sekä verkossa olevien sisältöjen tiedonhallintataitojen tuotteistamista. Laajemmin ajateltuna kirjastossa lähes kaikki aineistot ja palvelut ovat sisältötuotantoa ja sisältötuotteita. Kirjastoammatillinen työ tehdään pääasiassa sisältöjen kanssa, sisältöjä pyritään hallitsemaan. Esimerkiksi aineiston järjestäminen ja sen löytymismekanismien kehittäminen tapahtuu sisällön mukaan (luokitus, luettelointi, metadata ja tietopalvelu). Kirjastossa tuotetta ei etsitä tuotteen fyysisten ominaisuuksien takia vaan tuotteen sisällön vuoksi. Sisältötuotannossa myydään ja välitetään aineetonta. Kirjastossa se edellyttää tietopalvelulta osaamista ja asiantuntemusta. Sisältötuotanto perustuu kulttuurisiin merkityksiin. Lopputuotteesta suurin osa on intellektuaalista panostusta merkitykseen. Fyysisen materiaallisen tuotannon ja tuotteen ja toisaalta sen sisällön välinen raja on liukuva. Sisältötuotteen erityisyys ja pääoma on intellektuaalinen. Siihen liittyy erilaisia oikeuksia, kuten tekijän-, levitys- ja jakeluoikeuksia. (Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004 2001, 150-151.)

Sisältötuotanto-käsitteen kannalta on syytä ottaa huomioon kirjastoalan käyttämän termin monet merkityssisällöt. Sisältötuotantokeskustelussa sisällöillä saatetaan tarkoittaa kirjastoalan keskustelussa niin perinteisiä kuin uusiakin palveluja niiden julkaisumuodosta riippumatta. Tutkielmassani kirjastoalan sisältötuotanto-käsite liitetään kiinteästi osaksi kirjastojen tarjoamia elektronisia palveluja. Kirjastojen oma sisältötuotanto ja verkkopalvelut ovat sisältötuotantoa. Tässä tutkielmassa olen soveltanut opetusministeriön avustuspäätöksiä verkkosisältötuotannon eri muodoille (ks. liite 6, kysymys 25) pyrkiessäni kartoittamaan sisältötuotannon toteutumista yleisissä kirjastoissa. Verkkopalvelujen muotoja ovat muun muassa linkkikirjastot, kokoelmatietokannat ja kirjastojen kotisivut. (Ks. myös Lindström 2001, 27.)

1.2.5. Tietoyhteiskuntastrategiat

Strategia-käsite liittyi alun perin sodankäyntiin. Strategian toinen merkitys on yhä 'oppi sodan voittamisesta' ja 'sodankäynti-, sodanjohto- tai sotataito' (Nykysuomen sanakirja 1985, Nykysuomen sivistyssanakirja 1984, ks. myös Virnes 1999, 27). Strategian uusi määritelmä on

kuitenkin 'perusluonteinen' tai 'laskelmointiin perustuva toimintasuunnitelma, taktiikka' (Suomen kielen perussanakirja: 3. osa 1994, 142; Nurmi 1998, 1016; Nurmi ym. 2001, 432). Tietoyhteiskuntastrategian määrittelen tietoyhteiskuntaa koskevaksi perusluonteiseksi tavoitesuunnitelmaksi. (Ks. myös Virnes 1999, 27.)

Tämän tutkielman kannalta keskeisiä ovat yleisten kirjastojen toimintaa tukevan opetusministeriön tekemät kansalliset tietoyhteiskuntastrategiat: *Tietohuollon kehittämisstrategia* vuodelta 1994, *Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia* vuosille 1995-1999 ja 2000-2004, Kulttuurinen tietoyhteiskunta vuodelta 1996 sekä *Oppimisen, osaamisen ja luovuuden Suomi II* vuodelta 2000. Niissä luodaan Suomen yleisiä kirjastoja koskevat laajat linjat kirjastojen tietoyhteiskuntakehitykselle.

2. Kirjastot suomalaisissa tietoyhteiskuntastrategioissa

2.1. Tietohuollon kehittämisstrategia

Tietoyhteiskuntahankkeiden merkittävänä rahoittajana on julkinen sektori. Yksi suurimmista rahoittajista on opetusministeriö.¹ Opetusministeriön tietohuollon neuvottelukunta sai vuonna 1994 valmiiksi *Tietohuollon kehittämisstrategian* suorittuaan sitä ennen Suomen tietohuoltojärjestelmää koskevan taloudellisen ja toiminnallisen kokonaisarvioinnin. Kirjastot, tietopalveluyksiköt, arkistot ja eräin osin museot katsotaan kehittämisohjelmassa määriteltyyn tietohuoltojärjestelmään kuuluviksi. Tämän järjestelmän mainitaan toimivan lähes täysin julkisen rahoituksen varassa ja sen palvelujen olevan kaikkien käytettävissä. Sen nykyistä verkostoa pidetään alueellisesti kattavana sekä eri osa-alueiden sisäistä työnjakoa ja yhteistyötä vakiintuneena. Esimerkkinä mainitaan juuri kirjastojen väliseen yhteistyöhön ja työnjakoon sekä näihin perustuvan verkkoajattelun pohjalle rakennettu Suomen kirjastojärjestelmä. Hyvin järjestetty ja tehokkaasti toimiva tietohuoltojärjestelmä nähdään edellytyksenä kestävästä kehitystä ylläpitävään tietoyhteiskuntaan siirtymiselle. (Nevalainen & Stenlund 1994, 35-36.)

Tiedon käyttäjien tarpeiden palveleminen asetetaan tietohuoltopolitiikan ja -organisaatioiden kehittämisen keskeisimmäksi tavoitteeksi. Neuvottelukunta esittää ohjelmassaan yhteiskunnan tehtäviä ja tietohuollon kustannuksia, tietohuolto-organisaatioiden kehittämistä ja yhteistyötä, tietohuoltojärjestelmän rakennetta ja palveluja, henkilöstöä ja koulutusta, tutkimusta ja kehitystyötä, kansainvälistymistä sekä tietohuoltoon vaikuttavaa lainsäädäntöä koskevia kannanottoja ja

---

¹ Esim. Lilius 1998, 13.

toimenpide-ehdotuksia. (Nevalainen & Stenlund 1994, 37.) Esittelen näistä seuraavaksi muutamia yleisten kirjastojenkin toimintaan keskeisesti vaikuttavia kohtia.

Tietohuolto nähdään yhteiskunnan tehtävänä eli tietohuollon perusvalmiuksien ylläpitäminen ja tulevaisuuden tietohuollon tarpeista huolehtiminen on mahdollista vain yhteiskunnan toimesta ja sen rahoittamana. Aineistokokoelmien ja tietojärjestelmien luominen, ylläpito ja jatkuva kehittäminen sekä organisaatioiden edellyttämät toimitilat tulee rahoittaa julkisin varoin. Ohjelmassa korostetaan laajoille käyttäjäryhmille tarkoitettujen standardoitujen peruspalvelujen maksuttomuutta, mutta yksilöllisten palvelujen kustannuksiin on myös palvelun käyttäjien osallistuttava. Kunnat velvoitetaan kirjastolain säädöksellä järjestämään asukkailleen kirjaston käyttömahdollisuus. Valtakunnallisten tietohuoltotehtävien rahoitusta varten vaaditaan kehittämään menettelytapoja, jotka turvaavat valtakunnallisten toimintojen ylläpidon ja kehittämisen. (Emt., 37-38.)

Tietohuolto-organisaatioiden toiminnan kehittämisessä tavoitteena on asiakaskeskeisyys. Toiminnan ja menettelytapojen kehittämisessä korostetaan eri asiakasryhmien tiedontarpeiden ottamista huomioon sekä palvelujen laadun, saatavuuden ja tiedonvälityksen nopeuden parantamista. Palvelujen kehittämisessä tulisi ottaa huomioon myös ympäröivän yhteiskunnan ja elinkeinoelämän tarpeet. Tällöin toiminnan arviointi asiakkaiden tarpeiden, toiminnan tarkoituksenmukaisuuden ja taloudellisuuden näkökulmasta organisaatioiden ulkopuolisten suorittamana on tärkeää. Eri osa-alueiden yhteistyönä on seurattava tietotekniikan kehitystä, vaikutuksia ja mahdollisuuksia sekä järjestelmiä kehitettäessä on otettava huomioon niiden yhteiskäyttöisyys ja yhteensopivuus. Pyrkimys standardointiin on myös tässä suhteessa tärkeä kehittämisalue. Yhteistyön ja tietotekniikan avulla pyritään tietoaaineistojen rutiinitöiden päällekkäisyyksien karsimiseen. Valmiudet tietoverkkojen käyttöön on turvattava ja teknisten valmiuksien lisäksi ammattitaitoa on jatkuvasti kehitettävä. (Emt., 38-39.)

Tietohuoltojärjestelmän rakenteen ja palvelujen kehittäminen sekä valtakunnallisesti että yksittäisissä organisaatioissa on tärkeää. Peruskoulun ja toisen asteen oppilaitosten kirjasto- ja tietopalvelujen kehittämisessä yleisillä kirjastoilla on tärkeä yhteistyökumppanin rooli. Yleisten kirjastojen palvelukykyä on tuettava myös hyödyntämällä alueellista yhteistyötä, joka voi muodostua joko maakuntakirjastojen ympärille tai olla muunlaista kuntaryhmien sisäistä toimintaa. Yleisten kirjastojen alueellisen ohjausjärjestelmän toteuttaminen on läänin kulttuurinedistämiskeskusten tai maakuntakirjastojen riittävää rahoitusta edellyttävä tehtävä. Käyttäjäkoulutusta ja tarjolla olevia tietohuoltopalveluja koskevaa tiedotusta on lisättävä. (Emt., 39-40.)

Ammattitaitoinen, laaja-alaisesti koulutettu henkilöstö on tietohuollon keskeinen voimavara. Rekrytointia on monipuolistettava ja kiinnitettävä huomiota johtamiseen sekä uusien palvelujen käyttöön ja kehittämiseen liittyvään asiantuntemukseen. Etenkin tietotekniikan nopean kehityksen vuoksi jatkuva henkilöstökoulutus on välttämätöntä. (Nevalainen & Stenlund 1994, 40.)

2.2. Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia vuosina 1995-1999

Vuonna 1995 ilmestyneessä opetusministeriön *Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategiassa* käsitellään myös tietohuollon asemaa tietoyhteiskunnassa. Tietotuotteiden ja palvelujen kehittämistä koskevassa luvussa vaaditaan sen varmistamista, että kansallisella tietohuollolla on tarvittava tekniikka ja riittävät taidot maailmanlaajuisen sähköisen kirjaston osana toimimiseen. Verkkojen tietoresursseista on luotava kansalliset hakemistot ja vastaavasti Suomen kansalliset tietovarannot asetetaan kansainväliseen käyttöön. Kansallisten tietovarantojen saattamista käyttöön täytyy edistää uusien, tekniikan mahdollistamin keinoin. Sähköisessä muodossa julkaistavien tietotuotteiden tuotantoa, välittämistä ja käyttöä on lisättävä eri aloilla — erityisesti koulutuksessa, tutkimuksessa ja hallinnossa sekä näitä palvelevissa kirjastoissa, tietopalveluissa ja arkistoissa. Tietohuolto-organisaatioiden aineistokokoelmien digitointia ja keinoja elektronisen aineiston säilyttämiseksi kehitetään. Strategian mukaan olisi edistettävä yleisten kirjastojen toimintaa, jossa verkkoyhteyksien avulla sekä välitetään että tuotetaan tietoa. Etenkin tiedon jäsentämiseen kiinnitetään huomiota. Tällöin kirjasto- ja tietopalvelualan ammattilaisten sekä tietotekniikan asiantuntijoiden yhteistyö tiedon löytämistä verkossa helpottavien välineiden kehittämiseksi on tärkeää. (Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 1995, alaluku 7.1; 61-62.)

Strategiassa korostetaan sitä, että kaikki koulut ja kirjastot on saatava avoimen tietoverkon piiriin. Kirjastojen nähdään säilyvän erittäin tärkeässä roolissa takaamassa kansalaisten oikeutta tietoon. Niitä luonnehditaan tasa-arvon turvaajiksi, tiedon saatavuuden varmistajiksi ja käyttäjien opastajiksi sekä tiedonhaussa että laitteiden teknisessä käytössä. Kansalaisille halutaan taata mahdollisuus päästä käyttämään tietoverkkopalveluja edullisesti kirjastoissa. Sekä tieteellisille että yleisille kirjastoille halutaan taata riittävät laitteet ja tietoliikenneyhteydet sekä tarpeellinen asiantuntemus. Erityishuomion kohteena on yleisten kirjastojen tietoverkkopalvelujen kehittäminen ja kirjastojen kehittäminen avoimen tietoverkon solmukohtina. Yleisten kirjastojen tietoverkkoyhteyksien kehittämistä tuetaan auttamalla kirjastoja tarvittavan laitteiston hankinnassa ja käyttäjien kouluttamisessa. Kunnallisten kirjastojen tietoverkkojen kehitys tapahtuu yhteistyössä opetusministeriön kouluverkkoprojektin kanssa. (Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 1995, alaluku 8.3; 70-71.)

Strategian yleistavoitteita on toteutettu opetusministeriön toimenpideohjelmassa vuosiksi 1995-1999. Kirjastojen osalta ohjelmia ovat yleisten kirjastojen kehittämisohjelma, kirjasto- ja

tietopalvelualojen henkilöstön täydennyskoulutus sekä kirjastojen, arkistojen ja museoiden yhteistyön tiivistäminen. (Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 1995, alaluku 10; 82.)

2.3. Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia vuosina 2000-2004

Opetusministeriö on julkaissut koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategialleen uudistetun jatko-osan, joka sisältää toimenpide-ehdotuksia vuosille 2000-2004. Strategiassa tarkastellaan edelleen myös yleisiä kirjastoja koulutusta ja tutkimusta tukevien tietosisältöjen ja palvelujen yhteydessä. Yleisten kirjastojen merkitys on nähtävästi kasvanut entisestään, koska niitä käsitellään uudessa strategiassa edeltäjänsä laajemmin ja seikkaperäisemmin. Esittelen seuraavaksi uuden strategian yleisiä kirjastoja koskevia, edellistä strategiaa täydentäviä toimenpide-ehdotuksia ja niiden taustaa.

Edellistä strategiaa enemmän korostetaan nyt yleisten kirjastojen kirjasto-, tieto- ja opiskelupalvelujen kehittämistä ja yhteistyötä paitsi tietotekniikan asiantuntijoiden myös oppilaitosten kanssa. Kunnallisten kirjastojen omien kokoelmien käytön ja lainauksen maksuttomuus mainitaan uudessa strategiassa erikseen. Yleisten kirjastojen kerrotaan myös tarjoavan kansalaisille mahdollisuuden oman verkkoaineiston tuottamiseen. (Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004 (1999), alaluku 2.4.1; 49.) Tuotantomahdollisuuksia ei kuitenkaan eritellä sen tarkemmin esimerkiksi havainnollistavilla esimerkeillä. Itselleni epäselväksi jää, mitä keinoja tämä aineiston tuottamismahdollisuus käytännössä sisältää. Mahdollisuudet lienevät hyvinkin moninaisia sähköpostin luku- ja kirjoitusmahdollisuudesta omien www-sivujen tekemiseen asti (tällöin kirjastoilla tulisi ilmeisesti olla omilla kotisivupalvelimillaan tarpeeksi levytilaa, jota kirjaston asiakkaat voisivat hyödyntää). Näitä mahdollisuuksia sovelsin kartoittaessani verkkosisältötuotantoa (ks. liite 6, kysymys 25), ts. eräänä sisältötuotannon muotona on esimerkiksi sähköpostiosoitteen tarjoaminen asiakkaille kirjaston omalla palvelimella.

Yleisillä kirjastoilla ajatellaan olevan päävastuu omaehtoisen opiskelun ja osavastuu tutkintotavoitteisen etäopiskelun kirjasto- ja tietopalveluista. Yleiset kirjastot osallistuvat myös omien kuntiensä oppilaitosten kirjasto- ja tietopalvelujen järjestämiseen yhteistyössä oppilaitosten kanssa. Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategiassa mainitaan, että kansallinen kirjastoverkosto toimii hyvin. Kansainvälisesti tarkasteltuna suomalaisten yleisten kirjastojen käyttö ja Internetin levinneisyys niissä on maailman huippua. Usein asiakkaat käyttävät rinnakkain sekä yleisiä, tieteellisiä että erikois- ja oppilaitoskirjastoja. Strategiassa kuitenkin huomautetaan, että tähän saakka tasaisesti kehittynyt laadukas kirjastoverkosto on kuntien säästötoimien vuoksi uhattuna, ja kuntien väliset erot ovat kasvaneet. Tietoyhteiskuntaohjelman tuella kirjastojen verkottaminen on alkanut lupaavasti, mutta jos tietotekniikan kehittäminen ja henkilöstön täydennyskoulutus jäävät ohjelman loputtua yksin kuntien vastuulle, erot kuntien kirjastojen välillä kasvavat. Tällöin vaarana on kirjastopalvelujen alueellinen polarisoituminen. (Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia

2000-2004 (1999), alaluku 2.4.1; 49-50.) Paljon riippuukin nyt siis kuntien päättäjistä. Kuten kirjastoalan vilkkaassa keskustelussakin (mm. kirjasto-kaapeli-postituslistalla) on käynyt ilmi, lupaavasti alkanut kehitystoiminta on vaarassa pysähtyä, jos kirjastojen työntekijöillä on aikaa vain välttämättömimpien rutiinien hoitamiseen. Resursseja (sekä työntekijöitä että rahaa) tarvitaan niin perinteiseen kuin verkkokirjastotyöhönkin. Lisäresurssien tarve oli alkuoletuksenani ja kävi ilmi myös kyselyni tuloksista.

Koulutuksen ja tutkimuksen uuden strategian varsinaisissa toimenpide-ehdotuksissa halutaan huolehtia siitä, että kaikilla kansalaisilla on maksutta käytettävissä kirjastojen kokoelmaluettelot ja mahdollisimman paljon muuta julkista aineistoa, jonka tuottamiseen on käytetty julkisia varoja. Sisältötuotannon kehittämistä varten suositellaan rakentamaan opastavia ja helppokäyttöisiä väyliä tiedonhakupalveluihin. Yleisten, tieteellisten ja oppilaitoskirjastojen yhteistyön tiivistämistä pidetään myös tärkeänä. Kunnan oppilaitosten, yleisten ja tieteellisten kirjastojen on sovittava koululaisten ja opiskelijoiden kirjasto- ja tietopalveluiden järjestämisvastuusta. Kirjastojen henkilöstön täydennyskoulutuksesta on yhä huolehdittava. Uudessa strategiassa todetaan myös, että on huolehdittava siitä, että tutkintorakenteessa on kirjastoalan henkilöstön peruskoulutuksen ja ammattitaidon kannalta tarpeelliset tutkinnot. Koulutuksen tarjonnan on myös vastattava alan konkreettisia tarpeita. Yleisten kirjastojen ja koulu- ja oppilaitoskirjastojen yhteistyön kehittäminen on tärkeää tiedonhallintataitojen opettamisessa. Koulujen ja yleisten kirjastojen yhteistoimintaa tuetaan toiminnan tehokkuuden ja taloudellisuuden takaamiseksi siten, että saadaan hyödynnetyksi yleisten kirjastojen sisältötaito ja oppilaitosten erityistarpeet. Riittävästä resurssoinnista huolehditaan yhteistyön toteuttamiseksi. (Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004 (1999), alaluku 2.4.1; 50.)

Yleisiin kirjastoihin liittyviä mainintoja löytyy myös uuden strategian oppilaitosten kirjasto- ja tietopalveluja koskevasta osuudesta. Strategiassa todetaan, että koulusta on oltava laadukkaat verkkoyhteydet kunnassa toimiviin muihin kouluihin ja kirjastoihin sekä muidenkin kirjastojen tietovarantoihin ja -palveluihin. Koulun käyttämän atk-järjestelmän on oltava yhteinen tai yhteensopiva kunnan yleisen kirjaston järjestelmän kanssa. Pienissä kouluissa kirjasto- ja tietopalvelut useimmiten hoidetaan yhteistyönä kunnan yleisen kirjaston kanssa etenkin silloin, kun yleinen kirjasto sijaitsee koulurakennuksessa tai sen välittömässä läheisyydessä. (Emt.; 51.)

Yleisten kirjastojen merkitystä korostetaan myös koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategian tietoyhteiskunnan rakenteita ja säädöksiä käsittelevässä osiossa. Tekniikkaan, sen ylläpitoon ja kehittämiseen liittyen todetaan, että opiskelua tukevaan tekniikkaan ja sen mahdollistamiin palveluihin on taattava tasa-arvoinen pääsy. Kodeissa mainitaan olevan jo niin paljon opiskelun kannalta käyttökelpoista tekniikkaa, että sen varaan voidaan suunnitella osa opetuksesta. Edellytyksenä kuitenkin on, että oppilaitoksissa ja kirjastoissa on riittävästi laitteiston

opiskelukäyttömahdollisuuksia niille, joilla ei ole verkkoyhteyttä kotona. Varsinaisissa toimenpide-ehdotuksissa mainitaankin, että oppilaitosten ja kirjastojen tietoteknistä varustamista tuetaan edelleen niin, että laitteistot, ohjelmistot ja verkot pysyvät riittävän ajantasaisina suhteessa tekniikan kehitykseen sekä opetuksen, opiskelun ja tutkimuksen tarpeisiin. Strategian mukaan laiteresurssoinnissa otetaan edelleen huomioon heikoimmin varustetut oppilaitokset (tähän voisi mielestäni hyvällä perusteella lisätä myös yleiset kirjastot). (Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004 (1999), alaluku 2.5.2; 60.) Tätä tavoitetta on pyritty toteuttamaan, mutta käytännössä se ei ole kuitenkaan vielä täysin kaikissa kirjastoissa toteutunut (ks. esim. s. 107, keskisuuren kunnan kirjaston vastaus).

Yleisten kirjastojen tulevaisuuden toiminnan tärkeimpiä asioita ovat tekijänoikeus ja tiedon saatavuus. Strategian mukaan opetuksen, tutkimuksen ja kirjastojen toiminnan ja kansalaisten tiedonsaannin edellytykset sekä tekijöiden työn että kulttuurituotteiden tuotannon taloudelliset edellytykset on turvattava. Siinä mainitaan, että digitaalisten aineistojen yksinkertaisten ja toimivien sopimus- ja käyttöluopajärjestelmien kehittämistä tuetaan. Yleisten kirjastojen kannalta nämä ovat erittäin tärkeitä asioita, sillä niissä tehdyistä ratkaisuista riippuu se, kuinka hyvin yleiset kirjastot pystyvät tulevaisuudessa hoitamaan perinteistä tehtävänsä tiedon välittäjänä. Tiedon saatavuuteen kytkeytyy se, että tietoverkoissa saatavilla olevan aineiston käyttömahdollisuudet erityisesti opetuksessa ja tutkimuksessa turvataan. Opiskelijoille ja tutkijoille on turvattava mahdollisuus käyttää tietovarantoja ilman, että siitä aiheutuu heille kohtuuttomia kustannuksia. Kuten strategiassa todetaankin, kaikilla Suomen kansalaisilla on perinteisesti ollut mahdollisuus käyttää yleisiä kirjastoja ja niiden aineistoja. Tämän kansallisen perinteen jatkumisen turvaamista pidetään tärkeänä. Samalla halutaan huolehtia siitä, että julkisen sektorin toimin ylläpidetään mahdollisuudet tietovarantojen opetus- ja tutkimuskäyttöön. Palvelujen maksullisuutta koskevia säädöksiä tarkistettaessa halutaan huolehtia siitä, että tiedon maksuton tai kohtuuhintainen käyttö on mahdollista. (Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004 (1999), alaluku 2.5.3; 61-63.)

Digitaalisen tietopääoman kartuttamista koskevassa luvussa todetaan, että osaamisen ja oppimisen kannalta keskeisten tietosisältöjen on tarpeellista olla digitaalisessa muodossa. Lisäksi pitää huolehtia siitä, että olennaiset osat kansallisista tietovarannoista saatetaan vähitellen digitaaliseen muotoon. Hankkeita ja rahoitusta koskevassa osiossa pidetään tarpeellisena, että laaditaan erillinen ohjelma koulukirjastojen kuntouttamiseksi, oppilaitoskirjastojen ja yleisten kirjastojen verkottumisen edistämiseksi sekä yleisten kirjastojen opiskelupalvelukyvyn kohentamiseksi. (Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004 (1999), alaluku 3.3; 70-71.)

Edellä esitellyn kaltainen hanke voi toteutua vain, jos rakenteelliset edellytykset riittävät. Strategiassa todetaankin, että laite- ja verkkoympäristö vaatii edelleen laajennusta ja jatkuvaa ajan tasalla pitämistä. Resurssien tarkoituksenmukaista tasoa täytyy seurata koko ajan valtakunnallisesti,

alueellisesti sekä oppilaitos- ja kirjastoyksiköittäin. Teknisen infrastruktuurin ylläpito vaatii myös tukipalvelujen nykyistä voimakkaampaa resurssointia. Tavoitetilan saavuttaminen edellyttää paitsi oppilaitoksissa myös kunnissa strategisen ajattelun kehittämistä sekä uuden tieto- ja viestintätekniiikan systemaattista ottamista huomioon opetussuunnitelmissa ja oppilaitosten, kirjastojen ja niiden ylläpitäjien strategioissa. Tietoyhteiskuntarakenteiden vahvistamishankkeista yleisiä kirjastoja koskee erityisesti se hanke, jossa oppilaitosten ja kirjastojen tekniikkahankintoja tuetaan ja laaditaan kuntapuolen kanssa yhteinen ohjelma sekä korkean käyttöasteen että teknisen tuen varmistamiseksi. (Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004 (1999), alaluku 3.4; 71-72.)

2.4. Kulttuurinen tietoyhteiskunta

Vuonna 1996 opetusministeriö julkaisi *Kulttuurinen tietoyhteiskunta* -strategian, jossa hahmotellaan kulttuurilaitosten eli myös kirjastojen suuntautumista tietoyhteiskunnassa. Strategiassa korostetaan yleisten kirjastojen kaikkia kansalaisia palvelevaa peruspalveluverkkoluonnetta sekä tukea kulttuurille, koulutukselle, tutkimukselle, taloudelle ja elinkeinoelämälle. Kirjaston kehittämisessä nähdään tärkeinä tavoitteina kansalaisten yhdenvertaisen tiedonsaannin, opiskelumahdollisuuksien ja henkisen virkistämisen periaatteet. (Kulttuurinen tietoyhteiskunta 1996, 70.)

Tietoyhteiskuntaan liittyvässä kehityksessä kirjastolla nähdään Suomessa, kuten monessa muussakin maassa, olevan ratkaiseva merkitys. Kirjastojen perinteiset tehtävät säilyvät tietoyhteiskunnassa, ja niiden rinnalle tulee myös uusia tehtäviä, palveluja ja toimintoja. Kirjan uskotaan säilyvän elektronisten julkaisumuotojen rinnalla. Samanaikaisesti kirjastojen perustehtävä ja tiedonjakelumuodot muuttuvat huomattavasti. (Emt., 71.)

Informaationvälityksen muutoksen seurauksena reaalisen, näkyvän maailman rinnalle on syntynyt näkymätön virtuaalimaailma, jatkuvasti muuttuva informaatioavaruus, joka on kaoottinen ja sirpalemainen (Berndtson 1996). Tulevaisuudessa kirjaston keskeisenä tehtävänä on löytää kansalaisten selviämisen kannalta olennaista aineistoa informaatioavaruudesta ja turvata tämän informaation vapaa saanti. Omakohtaisten tiedonhaku- ja käsittelymahdollisuuksien lisääntymisestä huolimatta tarvitaan yhä asiantuntijoita, jotka muokkaavat ja järjestävät informaatiota parantaen siten sen löytyvyyttä. Kirjasto turvaa kansalaisten välistä tasa-arvoa myös tarjoamalla kalliita laitteita, ohjelmia tai verkkoyhteyksiä edellyttäviä tiedonlähteitä asiakkaidensa käyttöön. (Berndtson 1996, 72-73.)

Internetin välityksellä kirjastopalvelut laajenevat kirjastorakennusten ulkopuolelle. Kirjastojen palvelut ja tarjonta profiloituvat eri tavoin riippuen siitä, millaista kirjastolaitosta kunnat haluavat ylläpitää omalla alueellaan. Jos peruspalvelun muutokset ovat jyrkkiä, kirjastojen käyttäjät saattavat

valita tietoverkkojen välityksellä hyväksi katsomiaan kirjastoja. Kirjastot voivat verkkojen välityksellä tarjota digitaalista aineistoaan myös oman kaupunkinsa toimielimille. Kansallisten yhteiskäyttöisten resurssien ohella kirjastojen on kehitettävä ja ylläpidettävä myös paikallisia palveluja oman paikkakuntansa asukkaita varten. (Kulttuurinen tietoyhteiskunta 1996, 73.)

Kirjastojen elektronisoinnissa nähdään olevan neljä tasoa:

- 1) kirjastojen sisäiset, omiin kokoelmiin liittyvät tietojärjestelmät,
- 2) kansalliset aineistojen hakuun ja paikannukseen liittyvät rekisterit, esimerkiksi kansallisbibliografia FENNICA sekä yhteisluettelot LINDA ja MANDA,
- 3) kirjastojen uudet, ulospäin suuntautuvat kommunikaatiomahdollisuudet (esimerkiksi Internet) ja
- 4) kirjastot elektronisen tiedon tuottajina, kokoajina, jalostajina ja jäsentäjinä (emt., 74).

Kirjastojen palvelu tehostuu entisestään niin alueellisella kuin paikallisellakin tasolla uusien aineistotyyppien ja medioiden myötä. Eri kirjastoryhmien välisen eron nähdään myös madaltuvan esimerkiksi valtakunnallisten rekisterien kohdalla. Yleisten ja tieteellisten kirjastojen toiminnan, käyttäjäkunnan ja tiedon tarjonnan nähdään myös samankaltaistuvan. Molemmissa muun muassa tuotetaan ja käytetään samoja tai yhteensopivia tietopalveluja. (Emt., 74.)

Kirjastojen peruspalvelujen maksuttomuus ja vapaa saatavuus myös tietoverkkoympäristöissä nähdään tärkeänä kansallisena kulttuuripoliittisena etuna. Kirjastojen palvelutarjontaan tulee yhä enemmän myös peruspalvelujen kohtuullisen maksuttoman tason ylittäviä palveluja, jolloin maksuttomuuden ja maksullisuuden kysymystä on tarkasteltava yleiseltä, yhteiskunnalliselta palvelujen tasa-arvoisen toteutumisen kannalta. (Emt., 75.)

Kirjastojen henkilökunnalta vaaditaan myös uudenlaista osaamista, orientaatiota, uusia taitoja sekä ennen kaikkea asennoitumista uuden mediateknologian myötä. Tulevaisuuden kirjastonhoitaja toimii opastajana, tiedon jäljittäjänä ja sen rakenteiden tuntijana sekä hakumenetelmien osaajana ja kehittäjänä. Tietoammattilaisten osaamisaste kehittyy samanaikaisesti asiakkaiden tiedonhankinta- ja hallintataitojen kohoamisen kanssa. Informaatitieteiden kehittyminen luo pohjaa tiedon strukturoinnin uusille konsepteille, mikä puolestaan pohjustaa yhä älykkäämpien työvälineiden ja -menetelmien kehittämistä. Tietoverkkoympäristön mahdollistama tiedonsaannin ja -haun helpottuminen asettaa uusia vaatimuksia tiedonhaun nopeudelle ja täsmällisyydelle — toiminnan viiveitä pyritään minimoimaan. (Emt., 76.)

Strategian laatinut asiantuntijaryhmä kirjaa seitsemän tavoitetta kirjastojen kehittämiseksi:

- 1) Kirjastojen toimintaedellytysten ja -ympäristön muuttuessa julkisen palvelun periaatteen tulee olla kirjastopolitiikan kulmakivenä (emt., 77). Julkisen palvelun periaatteen mukaan poliittisilla päätöksillä sekä valtion ja kuntien rahoituksella tulee huolehtia siitä, että tiedonsaannin palvelut

ovat maksutta kaikkien saatavilla. Kyseisen periaatteen ylläpitäminen kirjastojen osalta edellyttää kustannusrakenteen muutoksen hyväksymistä pitkällä aikavälillä. Kirjastorakennusten investointien, ylläpitokustannusten ja kirjallisuuden sekä muun aineiston hankintakustannusten rinnalle tulee olennaisia laitehankintaa, teleyhteyskustannuksia ja palvelujen hintoja koskevia menoeriä. (Kulttuurinen tietoyhteiskunta 1996, 132.)

- 2) On panostettava määrätietoisesti kirjastojen liittämiseen verkkojen palvelupiiriin ja kirjastojen tietoverkkopalvelujen kehittämiseen. Tämä edellyttää asiantuntija-avun organisoimista sekä kirjastojen laitteisto- ja ohjelmistohankintojen ja alkuvaiheen käyttökustannusten tukemista valtion talousarvioissa.
- 3) Kirjastoammattilaisten jatko- ja täydennyskoulutukseen on määrätietoisesti panostettava. On huolehdittava siitä, että kirjastoalan peruskoulutus on myös tulevaisuuden Suomessa korkeimmalla kansainvälisellä tasolla.
- 4) Painotetaan kirjastojen merkitystä uusien tietoaineistojen, -palvelujen ja -lähteiden tunnetuksi tekemisessä. Kirjastot ovat tiedon välittämisen lisäksi tässä suhteessa keskeisiä tietopalvelujen ja tietoteknologian kaupallistenkin markkinoiden luoja.
- 5) Kaikkiin yleisiin kirjastoihin tulee hankkia kattava CD-ROM-kokoelma. Rysäyksenomaisesti tulisi kaikkiin kirjastoihin hankkia erityisesti lasten ja nuorten käyttöön sopivia tallenteita.
- 6) Sekä yleisten että tieteellisten kirjastojen roolia tiedon paikantamisen, -haun ja -hallintajärjestelmien kehittämisessä painotetaan edelleen. Kehittämishankkeita tuetaan. Edistetään yhteiskäyttöön soveltuvien ratkaisujen kehittämistä sekä työnjakoa kirjastolaitoksen eri sektorien, osien ja yksiköiden välillä päällekkäisen kehitystyön välttämiseksi. Opetusministeriön tulisi järjestää osapuolten kesken neuvottelukierros työnjaon suuntaviivoista.
- 7) Kirjastojen tietoteknologisen arkkitehtuurin kehittäminen tulee yhdistää museoiden ja arkistojen kehittämiseen, kulttuurin tietoverkkostrategiaan ja koko koulutusjärjestelmän verkkostrategiaan. (Emt., 77-78.)

Kulttuurinen tietoyhteiskunta -strategiassa on samantapaisia tietoteknisiä suosituksia kuin *Tietohuollon kehittämisstrategiassa*. Molemmissa tietotekniikan käyttö nähdään hyvänä yhteistyön tiivistämisen keinona. Tietoverkkopalvelujen kehittäminen koetaan yhdeksi keskeiseksi, uudeksi tehtäväksi. Tietotekniikan nopean kehityksen takia henkilöstön täydennyskoulutus nähdään myös olennaisen tärkeänä. Hakalan (1997, 76) mukaan strategiat muotoilevat yhdessä selkeitä perustavoitteita jatkoa ajatellen sanelematta kuitenkaan liian yksityiskohtaisesti sitä, mitä kirjastojen tulisi tehdä (vrt. strategia-käsitteen määrittely). Mielestäni tietoyhteiskuntastrategiat ovat usein sanamuodoltaan niin yleisiä, että niiden käytännön toteuttamisen kannalta kaipaisi konkreettisia

toimenpide-ehdotuksia ja ohjelmia. Tällainen on ollut esimerkiksi *Tiedon talo* –projekti,² jonka avulla on viety eteenpäin yleisten kirjastojen Internet-kehitystä.

Kulttuurinen tietoyhteiskunta –strategialle ei vielä tiettävästi ole tehty samantapaista uudistettua jatko-osaa kuin koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategialle. Opetusministeriön hallinnonalaan kuuluville kulttuuritoimen osille on laadittu erilaisia toimintaohjelmia, joissa on pyritty ottamaan huomioon tieto- ja viestintätekniikan toimintaympäristöä muuttavia vaikutuksia. Uudelle vuosituohannelle ulottuva strategia kulttuurisektorin — ja siten myös yleisten kirjastojen — osalta puuttuu. (Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II 2000, 10.)

2.5. Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II

Opetusministeriön vuonna 2000 julkaistu *Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II* – loppuraportti jatkaa siitä, mihin sitä edeltäneet strategiat jäivät. Raportin tehnyt opetuksen, tutkimuksen ja kulttuurin tietoyhteiskuntaneuvottelukunta luovutti jo aiemmin loppuvuodesta 1998 opetusministeriölle raportin, jota käytettiin aineistona koulutuksen ja tutkimuksen uusimman tietostrategian valmistelussa. Edelläkin yleisten kirjastojen osalta esittelemäni koulutuksen ja tutkimuksen uusi tietostrategia on äänenpainoiltaan edeltäjiään jo hieman kriittisempi, ja *Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II* jatkaa samoilla linjoilla. Siinä halutaan nostaa esiin sellaisia seikkoja ja näkökulmia, jotka työryhmän mielestä eivät jostain syystä ole saaneet riittävästi huomiota tietoyhteiskuntakeskustelussa.

Raportin tekijöiden mukaan yleensäkin tietoyhteiskuntakeskustelua vaivaa suurelta osin pinnallisuus. Keskustelussa käytetyt käsitteet ovat heidän mielestään epätäsmällisesti määriteltyjä ja ymmärrettävissä monin eri tavoin. Niitä käytetään myös niin väljästi ja pinnallisesti, etteivät ne auta ymmärtämään muotoutumassa olevia uusia teknis-taloudellisia ja yhteiskunnallisia rakenteita ja käytäntöjä. Päätelmien yhteys perusteisiinkin ei usein kestä kriittistä tarkastelua. Keskustelun käsiteviidakon perkaamiselle on siis kysyntää.³ Neuvottelukunnan mielestä tietoyhteiskunnan ymmärtämiseksi keskustelu ei voi rajoittua tekniikkaan, talouteen eikä uusien sovellusten sosiaaliseen suotavuuteenkaan, vaan sen on kurkotettava myös kohti globaalien vaikutusten ymmärtämistä, kestäväen kehityksen ja elämänlaadun tavoitteiden ja keinojen hahmottamista sekä eettis-filosofisia ulottuvuuksia (Ks. myös Karvonen 2000, 270). Huomiota on kiinnitetty liikaa tekniikan ja talouden mahdollisuuksiin elämän muiden ulottuvuuksien kustannuksella. (Oppimisen,

---

² Tiedon talo –projekti on opetusministeriön rahoittama ja Suomen Kirjastoseuran organisoima kansallinen projekti, jossa pyritään edistämään, koordinoimaan ja tukemaan Internetin ja sen tietosisältöjen virkailija- ja asiakaskäyttöä. Ks. lisää Jokitalo 1997, 122-123.

³ Parhaimmassa tapauksessa oma tutkielmani voi yleisten kirjastojen osalta auttaa tässä perkuutyössä.

luovuuden ja osaamisen Suomi II 2000, 10-13.) Näistä kulttuurisista ulottuvuuksista keskityn seuraavaksi yleisiä kirjastoja koskevaan osuuteen.

Paavo Lipposen toisen hallituksen ohjelmassakin tunnustetaan selvästi kirjastojen toimintakyvyn säilyttämisen tärkeys — yleistä kirjastoa pidetään kansallisen sivistys- ja kulttuuritarjonnan peruspilarina, joka tukee koko väestön sivistyspyrkimyksiä. Kirjastopalvelujen kehittäminen on osa kansalaisten tietoyhteiskunnan edistämistä. Opetusministeriön Tietoyhteiskunnan lukutaidot -työryhmä esittää raportissaan *Suomi (o)saa lukea* muun muassa, että kunnat velvoitettaisiin laatimaan kaikki väestöryhmät kattava tietopalvelu- ja kirjastostrategia, jossa määritellään kirjasto- ja tietopalvelun tavoitteet niin perinteisen lukutaidon kuin medialukemisen ja -kirjoitustaidon kannalta (ks. myös Suomi (o)saa lukea 2000, 22-24, 43-48). Opetusministeriön kirjastopoliittinen työryhmä valmisteli vuonna 2000 omia kannanottojaan kirjastojen lähivuosien kehittämisstrategiaksi. Raportti luovutettiin kulttuuriministerille 9.3.2001.⁴ Opetushallituskin tukee Kirjasto koulussa -oppaalla kentän toimia koulu- ja oppilaitoskirjastojen kehittämiseksi. Hankkeet koetaan tarpeellisiksi, sillä sekä aikuisten että koululaisten lukutaitoa koskevat uudet tutkimustulokset osoittavat suomalaisten erinomaisen lukutaidon olevan joko rapistumassa tai tiedon ajan lukutaidolle asettamien vaatimusten kasvavan nopeasti. (Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II 2000, 19.)

Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II kaipaa koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategioiden rinnalle uutta kulttuurista tietoyhteiskuntastrategiaa, joka toimisi eräänlaisena jatkumona *Kulttuurinen tietoyhteiskunta* -strategialle. Neuvottelukunta esittää taiteen ja kulttuurin erityistarpeisiin ja toimintamalleihin sopiviksi toimiksi:

- 1) kulttuuritoimijoiden tietotekniikkaosaamisen vahvistamista,
- 2) kulttuuriverkkoa koko maahan,
- 3) museo-, kirjasto- ja arkistokokoelmien ja kulttuuriympäristöjen digitointia,
- 4) kulttuurisen monimuotoisuuden vahvistamista tietoyhteiskunnan keinoin. (Emt., 23.)

Kulttuurisen tietoyhteiskuntastrategian toteuttamiseksi ehdotetaan kulttuuritoimijoiden — eli osaltaan myös kirjastohenkilöstön — tietotekniikkaosaamisen vahvistamista. Tämän vuoksi on neuvottelukunnan mukaan tarpeen perustaa osaamisohjelma, joka tähtää kulttuurisektorilla työskentelevien tieto- ja viestintätekniikan käyttövalmiuksien lisäämiseen osana heidän ammatillista toimintaansa ja sen kehittämistä. Taiteen perusopetukseen ja muuhun taiteen opetukseen soveltuvia monimuoto-opetus- ja verkko-opiskeluratkaisuja pitäisi kehittää ja perustaa multimedial tuotantolaboratorioita koulujen ja kirjastojen yhteyteen. Neuvottelukunta ehdottaa myös kaikki tietohuolto-organisaatiot (yleiset kirjastot, arkistot ja museot) verkottavan kokonaisuuden

---

⁴ Raportti on saatavilla myös [www:n kautta](http://www.minedu.fi/opm/kulttuuri/kirjastot/kirpol09_3_2001.html), osoitteessa <http://www.minedu.fi/opm/kulttuuri/kirjastot/kirpol09_3_2001.html>.

toteuttamista. Näin niiden palvelut olisivat entistä paremmin Internetin kautta kansalaisten käytössä. Samalla muistiorganisaatioiden tietovarantojen yhteiskäytöllisyys kehittyisi. Kulttuuriympäristöjen ja museoissa olevien kokoelmien digitointiohjelmalla voitaisiin järjestelmällisesti tallentaa ja saattaa käyttöön suomalaista kulttuuriperintöä. Vastaavanlaiset kokonaisvaltaiset digitointiohjelmat pitäisi laatia myös kirjastojen ja arkistojen aineistojen osalta. (Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II 2000, 24-25.)

Opetuksen, tutkimuksen ja kulttuurin tietoyhteiskuntaneuvottelukunnan mukaan tietoyhteiskuntakehityksen kokonaisarvioinnissa samoin kuin yksittäisten piirteiden tai hankkeiden suotavuuden arvioinnissa tulee pohjimmiltaan olla kyse siitä, edistävätkö ratkaisut kestäväää kehitystä, demokratiaa, kulttuurista monimuotoisuutta ja kaikkien kansalaisten hyvinvointia. Tästä lähtökohdasta käsin neuvottelukunta on johtanut kuusi teesiä:

- 1) Tietoyhteiskuntaa koskevaa laaja-alaista, monitieteistä perustutkimusta ja vaikutusten systemaattista käyttäjälähtöistä arviointia sekä kriittistä keskustelua täytyy vahvistaa. Arvioinneissa on päästävää kerta-arvioinneista jatkuvaan systemaattiseen arviointiin. Näin saadaan korkeatasoista tietoa kriittiseen kansalaiskeskusteluun ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.
- 2) Laajan ja laadukkaan yleissivistävän opetuksen ja opiskelun edellytykset täytyy turvata. Tietoverkkojen tieto- ja opiskelupalvelujen ja -aineistojen laatuun on panostettava ja helppo saatavuus turvattava riittävän julkisen rahoituksen avulla.
- 3) Julkisin investoinnein sekä kulttuuri- ja viestintäpoliittisin keinoin pitää toteuttaa ratkaisuja, jotka turvaavat verkko- ja joukkoviestintäpalvelujen ja niiden sisältöjen kulttuurisen monimuotoisuuden ja riittävän saatavuuden. Toimien yhteensovittamiseksi täytyy laatia kokoava tietoyhteiskuntastrategia koko kulttuurialalle.
- 4) Julkisesti rahoitetussa verkkopalveluiden kehittämisessä on ensisijaisesti pyrittävä ratkaisuihin, jotka parantavat kansalaisten elämänlaatua ja -hallintaa tai lievittävät eri syistä johtuvia elämänlaadun tai -hallinnan ongelmia.
- 5) Suomessa pitäisi huolehtia nykyistä paremmin siitä, että syntyy käyttäjälähtöisiä ja helppokäyttöisiä tietoyhteiskunnan palveluja ja käytännön sovelluksia, jotka palvelevat myös sellaisia kohderyhmiä, jotka eivät ole todennäköisimpiä uusien teknologiatuotteiden ja virtuaalipalvelujen käyttäjiä. Se olisi neuvottelukunnan mielestä todellista laajan tietoyhteiskunnan rakentamisen pioneerityötä.
- 6) Säilyttääkseen asemansa tietoyhteiskuntakehityksen edelläkävijöiden joukossa ja voidakseen turvata kansalaisilleen mahdollisuudet tasa-arvoiseen pääsyyn tietoyhteiskunnan palveluihin, julkisen vallan on osoitettava nykyistä enemmän varoja tietoyhteiskuntastrategioiden toimeenpanoon koulutuksen, tutkimuksen ja kulttuurin aloilla. (Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II 2000, 29-35.)

2.6. Eurooppalainen tietoyhteiskunta

Euroopan unionikin on kiinnittänyt huomiota yleisten kirjastojen asemaan tietoyhteiskunnassa julkaisemalla toimintasuosituksista ja maakohtaisista tutkimuksista sekä eräistä kirjastokohtaisista tapaustutkimuksista koostuvan *Public libraries and the information society* -teoksen. Raportin laajuuden vuoksi kiinnitän huomiota tässä esityksessäni vain yleisen tason toimintasuosituksiin, joista osa on hyvin samansuuntaisia edellä esiteltyjen strategioiden kanssa. Yleisten kirjastojen verkottumistilanne on hyvin erilainen Euroopan eri maissa, mikä osaltaan selittää raportissa esitettyjen tavoitteiden yleistä tasoa. Raportin visiona on, että yleisellä kirjastolla on avainrooli tietoyhteiskunnan paikallisessa toteuttamisessa. Paikallinen kirjasto kehittyy paikallisten tarpeiden mukaan. Tietyllä alueella on melko erilaisia kirjastoja, mutta yhteistyön tuloksena ne pystyvät tarjoamaan kirjastopalvelujen koko valikoiman alueellaan. (Thorhauge ym. 1997, VIII-IX.)

Yleinen kirjasto on laajasti määriteltynä instituutio, jolla on useita avainrooleja tietoyhteiskunnan paikallisessa toteuttamisessa. Kuten em. strategioissa, tässäkin luetellaan yleisen kirjaston erilaisia tehtäviä tietoyhteiskunnassa. Yleinen kirjasto on myös kulttuurinen instituutio. Ajantasaisella yleisellä kirjastolla on siis perustavanlainen tärkeä rooli. Raportissa kysytäänkin, miksei kirjastojen ajantasaistamista ole pantu nykyistä laajemmin täytäntöön, mitkä ovat toiminnan esteitä ja voidaanko ne voittaa. (Emt., IX.)

Kehityksen esteet

Kehityksen esteitä ovat muun muassa riittämätön poliittinen tietoisuus, riittämätön rahoitus, ammatillisen koulutuksen puute ja muuttumattomat asenteet. Nykytilan ja tulevaisuuden vision välisiä esteitä on kahdenlaisia. Poliittinen tietoisuus tai luottamus yleisten kirjastojen mahdollisuuteen kohti tietoyhteiskuntaa siirryttäessä puuttuu. Raportin mukaan on olemassa ilmeisiä eroja yleisten kirjastojen välillä tehokkuuden, määrän ja teknologisen kehityksen suhteen maissa tai seuduilla, joilla on kirjastoihin liittyvää poliittista suunnittelua verrattuna niihin, joilla sellaista ei ole. Samaan tapaan saattaa olla pulaa konkreettisista verkottamissuunnitelmista, rahoituksesta ja riittämättömästä teknisestä tuesta uuden teknologian hyödyntämiseksi. (Emt., IX.)

Sisäisesti esteet liittyvät alan ammatilliseen kehitykseen. Taidot ovat riittämättömiä johtuen vanhanaikaisesta koulutuksesta tai jatkuvan koulutuksen mahdollisuuksien puutteesta. Ammatillista kehittämisstrategiaa tarvitaan myös kansallisella, alueellisella ja institutionaalisella tasolla. Joskus se puuttuu johtuen riittämättömistä johtamistaidoista, haluttomuudesta joutua tekemisiin uuden median kanssa, muutoksen pelosta ja siitä, että kirjastossa on hyvin vähän uutta työvoimaa, joka on rekrytoitu äskettäin ja jolla on ajantasaiset tietotekniset taidot. (Emt., IX.)

Suunnittelun tarve

Raportin mukaan kullakin yleisellä kirjastolla täytyy olla strategisia suunnitelmia vakiinnuttaakseen uudet taidot ja asenteet sekä uudet ja parantuneet palvelut kansalaista varten. Koulutuksessa ja suunnitelmien täytäntöönpanossa on huomattava tuen tarve. Yleisille kirjastoille pitäisi muotoilla kansalliset käytännöt linkitettyinä läheisesti yleisten kirjastojen palvelujen erikoiskäytäntöihin sellaisilla avainalueilla kuten kaukolainauksessa ja kirjastojen välisessä verkottumisessa. Kansallisten tietopolitiikkojen pitäisi varmistaa, että yleisten kirjastojen rooli tunnustetaan. Paikallisia, alueellisia tai kansallisia strategioita pitäisi kehittää uusille palveluille ja tekniselle tuelle täytäntöönpanoa varten. Alan työntekijöiden taitojakin pitäisi kehittää: moderneille koulutusohjelmille on kiireellinen tarve. Ammatillisen jatkokoulutuksen mahdollisuuksien sopiva määrä pitäisi varmistaa. Läheisempää yhteistyötä erilaisten kirjastotyyppien kanssa, erityisesti yleisten ja tieteellisten kirjastojen välillä, ja muiden instituutioiden kanssa pitäisi vahvasti rohkaista. (Thorhauge ym. 1997, IX-X.)

Paikallisen yleisen kirjaston toiminnan vastuun nähdään olevan paikallisella yhteisöllä. Euroopan tasolla aloitteet kansallisten, alueellisten ja paikallisten käytäntöjen tukemisessa saattaisivat olla hyödyllisiä. Raportin tekijät suosittelevat toimintaa neljällä alueella: menettelytavoissa ja suunnittelussa, taitojen ja kompetenssin kehittämisessä, uusissa työkaluissa ja palveluissa sekä telematiikan markkinoilla. Yhteistoiminnalla voidaan kehittää suunnitelmia poliittisten prioriteettien muuttamiseksi ja kansallisten menettelytapojen kehittämiseksi. Sen seurauksena voidaan houkutella lisääntyntä rahoitusta niin, että kaikki kirjastot alkavat riittävästi kehittyä telemaattisesti. Case-tutkimusten tekemistä pitäisi kannustaa visioiden kehittämisestä uusien palvelujen menettelytapoihin. Selvityksiä uuden teknologian, uusien palvelujen ja muuttuvien organisaatiokaavojen ja hallinnollisten rakenteiden välisestä suhteesta pitäisi tehdä. Myös tutkimus yleisen kirjaston vaikutuksista sen lukuisissa funktioissa ja rooleissa olisi toivottavaa. "Uusia palveluja" koskevien pilottiprojektien aloittaminenkin olisi suotavaa. Tietämystä uusista tietotekniikan kehitysaskelista olisi hyvä jakaa. (Emt., X.)

Kehittämistarpeet

Raportin mukaan kouluttautumista ja jatkuvan koulutuksen kehittämistä tai tukea voisi edistää etäopetusohjelmin, itsekouluttautumishjelmin, kouluttamalla kouluttajia Euroopan tasolla ja eurooppalaisen koulutuskeskuksen avulla. Uusien työkalujen ja palvelujen kehittämiseksi voitaisiin hyödyntää tutkimusta ja projekteja. Tällaisia hankkeita voisivat olla tutkimus

- hallinnon ja organisationaalisten rakenteiden kehittämiseksi,
- palvelumaksuista ja erityyppisten kirjastojen riittävästä palvelutasoista sekä

- kehittämisprojektit uusista malleista verkkopalveluihin pohjautuville pienille yleisille kirjastoille ja uusille palveluille ja työkaluille.

Näitä työkaluja voidaan toteuttaa paikallisten tarpeiden mukaan (käyttäjäkoulutukseen, tietokonsultointiin, tietoteknologiapohjaiselle markkinoinnille). Tarvitaan myös yleistä suunnittelua, joka tarjoaa pääsyn tietoon erityyppisille käyttäjille, ja kirjastonhoitajan ”työpenkki” (workbench) eli multimediaan pohjautuvan tiedon järjestämistä ja esittämistä tietoverkkoja varten. Markkinoita pitäisi myös stimuloida telemaattisia tuotteita varten. Tämän lähteen mukaan olisi hyvä vakiinnuttaa yhteistoimintaa tukemaan keskustelualustaa (platform) dialogin vahvistamiseksi yleisten kirjastojen ja järjestelmien tuottajien välillä. Näihin konkreettisiin ehdotuksiin strategian tekijät lisäävät rahoitustarpeen. Eurooppalainen rahoituslähde on hyvin toivottava ja olisi hyödyllinen nopeuttamaan muutosta yleisissä kirjastoissa. (Thorhauge ym. 1997, X-XI.)

Puiteohjelmat

Euroopan komissio on ollut aktiivinen kirjastoalalla jo monia vuosia. Viime vuosina näiden toimien pääasiallisena kontekstina ovat olleet EU:n kolmas ja neljäs tutkimuksen ja teknologisen kehityksen puiteohjelma ja erityisesti niiden telematiikkaohjelma, jonka osana kirjastot ovat olleet. (Iljon 1998, 89.) EU:n neljäs puiteohjelma umpeutui vuoden 1998 lopussa. Kirjastosektori tuli mukaan tutkimusohjelmiin kolmannessa puiteohjelmassa, ja vuosien 1990-1994 aikana saatiin käyntiin hanketoiminta. Kolmannen puiteohjelman keskeisiä teemoja olivat:

- Bibliografisten tietojen vaihto
- Kirjastojärjestelmien yhteiskäyttö
- Innovatiiviset palvelut
- Uudet työkalut ja tuotteet.

Neljäs puiteohjelma vuosina 1994-1998 oli sisällöllisesti jatkoa kolmannelle. Suomi pääsi mukaan uuteen puiteohjelmaan aktiivisesti heti alusta tultuaan EU:n jäsenmaaksi vuonna 1995. Ohjelman teemoja uuden eurooppalaisen kirjastoinfrastruktuurin nimessä olivat:

- Verkkopohjaiset paikalliset palvelut
- Kirjastojärjestelmien väliset yhteispalvelut
- Verkkotiedon hyväksikäyttö. (Salonharju 1999.)

Neljännän puiteohjelman tutkimushankkeet, joihin pääsi mukaan suomalaisia osallistujia vuonna 1995, löytyvät liitteestä 3.

EU:n vuoden 1998 lopussa käynnistyneessä viidennessä puiteohjelmassa kirjastoille ei ole enää omaa sektoria. Ohjelma jatkuu vuoteen 2002. Kirjastojen kannalta keskeinen on Käyttäjäystävällinen tietoyhteiskunta –ohjelma, joka jakautuu neljään avaintoimeen: kansalaisille tarkoitettuihin järjestelmiin ja palveluihin, uusiin työtapoihin ja kaupankäyntiin verkossa,

multimedian sisältötuotantoon ja työkaluihin sekä keskeisiin teknologioihin ja perusrakenteisiin. (Salonharju 1999.)

Multimedian sisältötuotanto kattaa laajan alueen, johon kuuluvat kulttuurin, opetuksen ja kielen tutkimus, multimedia- ja audiovisuaalinen julkaisutuotanto sekä sisältötuotannon teknologioiden ja työkalujen kehittäminen. Varsinaista sisältötuotantoa ei sinänsä rahoiteta, vaan vain alueen innovatiivista kehittämistä. Multimedian sisältötuotanto jakautuu neljään päälinjaan:

- 1) Interaktiivinen elektroninen julkaiseminen
- 2) Opetus ja koulutus
- 3) Uudet kieliteknologiat
- 4) Tiedon hakuun, suodattamiseen ja analysointiin tarkoitetut kehittyneet teknologiat.

Kirjastojen kannalta päälinjoista innovatiivinen elektroninen julkaiseminen on keskeinen. Se kattaa menetelmät multimediajulkaisujen luomiseen ja strukturointiin, vastaanottajakohtaisen informaation jakelun sekä tieteellisen ja kulttuuriaineiston verkkotiedonhaun kirjastojen, arkistojen ja museoiden kokoelmista. Interaktiivinen elektroninen julkaiseminen ja digitaalinen kulttuuriperintö keskittyvät tulevaisuuden julkaisujärjestelmiin ja erilaisten sisältöjen tuottamiseen. Kirjastot, arkistot ja museot aktivoidaan kehittämään kansalaisille uudenlaisia palveluja. Painopistealueina ovat luovuus sisältötuotannossa, sisältöjen räätälöitävyys ja digitaalisen informaation innovatiivinen käyttö. (Emt.)

2.7. Tietoyhteiskuntastrategioiden ja yleisten kirjastojen nykytilanteen suhteesta

Eurooppalaisten tietoyhteiskuntastrategioidenkin mukaan Suomen yleiset kirjastot ovat kehityksen eturivissä. Moniin muihin Euroopan maihin verrattuna kirjastojen elektronisoituminen ja Internet-yhteyksien levinneisyys ovat suomalaisissa kirjastoissa maailman huippuluokkaa. Mitalilla on kuitenkin myös kääntöpuolensa. Yleisten kirjastojen toimintaresurseja on pienennetty viime vuosina, vaikka kirjastokäynnit ovat lisääntyneet 1990-luvun alusta lähtien noin 20 prosenttia. Kirjastoja on käyttänyt muodossa tai toisessa noin 80 prosenttia kuntien asukkaista. Fyysisten kävijöiden lisäksi kirjastojen etäkäyttö tietoverkon välityksellä on lisääntynyt huomattavasti, vaikka tilastomenetelmien epäyhtenäisyyden vuoksi valtakunnallisesti luotettavia virtuaalikäyntien tilastolukuja ei voidakaan toistaiseksi esittää. Yleiset kirjastot ovat tiukkojen talouskehysten takia joutuneet vähentämään erityisesti kirjahankintaa muun toiminnan rahoittamiseksi, vaikka kirjalainaus on määrällisesti pysynyt koko 1990-luvun ajan samalla tasolla. Aineistohankinnan lisäksi kirjastojen henkilöstömäärä on ollut viime vuosikymmenellä vähennysten kohteena. (Kekki 2000, 58-61.)

Yleisten kirjastojen toimintakulut ovat 1990-luvulla inflaatio huomioon ottaen laskeneet reaaliarvoltaan kahdeksan prosenttia eli miltei 100 miljoonaa markkaa. Palvelut on tuotettu entistä

taloudellisemmin, mutta tämä on tehty myös palvelujen saatavuuden ja laadun kustannuksella. Yleinen kirjastolaitos on usein joutunut kunnissa osallistumaan kuntatalouden tasapainottamiseen. Kansalaisten näkökulmasta tarkastellen tehdyt karsinnat ovat olleet huomattavan suuria ja jopa ylimitoitettuja suhteessa palvelujen kysyntään ja kirjastotoiminnan merkitykseen kansallisen sivistys- ja kulttuuritarjonnan kulmakivenä. Koko 1990-luvun jatkuneet informaatioteknologian nopea edistyminen ja sähköisten verkkopalveluiden lisääntyminen ovat vaatineet kirjastoiltakin voimakasta panostusta toimintansa kehittämiseksi. Tämä on jouduttu tekemään esimerkiksi aineistohankintaa karsimalla, kun käyttötalouden kehukset ovat olleet tiukat. Seurauksena perinteiset kirjastopalvelut ovat heikentyneet sekä aineistokokoelmat yksipuolistuneet ja vanhentuneet. (Kekki 2000, 62.)

Uuden kirjastolain tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia kirjasto- ja tietopalvelujen saamiseksi. Näin ei kuitenkaan käytännössä ole, vaan kuntien panostuksessa kirjasto- ja tietopalvelujen järjestämiseksi on huomattavan suuria eroja. Keskimäärin kirjastojen palvelutaso on laskenut. Kehitys on johtanut ja jatkuessaan johtaa entistä suurempaan eriarvoistumiseen kuntien välillä. Vaikka yleisen kirjaston tärkeää asemaa tietoyhteiskuntastrategioissa korostetaan, niin käytännössä kunnallisten kirjastojen edellytykset vastata kansalaisten tietoyhteiskunnan uusiin vaatimuksiin ovat olennaisesti vähentyneet. Verkossa olevan tiedon suuri kasvu vaatii valtakunnallisia toimenpiteitä luotettavien, laadukkaiden, arvioitujen ja valikoitujen tietosisältöjen, palvelujen, metadatan ja laatuportaalien tuottamiseksi ja kehittämiseksi kansalaisille. Tällaista sisältötuotantoa on keskitetysti kehitetty muun muassa kaikille kansalaisille ja yleisille kirjastoille suunnatulla yleisten kirjastojen Kirjastot.fi-verkkopalvelulla,⁵ jossa osioina ovat muun muassa opastavat tiedonhaku sivut ja Kysy kirjastonhoitajalta –etätietopalvelu. Kirjastot.fi-palvelut eli Suomen yleisten kirjastojen yhteiset verkkosivut ovat hyvä esimerkki kirjastojen uudeltaisesta sisältötuotannosta tietoverkossa. (Emt., 63.)

Suomalaiset yleiset kirjastot ovat saavuttaneet kansainvälistä mainetta teknologian laajalla hyödyntämisellä, Internetin käyttöönotolla sekä laajalla verkottumisella toisten kirjastojen ja tietopalvelupisteiden kanssa. Yli puolet kirjastoista on vienyt tiedot kokoelmistaan Internetiin. Noin 70 prosenttia kirjastoista kuuluu johonkin atk-verkostoon eli niin sanottuun kimppaan jonkin toisen kunnan kirjaston kanssa. Tällainen yhteistyö on herättänyt huomiota ulkomaillakin samoin kuin uusi kirjastolakimme. Euroopan parlamentissa hyväksytty mietintö kirjaston roolista modernissa yhteiskunnassa⁶ on suomalaisen, silloisen europarlamentaarikon, Mirja Ryytäsen käsialaa. Artikkelinsa lopuksi Kekki toteaa osuvasti, että kirjastoja ei tehdä hetkessä, mutta ne voidaan lyhytnäköisellä toiminnalla tuhota hetkessä. Kyseessä on vuosien ammatityön tulos, joka vaatii

⁵ Palvelu [www-muodossa osoitteessa <http://www.kirjastot.fi/>](http://www.kirjastot.fi/).

⁶ Mietintö saatavilla myös Suomen yleisten kirjastojen Kirjastot.fi-sivuston kautta osoitteessa http://www.kirjastot.fi/page.asp?_item_id=984.

tauotonta resurssien ja palveluiden ylläpitämistä, ajan tasalla pysymistä ja toiminnan kehittämistä edelleen. (Kekki 2000, 63.)

2.8. Tietoyhteiskuntastrategioiden kritiikkiä

2.8.1. Tiedon asema tietoyhteiskunnassa

Tietoyhteiskuntastrategioiden sisältöä on myös kritisoitu. Kirjastojen kannalta tätä kritiikkiä on esittänyt muun muassa Timo Kurosen teoksessaan *Tietovarantojen hyödyntäminen ja demokratia* (1998b). Tarkastelen Kurosen kritiikkiä tiivistetyssä muodossa viittaamalla hänen kyseisestä aiheesta kirjoittamaansa *Kirjastot tietoyhteiskunnan koetinkivi* –artikkeliinsa (1998a). Kurosen aloittaa kritiikkinsä lainauksella *Kansallisesta sivistysstrategiasta*, jossa todetaan:

Yhteiskunnassa, jota sanotaan tietoyhteiskunnaksi ja jossa tieto on keskeinen strateginen voimavara, tieto kaupallistuu ja sille annetaan entistä laajemmin rahassa mitattava taloudellinen arvo (opetusministeriön asiantuntijaryhmän ehdotus vuodelta 1993).

Tässä mallissa sivistymisen strategia toteutuu tiedon yksityisen omistamisen ja kaupallisen hyödyntämisen keinoin. Kurosen mukaan kuitenkin suurin osa ihmisille todella tärkeästä tiedosta on merkityksellistä ainoastaan jaettuna. Tällaisen jakamiseen perustuvan tiedon esimerkkejä ovat eettisiä normeja, kansakunnan historiaa, kulttuurin perusteita, ihmisoikeuksia ja liikennesääntöjä koskevat tiedot. Kurosen mielestä kansallisen sivistysstrategian lähtökohta voitaisiin esittää vastakkaisellakin tavalla, jolloin se soveltuisi samalla Suomi tietoyhteiskunnaksi –strategian lähtökohdaksi. Tällöin lähtökohtana olisi:

Yhteiskunnassa, jota sanotaan tietoyhteiskunnaksi ja jossa tieto on keskeinen toiminnallinen, sivistyksellinen, yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen voimavara, tieto muuttuu vapaasti saatavaksi ja helposti tavoitettavaksi. Se on lisäksi entistä laajemmin maksuttomasti käytettävissä. (Kurosen 1998a, 136.)

Kurosen mukaan edellä mainituista määritelmistä sivistysstrategian mukainen hyväksyy tiedon kaupallisuuden lisääntymisen itsestäänselvyytenä. Hänen omassa määritelmässään taas tiedon arvoa ei mitata rahassa, vaan kulttuuristen ja toiminnallisten käytäntöjen kautta. Samalla hän pitää tärkeänä, että maksuttomasti levitettävän tiedon aluetta laajennetaan. Kurosen mielestä kaupallisuudesta ei voi päästä kokonaan eroon, mutta sen kritiikitön laajentaminen on huono ratkaisu. Julkisin varoin ylläpidettävät tietovarannot ovat tuotannollisen ja yhteiskunnallisen toiminnan tiedollinen perusta. Jokaisesta julkisin varoin ylläpidetystä tietovarannosta tulisi määritellä perustietovarantoihin kuuluva osuus, joka on julkista, maksutonta ja vapaasti hyödynnettävissä. (Emt., 136.)

Näiden tietovarantojen käytön edistämisessä on kirjastolaitoksella suuri merkitys. Sen perinteiset tehtävät ja henkilöstön ammatilliset näkökulmat voitaisiin Kurosen mielestä laajentaa tietoyhteiskunnan yleisen kirjastotoimen kattavaksi. Tässä törmätään kuitenkin suuriin resurssiongelmiiin. Henkilökunnan aika ei riitä uusien asioiden opiskeluun, hankintavarat ovat huomattavasti vähentyneet ja budjetteja rasittavat myös tietoverkon käytöstä aiheutuvat kustannukset. Kurosen mukaan tietoyhteiskuntastrategioiden retoriikka ontuuikin pahasti kirjastojen kohdalla — vaikka niiden merkitystä korostetaan, käytännössä niiden toimintavaroja on vähennetty. Kirjastoista, arkistoista ja museoista onkin tulossa tietoyhteiskuntapyrkimysten aitouden testi. Ellei näiden laitosten toimintaedellytyksiä pystytä turvaamaan, puhe tietoyhteiskunnan tulemisesta on katteetonta. (Kuronen 1998a, 136.)

2.8.2. Tietoyhteiskuntastrategioiden taustaideologian arviointi

Tietoyhteiskuntastrategioita kritisoi ansiokkaasti myös Erkki Karvonen (2000). Hän käsittelee aihetta sangen laajasti, mutta keskityn tässä esityksessäni toistaiseksi käsittelemättömään strategioiden taustaideologian arviointiin. Karvosen mukaan strategiatyön taustalla olevia lausumattomia alkuoletuksia sekä strategioiden retoriikkaa on hyvä tarkastella kriittisesti. Nykyisiä tietoyhteiskuntastrategioita tarkasteltaessa voidaan myös kysyä, soveltuuko liiketaloudessa kehitetty strategisen suunnittelun malli koko yhteiskunnan toiminnan ohjaamiseen. Tätä mallia on kuitenkin tietoisesti tai tiedostamatta usein sovellettu tietoyhteiskuntastrategioiden taustalla. Strategioiden tähtäimessä tuntuukin usein olevan tietyn yksittäisen tahon voitto. (Karvonen 2000, 269-270.)

Aron (1997) mukaan puhe informaatio- tai tietoyhteiskunnasta on ollut ja edelleen on osittain utooppista keskustelua yhteiskuntamme ja kulttuurimme tulevaisuudesta. Tietoyhteiskunnasta käytävä keskustelu on myös eräänlaista aikalaisanalyysiä, joka on normittavaa kulttuurikritiikkiä ja arvojen tarkastelua. Etenkin poliittisesti motivoitunut keskustelu tietoyhteiskunnasta on usein perustelematonta. Esimerkiksi valtioneuvoston ja ministeriöiden strategiasuunnitelmien lähtökohtana todetaan, että yhteiskuntamme on kehittymässä kohti tietoyhteiskuntaa, mikä seikka yhteiskuntatutkijan näkökulmasta pitäisi aivan ensimmäiseksi selvittää ja perustella. Sen jälkeen, kun tietoyhteiskuntaan siirtyminen tai sen tuleminen on poliittisen tahdonilmauksen kautta todettu asia, alkaa väite itsessään toimia muissa teksteissä perusteluna tietoyhteiskunnan olemassaololle. Julkisessa keskustelussa tietoyhteiskunta ilmeneekin erittelemättömänä yhteiskunnallisena muutostekijänä, jonka väitetään edellyttävän erilaisia yhteiskunnallisia ja valtiollisia toimenpiteitä. Tietoyhteiskunta-termi toimii poliittisen ja hallinnollisen retoriikan välineenä. (Aro 1997, 31-32.)

2.8.2.1. Isänmaallinen retoriikka

Tietoyhteiskuntastrategioissa hyödynnetään myös isänmaallista retoriikkaa. Uusimman suomalaisen tietoyhteiskuntastrategian on laatinut Sitra eli Suomen itsenäisyyden juhlarahasto, luonteeltaan mitä

luultavimmin isänmaallinen järjestö. Isänmaalliseen retoriikkaan kuuluu sisäisten ristiriitojen pois häivyttäminen ja kansakunnan tuottaminen yhtenäiseksi. Isänmaallisella identifikaatiolla on kuitenkin ideologiakiakin vaikutuksia. Kun kaikista tuotetaan samoja voitokkaita suomalaisia, huomio ohjautuu pois esimerkiksi todellisen elämän epätasa-arvoisista asemista. Isänmaallisuuspuhe suosii vallitsevan tilanteen jäädyttämistä ennalleen ja siten niitä, joiden asema jo nykyisellään on hyvä. Eliitit mielellään harrastavat isänmaallista puhetta. Strategiakielellä voidaan myös uusintaa asemaa kentällä ja hallitsijoiden tilannemääritelmää maailmasta. Jos ja kun hallinnollis-teknokraattis-kaupallinen tilannemääritelmä maailmasta saadaan koko yhteiskunnassa vallitsevaksi, on eliittiryhmän asiaa yhä helpompi edistää. Samalla kuitenkin joitain muita tilannemääritelmiä syrjäytetään yhteiskunnassa. Tietoyhteiskuntastrategiat määrittelevät tilannetta myös nostamalla joitakin tärkeiksi katsottuja asioita esille ja jättämällä toisia asioita pois. (Karvonen 2000, 270-271.)

2.8.2.2. Strategioiden asiakaslähtöisyys ja teknologia

Karvonen kysyy myös, onko tietoyhteiskuntastrategioissa todellista asiakaslähtöisyyttä. Strategioiden kansalainen ei ole yhtä kuin hallinnon alamainen, mutta ei myöskään kilpailutalouden ”asiakas”. Hän on pikemminkin yhteiskunnan ”omistaja” liiketalouden kielellä ilmaistuna. Yleensäkin strategioissa on vain kovin epämääräisesti ilmaistu, mitä kansalaisella tarkoitetaan. Strategioissa puhutaan muodikkaasti verkostoista ja sidosryhmistä. Käytännössä strategioiden laatijat tunnustavat kuitenkin vain joitakin harvoja toimijoita sellaisiksi sidosryhmiksi, joiden näkökantoja asiaan kuunnellaan. Tavallisilta kansalaisilta ei yleensä kysytä kantaa strategiaan päämääriin. Strategian juhlapuheista huolimatta teknologian kehittämisenkin on ollut painokkaasti teknologiatyöntöistä, eikä suinkaan asiakaslähtöistä. Tietoyhteiskuntastrategioissa on ristiriitaisuutta. Yhtäältä sanotaan, että ihmiset tekevät omista lähtökohdistaan tietoyhteiskunnan. Toisaalta kuitenkin hyvin teknokraattisesti ja ylhäältä päin vedellään linjauksia tietoyhteiskuntakehityksen määrittämiseksi. Juhlapuheissa taas puhutaan tietoyhteiskunnasta entistä demokraattisempaa yhteiskuntana, jossa kaikilla on mahdollisuus osallistua yhteiseen päätöksentekoon. (Emt., 274-275.)

Puhe tietoyhteiskunnasta on tietysti puhetta myös teknologiasta, jota pidetään kilpailevissa näkemyksissä sekä ihmisiä vapauttavana voimana että sivilisaation tuhoajana. Koska teknologia on ristiriitainen voima, vapauttavan ja tuhoavan ristiriita täytyy ratkaista jollakin tavalla. Ratkaisuksi esitetään tietotekniikan ”oikeaa käyttöä”. Tietotekniikan ”oikea käyttö” on puolestaan johdonmukainen teknologinen ratkaisu teknologian tuottamaan ongelmaan, koska sillä tarkoitetaan nimenomaan teknologian hallintaan soveltuvia käyttöohjeita. Tietoteknologian oikeiden käyttöohjeiden koetaan takaavan parhaan mahdollisen ja haitoiltaan mahdollisimman vähäisen lopputuloksen. ”Oikea” teknologian käyttö tarkoittaa näkemystä, jossa teknologia on keino etsiä taloudellista kasvua, ja tämän ohella ”oikea” suhde teknologiaan virittyy humanismin ja

tasavertaisuuden arvoista. Siten valtioneuvoston ja ministeriöiden strategiasuunnitelmat tietoyhteiskunnasta ovat Aron mukaan sekoitus taloudellista opportunistia sekä moralisointia siitä, miten tekniikka ei saa muodostua kansalaisia eriarvoistavaksi tekijäksi. (Aro 1997, 33-34.)

2.8.2.3. Strategioiden rakenteen luonne

Karvosen mukaan etenkin varhaisissa tietoyhteiskuntastrategioissa luotiin kuvaa ”tietoyhteiskunnan tulemisen” hyvistä puolista, eikä mitään kielteistä esitetty. Vuonna 1998 julkistettu Suomen uusi strategia *Elämänlaatu, osaaminen ja kilpailukyky* kuitenkin väläyttää kielteisenkin kehityksen mahdollisuuksia, kuten strategiatyön kuuluukin. Karvonen viittaa myös Antti Hautamäen esittämiin tietoyhteiskunnassa ilmeneviin ajan, edistyksen, koulutuksen, kulutuksen, paikan, tuottavuuden ja työllisyyden paradokseihin, jotka ilmentävät aitoja ristiriitoja todellisuudessa. Näin kuuluu esimerkiksi ajan paradoksi: ”Tietotekniikan pitäisi helpottaa työtä ja vähentää kiirettä, mutta se vetää ihmisen yhä tiukemmin ympärivuorokautiseen kiireiseen työelämään.” Uusista asioista ei voi ottaa vain niiden hyviä puolia, vaan samassa kaupassa on otettava niiden ikävätkin puolet. Katteettoman edistysuskon asemesta tällaisen realistisen ajattelun tulisi Karvosen mukaan olla tietoyhteiskuntastrategioiden lähtökohtana. Hänen mielestään strategiateksti ei yleensä ole todellisuuden kuvaus, malli tai teoria yhteiskunnasta. Tietoyhteiskuntastrategioiden tarkoituksena ei ole tuottaa kriittisesti jäseneltyä kuvausta tai mallia siitä, miten tietoyhteiskunta on rakentunut ja toimii. Strategiassa on enemmänkin kyse jonkin toimijan tilanteen kartoituksesta, eräänlaisesta kaavamaisesti noudatetusta SWOT-analyysistä. Tällöin luetellaan iso joukko asioita ja ilmiöitä, jotka eivät kuitenkaan ole millään analyttisellä tavalla yhteydessä toisiinsa. (Karvonen 2000, 275-276.)

2.8.2.4. Retorinen vakuuttelu strategioissa

Strategiatekstit toimivat Karvosen mukaan myös retorisenä vakuutteluna. Strategioissa käytetään yleensä niin sanottua deliberatiivista eli poliittista retoriikkaa, joka pyrkii saamaan lukijansa vakuuttuneeksi jonkin toimintavaihtoehdon etevämmyydestä. Ne ovat enemmänkin preskriptiivisiä eli normatiivisesti määrääviä kuin deskriptiivisiä eli kuvailevia. Strategiat eivät kerro, miten asiat ovat vaan sen, miten niiden pitäisi olla. Tietoyhteiskuntaa koskevia puheenvuoroja ja strategiapapereita voidaan tarkastella retoriikkana, joka pyrkii vakuuttamaan lukijansa joistakin asioista. Strategiat eivät ole tieteellisiä esityksiä vaan usein pikemminkin tietoyhteiskunnan asian markkinointia ja myyntipuhetta. Tällöin lukijoiden täytyy voida kriittisesti tarkastella niitä vakuuttelun keinoja, joita käytetään asian ”myymiseksi” heille. Esimerkiksi ”tietoyhteiskunta” luo myönteisempiä mielikuvia kuin tekninen ”signaalien siirron yhteiskunta”. Markkinoinnin tarpeisiin on hyödyllistä olla tekemättä eroa informaation ja tiedon välille, vaikka tästä olisikin paljon analyttistä hyötyä. (Emt., 276-277.)

Karvosen mukaan retorinen diskurssi tarkastelee maailmaa aina jostakin näkökulmasta ja korostaa joitakin haluttuja puolia samalla jättäen varjoon joitakin toisia, ongelmallisia puolia. Useat tietoyhteiskuntastrategiatkin on tehty promootiotarkoituksessa. Tiede taas on ”totuusinstituutio”, jonka tehtävänä on vain kertoa, miten asiat ovat. Esimerkiksi hallinto voi kuitenkin yrittää tieteen muuttamista tietoyhteiskunnan ja vaikkapa kansallisen kilpailukyvyn edistämisen välineeksi tutkimusrahoituksen keinoin. Strategioissa siis ovat jotkut näkökulmat maailmaan etuoikeutetussa asemassa. Karvosen mukaan lukijat voivat kuitenkin helposti luulla, että kyseiset strategiakuvaukset tarjoavat ”ikkunan todellisuuteen” sellaisena kuin se on. On kuitenkin hyödyllistä huomata, että sovelletut lähestymistavat ovat vain eräitä mahdollisia ja että vaihtoehtoisiaakin näkökulmia on. Tieteellisen tutkimuksen tehtävänä on selvittää, miten ymmärrys ”tietoyhteiskunnasta” on retorisesti rakennettu hallinnollisista diskursseista Karvosen mukaan strategioista tällaista metodista itsereflektiota ei useinkaan löydy. (Karvonen 2000, 277.)

3. Tietoyhteiskunta ja kirjastojen strateginen suunnittelu

3.1. Yleisiä käsityksiä tietoyhteiskunnasta

Tietoyhteiskuntaa on nimitetty monin eri tavoin riippuen siitä, mitä näkökulmaa on haluttu painottaa. Mannermaan (1993, 92) mukaan yhteiskunnallisen kehityksen uusinta aaltoa on kutsuttu informaatioyhteiskunnaksi, tietoyhteiskunnaksi, vuorovaikutusyhteiskunnaksi, automaatioyhteiskunnaksi, palveluyhteiskunnaksi, aineettomien tarpeiden yhteiskunnaksi, kommunikaatioyhteiskunnaksi, jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi ja postmoderniksi yhteiskunnaksi. Mannermaa itse käyttää mieluiten nimitystä tietointensiivinen vuorovaikutusyhteiskunta, jossa tiedon merkitys kasvaa, mutta myös muu inhimillinen vuorovaikutus kuin tiedon tuottaminen ja levittäminen on olennaista. Näiden nimitysten lisäksi voidaan käyttää myös termejä kohtaamisyhteiskunta, viestintäyhteiskunta ja asiantuntijayhteiskunta (ks. kohtaamisyhteiskunta, Stachon 1996, 101). Tietoyhteiskunta-termi on otettu käyttöön 1970-luvulla ja tietoyhteiskunta-keskustelua käyty vaihtelevassa määrin siitä alkaen. Tietoyhteiskunta-käsitteen historiaa ja siihen liittyviä visioita on käsitelty paljon (ks. esim. Lehtinen & Luotola 1986; Webster 1995).

Aron (1997, 22) mukaan tietoyhteiskuntaa voidaan tarkastella filosofis-teoreettisesta, taloudellissosiologisesta ja kulttuurikriittisestä tai poliittis-analyttisestä näkökulmasta (vrt. Websterin näkökulmat). Filosofis-teoreettisessa näkemyksessä kiinnostuksen kohteena on se, mitä tieto ja informaatio ovat ja miten ne ovat tekemisissä yhteiskunnan ja sen instituutioiden kanssa. Taloudellissosiologisessa näkemyksessä tieto tai informaatio käsitetään keskeisiksi tuotannontekijöiksi nyky-yhteiskunnassa ja ratkaiseviksi tekijöiksi yhteiskunnan dynamiikan ja

kehityksen kannalta. Kulttuurikriittiselle tai poliittis-analyttiselle näkökulmalle on tyypillistä yhteiskunnan muuttumisen arviointi ja sen miettiminen, millaisia arvoja ja ristiriitoja tähän muutokseen liittyy. Aron mukaan nämä kolme näkökulmaa ovat kuitenkin ristiriidassa keskenään. Filosofis-teoreettisen näkemyksen mukaan tietoyhteiskunnan käsite on epäonnistunut, koska sen sisältämä käsitys tiedosta on ongelmallinen. Taloudellis-sosiologisen ajattelutavan mukaan väite nyky-yhteiskunnan luonteesta tieto- tai informaatioyhteiskuntana on hypoteesi, jota tulisi empiirisesti tutkia. Kulttuurikriittisen tai poliittisen näkökulman mukaan taas nyky-yhteiskunta on jo luonteeltaan tietoyhteiskunta. (Aro 1997, 22-23; ks. myös Virnes 1999, 17.)

Websterkin (1995) on tarkastellut tietoyhteiskunnan eri ymmärtämistapoja. Hänen mielestään tietoyhteiskuntaa käsitelleet tutkijat voidaan karkeasti jaotella niihin, joiden mukaan olemme selkeästi siirtyneet uuteen tietoyhteiskunnan aikakauteen, ja niihin, joiden mielestä informaation määrä yhteiskunnassa on runsaasti lisääntynyt, mutta kyseessä on kuitenkin vanhan ajan jatkumo eikä uusi aikakausi. (Webster 1995, 5.)

Webster lähestyy tietoyhteiskuntaa viidestä näkökulmasta: teknologinen, taloudellinen, ammatillinen, spatiaalinen (spatial) ja kulttuurinen. Teknologisen näkökulman mukaan tietoyhteiskunta perustuu uusien teknologisten innovaatioiden määrään etenkin tiedon käsittelyn, tallennuksen ja välittämisen alalla. Tällöin yleensäkin tietoteknologian sovelluksia käytetään yhteiskunnan kaikilla aloilla. Taloudelliselle määritelmälle olennaista on informaatioteollisuuden koko ja kasvu, jolloin tiedosta on tullut nykytalouden kulmakivi. Tietoyhteiskunnan ammatillisen määritelmän mukaan tietoyhteiskunnan vaihe saavutetaan silloin, kun suurin osa ammateista liittyy tietotyöhön (information work). Spatiaaliselle määritelmälle olennaisia ovat tietoverkot, joilla globaalisti toimivina järjestelminä on huomattava vaikutus ajan ja paikan organisoitumiseen nykymaailmassa. Kulttuurisen määritelmän mukaan tietoyhteiskunnassa on liikkeellä paljon enemmän informaatiota kuin ennen. (Emt., 6-21.)

Webster tarkastelee monia tietoyhteiskuntavisiioita, joita ovat esittäneet Bell, Giddens, Schiller ja Castells. Näistä kiinnostavin oman tutkimukseni aiheen kannalta on Habermasin (1962; 1991) näkemys tiedon hallinnasta ja manipulaatiosta, julkisen tilan (public sphere) vähenemisestä. Habermasin luonnostelema julkinen tila on valtiollisista ja taloudellisista siteistä riippumaton areena, jossa kansalaiset voivat keskustella avoimesti ja rationaalisesti ja jossa yleinen mielipide muotoutuu. Tässä julkisessa tilassa tiedolla on keskeinen asema. (Habermas 1962; 1991; Webster 1995, 101-102.) Habermas (1962; 1991; ks. myös Webster, 1995, 101) sijoittaa julkisen tilan

synnyinpaikan 1700- ja 1800-luvun Iso-Britanniaan. Tuolloin kapitalismin voimistumisen myötä porvarilliset yrittäjät tulivat entistä varakkaimmiksi ja itsenäisemmiksi ja siten myös kirkosta ja valtiosta riippumattomimmiksi. Laajenevan kapitalismin piirissä syntyi julkinen tila, jota leimasivat avoin keskustelu, kriittinen asioiden tarkastelu, asioiden käsittely kokonaisuudessaan, lisääntynyt tiedonsaanti ja toimijoiden valtiollinen ja taloudellinen riippumattomuus. (Habermas 1962, 44; 1991, 31; ks. myös Webster 1995, 102-103.) Esimerkkejä julkisesta tilasta ovat muun muassa parlamentin keskustelut, tiedotusvälineet, viranomaisten tuottamat tilastot ja kirjastot (Webster 1995, 102). Kun historiallisen kehityksen myötä myöhemmin syntyi kapitalistinen valtio, ei enää ilmennyt tarvetta uudistaa valtiota ja sen toimintatapoja, koska tässä vaiheessa valtiota voitiin käyttää sellaisenaan kapitalististen päämäärien saavuttamiseen. Tämä johti julkisen tilan autonomian vähenemiseen, mikä on yhä jatkunut nykyaikaan saakka. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että tiedotusvälineet ovat muuttuneet informaation välittäjistä pikemminkin kapitalististen intressien levitysvälineiksi. (Habermas 1962, 207-211; 1991, 188-192; Webster 1995, 103-104; ks. myös Virnes 1999, 17-18.)

3.2. Yleiset kirjastot julkisena tilana tietoyhteiskunnassa

Webster tarkastelee läheisemmin myös yleisten kirjastojen muodostaman verkoston roolia julkisena tilana Iso-Britanniassa. Yleisillä kirjastoilla on monia Habermasin mukaisen julkisen tilan elementtejä, sillä ne tarjoavat tietoa ja pääsyn tietoon käyttäjille maksutta, koska niiden toiminta on rahoitettu julkisin verovaroin. Ne toimivat silti välittömistä poliittisista intresseistä riippumatta, ja kirjastoverkkoon kuuluu ammattitaitoisia kirjastonhoitajia, jotka tarjoavat julkisena palveluna apua kirjastojen käyttäjille. Yleisiä kirjastoja on perustettu ja kehitetty sen tiedon käsityksen perusteella, että tieto on pikemminkin kaikille kuuluva resurssi kuin yksityisesti omistettava hyödyke. On myös paljon todisteita siitä, että yleiset kirjastot ovat yleisön suosimia ja arvostamia palveluita. Kuitenkin Britannian yleinen kirjastolaitos on Websterin mukaan 1980-luvulla joutunut filosofisten ja käytännöllisten haasteiden eteen. On kyseenalaistettu se, että tiedon pitäisi olla maksutonta kirjastojen käyttäjille, ja on otettu käyttöön menettelytapoja, jotka ovat painostaneet kirjastoja yhä enemmän maksullistamaan palvelujaan. (Webster 1995, 111-112; ks. myös Feather 1998, 89-90 ja 111-113.)

Websterin mukaan yleisten kirjastojen lähihistoriaa ovat leimanneet taloudellisten varojen leikkaukset ja kaupallistaminen yhdessä voimakkaan, kirjastojen yleistä luonnetta koskevan, kritiikin kanssa. 1970-luvun lopulta lähtien hallituksen toimenpiteillä on pyritty vähentämään

julkisia kuluja ja ottamaan käyttöön markkinamekanismeja palvelujen tarjoamisen keinona. Tämän tuloksena kirjastojen on täytynyt tulla toimeen jatkuvista resurssivähennyksistä huolimatta. Kehitys on ollut Pohjoismaissa samanlaista (ks. esim. Storbom 1995, 15). Varojen vähennykset ovat pakottaneet kirjastonjohtajia etsimään muita tulonlähteitä. Yleisille kirjastoille on suositeltu palvelumaksujen käyttöönottamista ja siirtymistä kohti kirjastotoiminnan yksityistämistä. (Webster 1995, 112-113.) Yleisten kirjastojen toimintaresurssien selvät vähennykset ovat olleet arkipäivää Suomessakin 1990-luvulla taloudellisen laman jälkeen. Suomalaisia yleisiä kirjastoja ei ole suoranaisesti pyritty yksityistämään, vaan ne toimivat yhä suurelta osin julkisina ja käyttäjilleen maksuttomina palveluina, vaikka toisaalta tiettyjen palvelujen pienten käyttömaksujen periminen on lisääntynyt.

Britanniassa yleisten kirjastojen ilmaista palvelua on kritisoitu väittämällä sen hyödyttävän suhteettomasti niitä, jotka hyvin pystyvät ostamaan kirjoja itselleen. Kirjastoja on syytetty myös yhteiskunnallisesti hyvin pärjäävien palvelijoiksi ja elitistisiksi keskiluokan arvojen edistäjiksi, jotka aliarvioivat esimerkiksi työväenluokan tai alueellisia kulttuureja. Kirjastonhoitajien on väitetty huolehtivan hyvin omista palkoistaan, koska kirjoihin käytetään vain esimerkiksi 16 % kokonaisbudjetista ja palkkoihin taas kolminkertaisesti. (Emt., 113.) Britannian yleisten kirjastojen tilannetta ei kuitenkaan voi suoraan rinnastaa Suomen yleisten kirjastojen saati yhteiskunnan tilanteeseen. Suomessa yhteiskunta ei ole niin selvästi jakautunut eri yhteiskuntaluokkiin kuin Iso-Britanniassa. Kuten kaikissa yrityksissä, yleisissä kirjastoissakin henkilöstön palkat ovat luonnollisesti suurin kustannuserä, joten brittiläisten kirjastonhoitajien syyttäminen oman edun tavoittelusta tässä suhteessa tuntuu hyvin yksisilmäiseltä. Kirjastoalan palkkojen taso verrattuna muiden alojen edustajien, joilla on yhtä korkea koulutus kuin kirjastonhoitajilla, ansiotasoon on ainakin Suomessa hyvin alhainen.

Websterin esittelemät yleisiin kirjastoihin kohdistuvat kriittiset arviot ovat samalla linjalla kuin innostus tiedon kaupallisista mahdollisuuksista. On ilmeistä, että yleisön kasvaneiden vaatimusten, resurssien todellisen vähenemisen, teknologisten innovaatioiden ja yleisten kirjastojen taustalla olevan filosofian ennakoimattoman kritiikin myötä on syntynyt muuttunut käsite tiedosta ja tietoon pääsystä. Vaikka tieto ennen nähtiin julkisena resurssina, jota pitäisi jakaa ja jonka tulisi olla maksutonta, nykyisin yhä kasvavassa määrin sitä pidetään hyödykkeenä, jota voidaan vaihtaa, ostaa ja myydä yksityistä kulutusta varten ja johon pääsy riippuu maksusta. Osa yleisten kirjastojen palveluista on yhä maksuttomia, mutta kuitenkin ajatus käyttömaksujen perimisestä on vähitellen tulossa entistä hyväksytyimmäksi. Webster luettelee yleisten kirjastojen perivän maksua muun

muassa kaukolainapyyntöistä, varausten tekemisestä, oman kunnan ulkopuolisilta käyttäjiltä, kopioinnista ja tietokonepohjaisesta tiedosta. Tämän kehityksen taustalla on Websterin mukaan aito pelko siitä, että maksut estävät yhteiskunnan vähäosaisten kirjastonkäyttöä ja suosivat kirjaston varakkaita ja liikeyrityksiä. Kuitenkin tällaisen trendin kielteistä arviointia vasten voidaan esittää havainto myös siitä, että tiedon todellisten kustannusten alenemisen ansiosta yksilöt ovat itse asiassa edullisessa asemassa, vaikka he maksaisivat tiedonhankinnan kustannukset jopa ilman kirjastoja välittävinä organisaatioina. (Webster 1995, 114-115.)

Joidenkin ajattelijoiden mukaan yleiset kirjastot ovat vanhentuneita instituutioita, jotka kerran palvelivat yleisöä tiedontarjoajina, mutta joiden asema on nyt heikentynyt vaihtoehtoisten tiedonvälityksen keinojen kehittyessä. Nämä väitteet perustuvat yleensä kirjakauppojen myyntilukuihin. Kuitenkin yleisistä kirjastoista haetaan usein erilaisia kirjoja kuin mitä itse ostetaan. Täten ilman yleisiä kirjastoja kansalaisten tietoympäristö köyhtyisi merkittävästi. Websterin mukaan kirjastotoiminnan peruseriaatteen, tärkeimpänä maksuton pääsy tietoon ja kattava palvelu, ovat uhanalaisia — niitä uhkaa uusi määritelmä tiedosta jonakin vain markkinoiden ehdoin saatavilla olevana hyödykkeenä. Kun tämä käsitys leviää, voidaan Websterin mukaan odottaa kirjastojen taustalla olevan julkisen palvelun eetosrappeutuvan entisestään (kirjastojen käyttäjät nähdään yhä enemmän maksavina asiakkaina). Näin ollen rappeutuu myös julkisen tilan funktio kaikkien tiedollisten tarpeiden tarjoajana yksilölle ilman kustannuksia. (Emt., 116.)

3.3. Yleisten kirjastojen strateginen suunnittelu

Tietotekniikan nopea kehitys ja sen suuret vaikutukset yleisten kirjastojen toimintaan ovat luoneet kirjastoille yhä selvemmin tarpeen toimintansa strategiseen suunnitteluun, jotta esimerkiksi niukentuneiden toimintavarojen kohdistaminen niin perinteisiin kuin uusiinkin palveluihin helpottuisi. Kirjastoilla on oltava missio eli toiminta-ajatus ja visioita tulevaisuudestaan. Strategisen suunnittelun keinoin on valittava resurssinteko sen mukaan, mitä asiakkaat tulevaisuudessa tarvitsevat. Kirjaston johto voi keskittää resursseja niille toiminnan alueille, jotka ovat kirjaston kokonaisuuden kannalta tuottavimmat tulevaisuudessa. Strateginen suunnitelma johtaa budjetoinnin kautta toteutettaviin toimintasuunnitelmiin. (Niinikangas & Niinikangas 1992, 16.)

Strateginen suunnittelu suuntautuu aktiivisesti tulevaisuuteen, josta etsitään mahdollisia kehityslinjoja, joihin täytyy reagoida. Tulevaisuutta pyritään samalla kontrolloimaan ja hallitsemaan. Strategiatyössä analysoidaan, missä organisaatio on nyt, visioidaan haluttu tai toivottu

tulevaisuus ja kehitetään strategia, jonka avulla voidaan saavuttaa tulevaisuuden tavoitteet. Idea strategiatyöskentelystä on usein peräisin kirjaston kehysorganisaatiosta eikä kirjastosta itsestään. Niinikankaiden mukaan kirjaston kannattaa olla aktiivinen ja tehdä oma strateginen suunnitelmansa, vaikkei kehysorganisaatio sitä edellyttäisikään. Prosessissa analysoidaan kirjaston toimintaan vaikuttavat voimat, joten kirjasto voi itse ennakoida omaa tulevaisuuttaan. Valmiin strategisen suunnitelman esittäminen kehysorganisaatiolle (esim. kunnalle) voi helpottaa kirjaston perusteltuja ja valmiiksi ajateltuja kehityspyrkimyksiä. (Niinikangas & Niinikangas 1992, 26-27.)

Strategiset suunnitelmat kirkastavat toimintojen päämääriä kirjastoille itselleenkin, ja ne voivat osoittaa toimintansa merkityksellisyyden kehysorganisaatioilleen. Julkistettua strategista suunnitelmaa voivat hyödyntää muutkin kirjastot kehittämishankkeissaan. Strateginen suunnitteluprosessi on aina kirjastokohtainen. Tärkeää on kaikkien prosessin osanottajien sitoutuminen ja osallistuminen strategiatyön läpivientiin. Osallistujilta vaaditaan suunnittelussa myös realismia, sillä tuloksia ei saavuteta nopeasti. Strategian laajuutta merkittävämpää on se, että kirjastoon syntyy jatkuva systemaattinen suunnittelumieliä, jonka avulla voidaan edistää sekä kirjastojen että henkilökunnan kehittämistä ja kehittymistä organisaationa ja yksilöinä. Strategisen suunnitelman menetelmä, systematiikka ja analysointimetodit voivat yksityiskohtaisesti vaihdella. Suunnitelman tekemistapa ja tulokset ovat kuitenkin aina systemaattisia ja kirjattuja. Strategiseen suunnitteluun kuuluvat aina seuraavat seikat:

1. Kirjaston toiminta-ajatuksen ja päämäärien määrittely.
2. Kirjaston toiminnan kuvaus.
3. Kirjastojen yleisten menestyskriteerien tunnistaminen.
4. Ympäristötekijöiden analysointi, uhkien ja mahdollisuuksien hahmottaminen.
5. Oman kirjaston menestysprofiilin laatiminen, sisäisten vahvuuksien ja heikkouksien tunnistaminen.
6. Strategisten visioiden asettaminen tavoitteiksi ja strategioiden määrittäminen. Missä kirjasto on nyt, missä sen pitäisi olla? Kuinka kirjasto pääsee tavoitteeseen?
7. Konkreettisten toimintasuunnitelmien laatiminen. (ks. myös liite 2, kuvio 3.1.; Emt., 27-29.)

SWOT-analyysin (ks. liite 2, kuvio 3.2.) kautta voidaan esittää kirjaston sisäisiä vahvuuksia (strengths) ja heikkouksia (weaknesses) sekä kirjaston toimintaan vaikuttavia ulkoisia mahdollisuuksia (opportunities) ja uhkia (threats). SWOT-analyysi toimii havainnollisena ja

yksinkertaisena strategisen suunnittelun välineenä.⁷ Sen avulla voidaan selvittää kirjaston valmius vastata ympäristön muutoksiin sekä tunnistaa kirjaston tulevaisuuden menestystekijät. (Niinikangas & Niinikangas 1992, 31; SWOT-analyysistä ks. myös Kotler 2000, 76-80 ja Corral 2000, 55-57.)

Kirjaston strategisen suunnittelun lähtökohdaksi määritellään kirjaston toiminta-ajatus, joka ilmaisee, mitä kirjasto aikoo tehdä pitkällä aikavälillä ja mitkä syyt oikeuttavat kirjaston olemassaolon. Toiminta-ajatus helpottaa mahdollisuuksien ja uhkien tunnistamista sekä tuo systemaattisuutta henkilökunnan päivittäiseen työhön, kun kaikkia yksittäisiäkin ratkaisuja voi verrata toiminta-ajatuksen. Kirjaston toiminnan nykytilanteen analysoinnissa määritellään kirjaston nykyiset ja tulevat asiakkaat, palvelut, sidosryhmät sekä erityistehtävät. Oman kirjaston ulko- ja yläpuoleltakin voidaan hakea yleisesti hyvän kirjaston ominaisuuksia, kirjastoalan menestyskriteereitä. Tällöin pohditaan niitä tärkeitä asioita, joilla kirjasto parhaiten täyttää asiakkaiden ja muiden sidosryhmien vaatimukset sekä oman toiminta-ajatuksensa. Menestyskriteerit ovat toiminnan yleisen onnistumisen kannalta hahmotettavia avainalueita, ja ne kuvaavat sekä laatua että tehokkuutta. Menestystekijöitä pohdittaessa olisi hyödyllistä todella kuunnella asiakkaita ja heidän mielipiteitään hyvästä kirjastosta. Strategiatyöhön kuuluu myös uhkien, mahdollisuuksien ja kirjaston toimintaan vaikuttavien asioiden kehitysolettamusten kartoittaminen. Seurattavia trendejä ovat muun muassa kunnan asukasmäärän kehittyminen, tietotekniikan muuttuminen, julkisen hallinnon rahoituksessa tapahtuvat leikkaukset, muutokset kehysorganisaatiossa tai kansainvälistyminen. Menestyksellisyysprofiilia muodostettaessa kirjastossa tarkastellaan omia vahvuuksia ja heikkouksia. (Niinikangas & Niinikangas 1992, 31-37.)

Strategisen suunnittelun synteesivaiheessa haetaan tavoitteet ja keinot, joilla kirjaston päämäärät toteutetaan, heikkoudet eliminoidaan ja ulkoisiin haasteisiin vastataan. Visiot eli unelmat tavoitetilasta muutetaan konkreettisiksi tavoitteiksi. Tässä strategisen suunnittelun tärkeimmässä vaiheessa kirjataan varsinaiset strategiat eli sanallisesti ilmaistut keinot, joilla strategiset tavoitteet toteutetaan. Strategiat konkretisoidaan toimintaohjeiksi, joissa esitetään alatavoitteet, aikataulut, vastuhenkilöt sekä suunnitelman läpiviemiseen tarvittavat resurssit. Tavoitteet ovat pyrkimyksiä saavuttaa haluttuja tuloksia määrätyn ohjelman ja ajan puitteissa. Tavoitteessa kuvataan toiminnan suunta ja se, mitä halutaan saada aikaan. Hyvään tavoitteeseen kuulu rajaavakin osansa, joka ilmoittaa, mihin mennessä tavoite pyritään saavuttamaan sekä toimintaa rajoittavat seikat. (Emt., 37-38.)

---

⁷Yleisten kirjastojen valtakunnallisen tason SWOT-analyysin voi löytää Kirjastopoliittisesta ohjelmasta (2001, 18-19).

Strategian toimeenpanovaiheessa se on purettava alatavoitteisiin ja konkreettisiin toimintasuunnitelmiin. Tärkeiden asioiden lähitulevaisuutta koskevat toimenpiteet pitää suunnitella tarkasti. Pitkälle tulevaisuuteen ulottuvia suunnitelmia ei taas kannata tehdä kovin yksityiskohtaisiksi. Suunnitelmien toteutusvaiheessakin kannattaa käyttää osallistuvaa työskentelyä. Suunnitelmille on myös luotava toimiva seurantajärjestelmä. (Niinikangas & Niinikangas 1992, 40-41.)

Yleisten kirjastojen toimintaympäristön rajutkin muutokset ovat luoneet tarpeen strategiselle suunnittelulle. Julkiset taloudelliset leikkaukset ovat osittain rapauttaneet yleisten kirjastojen verkostoa. Vaikka niin painettujen kuin elektronistenkin aineistojen valikoima on kasvanut ja monipuolistunut, yleisille kirjastoille ei ole juurikaan tullut lisää taloudellisia tai henkisiä resursseja. Tällöin yleisten kirjastojen asema julkisen tilana (vrt. Habermas ja Webster) tietoyhteiskunnassa vaarantuu. Strategisen suunnittelun avulla voidaan jakaa väheneviä voimavaroja ja valita resurssintekohteet tulevaisuuden tarpeiden mukaan. Strategiset suunnitelmat johtavat budjetoinnin kautta toteutettaviin toimintasuunnitelmiin, jolloin pyritään hallitsemaan ympäristön poliittista, sosiaalista ja teknistä muutosta. Kirjaston strategiselta suunnitelmalta vaaditaan yhdensuuntaisuutta kehysorganisaation (tässä tapauksessa kunnan) mission kanssa. Strateginen suunnitelma vaatii myös jatkuvaa päivitystä ja seurantaa. (Emt., 48-49.)

Yleisten kirjastojen strategian ja sen arvioinnin tärkeyttä korostetaan Kirjastopoliittisessa ohjelmassakin. Siinä suositellaan, että yleinen kirjasto tiedostetaan tietoyhteiskunnan keskeisimmäksi instituutioksi myös kuntien ja kirjastojen toiminta-alueen tietoyhteiskuntastrategioissa. Ohjelman tekijät suosittelevat, että kunnassa/alueella luodaan kokonaisvaltainen kansalaisten kirjasto- ja tietopalveluiden strategia, jonka tuloksellisuutta seurataan arvioinnilla, kansalaisten palautteen perusteella ja hyödyntäen ohjelmassa esitettyjä laatusuosituksia. Kyseisen strategian lähtökohtana on koko kunnan/alueen ja lähialueen väestö ja elinkeinoelämä, eikä vain yleinen kirjasto tai sivistystoimi. (Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004 2001, 120.) Kirjastopalvelujen tarjoajien pitäisi tehdä strategia yhdessä, jolloin kokonaisuuteen kuuluisivat alueen muutkin kirjasto- ja tietopalvelut, kuten esimerkiksi ammattikorkeakoulujen kirjastot, koulujen ja oppilaitosten kirjastot, kunnan tietopalvelupiste, julkishallinnon tietopisteet ja alueen tieteelliset kirjastot. Täten kirjastojen käyttäjille saataisiin todellista lisäarvoa. Eri kirjastomuotojen kirjasto- ja tietopalvelupisteiden välille syntyisi näin taloudellista ja toiminnallista synergiaa. (Emt., 129.) Strategioiden avulla kirjastopalveluja voidaan entistä tehokkaammin markkinoida kuntalaisille (ks. esim. Kinnell & MacDougall 1994).

Monet yleiset kirjastot ovat laatineet itselleen strategioita tietoyhteiskunnan haasteita silmälläpitäen, joko itsenäisesti tai yhteistyössä tietyn alueen sisällä. Esittelen tässä alan kirjallisuudesta löytämäni, Kanadan Ontarion osavaltion alueen yleisten kirjastojen yhteisen strategiaesimerkin sekä Internetistä löytämäni Helsingin kaupunginkirjaston eli Suomen yleisten kirjastojen keskuskirjaston oman tietostrategian.

3.3.1. Ontarion osavaltion yleisten kirjastojen yhteinen strategia

Kanadan Ontarion osavaltion yleisten kirjastojen strateginen suunnitteluprosessi alkoi jo vuonna 1988. Yhteisöperustaista (community-based) suunnitteluprosessia käyttäen alueen yleiset kirjastot aloittivat miltei kolmivuotisen prosessin, joka johti kirjallisen strategisen suunnitelman julkaisemiseen syksyllä 1990. Suunnitelman tavoitteena oli varmistaa kaikkien Ontarion alueen asukkaiden tehokas, helposti saatavilla oleva ja tasa-arvoinen kirjastopalvelu. Yleiset kirjastot tarjoavat pääsyn kattavaan, integroituun tietoverkkoon.⁸ Suunnitelman tavoitteena oli muun muassa kehittää yleisten kirjastojen ja muiden toimijoiden yhteistyötä integroidun, osavaltion laajuisen, yleisten kirjastojen tietoverkon luomiseksi, varmistaa tehokas, elektroninen pääsy tietoverkon kaikkiin kokoelmiin ja määrittää vähimmäisvaatimukset yleiselle kirjastolle, jotta se voisi toimia yhteisessä verkostossa (tätä vastannevat Suomen Kirjastopoliittisen ohjelman laatusuosituksen). Suunnitelman toteuttamiseksi tarvittiin yleisiin kirjastoihin lisärahoitusta. Strategisen suunnitelman kehittäminen ja jakelu vaikuttivat yleisten kirjastojen toimintaan ja myös alueen hallinnon televiestintästrategiaan. (Skrzeszewski 1993, 53-55.)

Ontarion yleisten kirjastojen yhteistyö on jatkunut koko 1990-luvun ja sitä on esitelty muun muassa IFLAn/UNESCO:n seminaarissa loppukesällä 1998. Ontarion yleiset kirjastot perustivat syksyllä 1993 strategisten suuntalinjojen neuvoston (Strategic Directions Council), joka koostui muun muassa pienistä, keskisuurista ja suurista kirjastoista, maakuntakirjastoista, ranskankielisistä kirjastoista, kirjastoelimistä (agencies) ja -yhdistyksistä sekä hallituksen yleisten kirjastojen toiminnasta vastuussa olevasta laitoksesta. Neuvoston painopisteenä on ollut tarjota organisationaalinen ja osallistuva viitekehys (participatory framework), joka ohjaisi yleisten kirjastojen palvelukehitystä osavaltiossa sekä erityisesti tukisi ja vahvistaisi vuonna 1990 julkaistun strategian suositusten toteuttamista. Neuvoston ja osavaltion hallinnon yhteinen työryhmä loi 1997

---

⁸ Vuonna 1997 luotu Ontarion yleisten kirjastojen yhteinen www-sivusto löytyy osoitteesta <<http://www.library.on.ca/ontlibs.html>>.

ohjedokumentin *Ontario Public Library Guidelines: A developmental tool for small, medium and county libraries*. Nämä ohjeet tehtiin pääasiallisesti kehittämistyökaluksi, jonka avulla voidaan analysoida yksittäisen yleisen kirjaston kehityksen tila ja joka mahdollistaa sen, että kirjasto pystyy suunnittelemaan omat strategiansa palvelujen parantamiseksi nykyisiä ja tulevia käyttäjiä ajatellen. (Clubb 1999, 78-79.)

Ohjeiden tarkoitus on helpottaa paikallista arviointiprosessia, joka on oikeudenmukainen ja kattava, ei keskity vahvuuksiin eikä heikkouksiin, mutta antaa suuntaa ja apua arvioimalla kirjaston palvelujen ja toimintojen koko kirjoa. Ohjeiden systemaattisella toteutuksella kirjastoa autetaan osoittamaan yleisölle nykyisin tarjotun kirjastopalvelun laatu ja arvo ja siten parannetaan kirjaston vastuuta veronmaksajille. Noudattamalla osavaltion laajuisia palveluodotuksia yksittäinen kirjasto on entistä paremmassa asemassa hyötyäkseen kirjastojen yhteistyöstä ja jakaakseen toisten kirjastojen kanssa osavaltion laajuisen järjestelmän. Palveluodotusten soveltamisen kehittyneet ohjeet ja suunnitelmat auttavat lautakuntia perustelemaan paikallisen ja muun rahoituksen tarpeen suunnitelmien toteuttamiseksi. (Emt., 80.)

Strategiseen suunnitteluun on nivottu yleisten kirjastojen akkreditointiohjelma, jolla voidaan antaa tunnustusta prosessissa vapaaehtoisesti mukana oleville kirjastoille. Ohjeiden noudattamisesta tunnustusta jakava elin toimii autonomisena, strategisten suuntalinjojen neuvoston alakomiteana. Elin nimittää auditointiryhmiä, jotka arvioivat asiasta kiinnostuneita, arviointia pyytäviä kirjastoja. Auditointiryhmään kuuluu kolme jäsentä, joista yksi edustaa vertaiskirjastoa (peer library), toinen erikokoista kirjastoa kuin auditoitava kirjasto ja kolmas jäsen voi edustaa toista kirjastoa tai kirjastoinstituutiota. Niille kirjastoille, jotka menestyksellisesti ovat täydentäneet ohjeprosessin, annetaan erikoisnimitys "Accredited Ontario Public Library" (vrt. laatusertifikaatti), joka on voimassa viisi vuotta. Auditointi auttaa myös ohjaamaan ohjeiden päivitys- ja tarkistusprosessia. Ensimmäinen auditointien sarja Ontariossa toteutettiin vuoden 1999 alussa. (Emt., 80-81.)

Ontarion yleisten kirjastojen yhteiselle strategialle on tullut jatkoa marraskuussa 2001, jolloin julkaistiin uusi strategiapaperi *Building Value Together: a Strategy for Change for Ontario Public Libraries 2001-2010*. Alun perin vuonna 1990 julkaistun *One Place to Look: the Ontario Public Library Strategic Plan* -suunnitelman jatkoksi aiotusta strategisesta suunnitelmasta on tullut tulevaisuuden kehitystä ohjaava strategia.⁹ (Ontario Library Association 2001.)

---

⁹ Strategisten suuntalinjojen neuvoston strateginen suunnitelma löytyy www:stä osoitteesta <<http://www.strategicplan2000.com/>>.

3.3.2. Helsingin kaupunginkirjaston tietostrategia

Suomessa yleisten kirjastojen verkkopalvelujen tarjoamisen edelläkävijänä on toiminut Helsingin kaupunginkirjasto, joka samalla on koordinoanut kaikkien Suomen yleisten kirjastojen verkkoyhteistyötä. Kirjasto kehitti oman Internet-strategiansa (Helsingin kaupunginkirjasto 1995) vuonna 1995 ja Helsingin kaupungin tietoyhteiskuntastrategian vanavedessä oman Tietostrategiansa vuoden 1998 lopussa. Kyseistä strategiaa on osittain päivitetty vuonna 2000.¹⁰ Helsingin kaupunginkirjaston Kirjakaapeli-kirjastolla on ollut hyvin ratkaiseva rooli paitsi oman kirjaston myös maan muiden yleisten kirjastojen verkkopalvelujen kehittäjänä. Niin kansallinen kuin kansainvälinenkin kiinnostus kaupunginkirjaston tietoteknisiin sovelluksiin ja verkkopalveluihin on hyvin laajaa. Heinäkuussa 2000 kirjasto sai Bill & Melinda Gatesin säätiön "Access to Learning" -palkinnon (1 milj. dollaria) ansioistaan Internetin kirjastokäytön edistäjänä. Kirjaston Internet-sivujen käyttö onkin ollut suosittua. Kaupunginkirjaston tehtävät ja tietoyhteiskuntahankkeet ovat luonteeltaan sekä paikallisia että valtakunnallisia. Valtakunnallisesti kirjastossa tuotetaan esimerkiksi Suomen yleisten kirjastojen yhteisiä Kirjastot.fi-palveluja,¹¹ jotka tarjoavat väylän verkkomuotoisiin kirjasto- ja tiedonhakupalveluihin sekä kirjastojen henkilökunnalle että asiakkaille. (Helsingin kaupunginkirjasto 2000.)

Helsingin kaupunginkirjaston laatustrategia sisältää viisi strategiaa: ohjaus-, palvelu-, henkilöstö-, kansainvälisyys- ja tietostrategiat. Kaupunginkirjaston tietostrategian lähtökohtina ovat kaupungin antaman ohjauksen lisäksi kirjastolle lainsäädännössä annetut tehtävät, kirjaston oma toiminta-ajatus ja sen toimintaa ohjaavat arvot sekä kirjaston keskeinen asema tietoyhteiskunnan toteuttajana. Kaupunginkirjaston toiminta on vaikuttanut kansallisten tietoyhteiskuntalinjausten syntyyn. Kirjakaapeli-kirjasto toi kirjastoille muun muassa uuden, aktiivisen tiedontuottajan ja jäsentäjän roolin verkkomaailmassa. Kirjaston tietostrategia sisältää strategisia linjauksia koskien kirjastojen roolia tietoyhteiskunnassa, tietovarantoja monine muotoineen, kirjaston omaa sisältötuotantoa, kirjastoammattilaisten osaamista ja innovaatioita, kirjaston palveluja, teknisiä valmiuksia, tietoturvaa ja tekijänoikeuslainsäädäntöä. (Emt.)

Koska Helsingin kaupunginkirjaston tietostrategia on hyvin laaja, en käy sitä tässä läpi yksityiskohtaisesti. Yleensä ottaen Helsingin kaupunginkirjastossa toiminta on usein edeltänyt

---

¹⁰ <<http://www.lib.hel.fi/julkaisut/tietostrategia.html>>

¹¹ <<http://www.kirjastot.fi/>>

aikkeiden kirjaamista. Etenkin tietotekniikan kehittämistyössä on ollut vaikeaa ensin kirjata aiheet ja sitten vasta tehdä, koska asiat ja ideat selkiintyvät usein vasta työn myötä.¹² Helsingin kaupunginkirjaston kirjastonjohtaja Sirkka Elina Svedbergin mukaan ajatus kirjoitetusta strategiasta ensin ja toteuttamisesta vasta sen jälkeen on hyvin teoreettinen. Kovassa kehitysvauhdissa ei aina ehditä kirjata kaikkea. Strategiatyö kuitenkin jatkuu, koska Helsingin kaupunki on jälleen laatimassa uutta IT-strategiaa, ja kirjastollakin saattaa pian olla edessä omien strategioiden uudistaminen. (Svedberg 2001.)

4. Empiirisen tutkimuksen toteutus

4.1. Tutkimusmenetelmä

Pohtiessani, mikä olisi sopivin tutkimusmenetelmä tutkielmani aiheen kannalta, päädyin käyttämään kyselymenetelmää. Kyselyn käyttämisestä voinkin oman tutkimusaiheeni kohdalla perustella sillä, että kyselytutkimuksella voinkin kerätä laajan tutkimusaineiston saamalla siihen paljon eri kuntien kirjastojen edustajia ja kysyä heiltä monipuolisesti tietoyhteiskuntastrategioiden toteutumisesta heidän kirjastoissaan. Kyselyn avulla voitiin siis periaatteessa tavoittaa Suomen kaikkien yleisten kirjastojen edustajat eli otoksesta tuli suhteellisen kattava. Kyselymenetelmä säästi tässä tapauksessa tutkimukseen käytettävää aikaa ja vaivannäköä. Aikaa ja kustannuksia säästi se, että kysely toteutettiin www-muodossa. Kyselyn kautta saatu aineisto voitiin nopeasti käsitellä tallennettuun muotoon ja analysoida se tietokoneen avulla. Tutkimuksen aikataulu ja kustannukset voitiin arvioida melko tarkasti. Oma tutkimustyötä helpotti se, että kyselyn kvantitatiivisen osan avulla kerättävän tiedon käsittelyyn on kehitetty tilastolliset analyysitavat ja raportointimuodot, joten itse ei tarvinnut siltä osin kehitellä uusia aineiston analyysitapoja. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 182.)

Kyselymenetelmä

Kyselytutkimus (survey) on eräs tutkimusstrategian tyyppi. Tällä tarkoitetaan sitä, että siihen liittyy kokonaispäättös, strateginen päätös tavasta, jolla tietoa aletaan kerätä ja analysoida. Kyselytutkimukseen liittyvä strategia on se, että kerätään samaa tietoa kaikista otoksen tapauksista (cases in a sample). Tavallisesti tapaukset ovat yksittäisiä ihmisiä ja muiden seikkojen ohella heille kaikille esitetään samat kysymykset. Ne tiedot, joita vastaajilta kerätään, ovat muuttujien arvoja.

---

¹² Aiheesta lisää, ks. myös Mintzberg, Ahlstrand & Lampel 1998, 11-12.

Muuttujat voidaan luokitella kolmeen yleiseen lajiin riippuen siitä, millaista tietoa ne tuottavat:

- ominaisuudet (attributes) — esimerkiksi ikä, sukupuoli, aviosääty, koulutus
- käyttäytyminen (behaviour) — kysymykset kuten mitä? milloin? kuinka usein? (jos lainkaan)
- mielipiteet, uskomukset mieltymykset, asenteet — kysymykset em. ominaispiirteistä (characteristics) selvittävät vastaajan näkemyksiä. (Aldridge & Levine 2001, 5.)

Kyselytutkimuksissa voidaan käyttää monia tiedonkeruumenetelmiä, kuten kyselylomakkeita, haastatteluja, puhelinhaastatteluja ja havainnointia. Keskityn näistä oman tutkimukseni kannalta tärkeimpään eli lomakekyselyyn. Eräs pääasiallinen kyselyn laji on postikysely. Sähköpostin nopea leviäminen on avannut muita mielenkiintoisia mahdollisuuksia lomakkeiden käsittelyyn ja palauttamiseen. (Emt., 6.) Omassa tutkielmassani hyödynsin juuri www-kyselyä ja sähköpostia kyselyyn liittyvässä tiedottamisessa.

Sähköpostitse ja interaktiivisesti toteutetussa kyselytutkimuksessa on sekä etuja että haittoja paperilomakkeisiin verrattuna. Etuja ovat, että:

- kysymysjärjestys voidaan etukäteen ohjelmoida siten, että vastaajat etenevät kyselylomakkeen läpi tutkijan toivomassa järjestyksessä hyppimättä kysymysten yli eteen- tai taaksepäin;
- tämän vuoksi kysymysten väliin jättämisen ongelmaa ei tule — ohjelma automaattisesti siirtyy seuraavaan relevanttiin kysymykseen;
- ohjelma voi antaa kehoitteita vastaajille ja varoittaa heitä virheistä, esimerkiksi jos he yrittävät valita useamman vaihtoehdon kun vain yksi vaaditaan;
- tietojen syöttämisessä ei ole välittävää tasoa, vaan data on heti saatavilla analyysia varten;
- ei ole ongelmia siinä, kuinka huolehtia kyselylomakkeiden palautuksesta, eikä ole välikäsiä, jotka puuttuisivat lomakkeiden lähettämisen- ja palautusprosesseihin;
- keskusteluryhmien kautta voidaan tavoittaa vähemmistöryhmiä, joita on muilla keinoilla vaikea tavoittaa. (Emt., 56.)

Elektronisilla kyselyillä on kuitenkin myös joitakin haittoja:

- on olemassa otantavinoutuma (sampling bias) (esimerkiksi kohti kehittyneiden maiden varakkaita, hyvin koulutettuja, nuoria, valkoihoisia ja mieskansalaisia kohti, vaikka tämä ongelma lievenee, kun yhä useammat ihmiset pääsevät käsiksi Internetiin);
- tarvitaan ohjelmointitaitoja tai ohjelmoija lomakkeen suunnitteluun;
- vastaajien pitää osata käyttää tietokoneita ja päästä koneelle, jossa on välttämättömät ohjelmistot;
- vastaajat eivät ehkä luota Internetin kautta lähetetyn ja etäiselle palvelimelle tai tietokoneelle varastoidun datan tietoturvaan;
- nimettömyyttä (anonymity) ei voida vakuuttavasti taata. (Aldridge & Levine 2001, 57.)

Osa näistä eduista ja haitoista toteutui myös oman tutkielmani teossa. Jouduin itse ohjelmoimaan www-kyselylomakkeeni, josta tosin tuli rakenteeltaan hyvin yksinkertainen, jotta sitä voisi käsitellä monilla eri Internet-selainversioilla. Lomakettani pystyi kylläkin selaamaan edestakaisin, joten edellä mainitut interaktiivisen kyselyn edut eivät täysin toteutuneet. Vastausaineisto oli suurimmaksi osaksi jo valmiiksi sähköisessä muodossa, jota hieman muokkaamalla pystyin siirtämään vastaukset suoraan taulukkolaskentaohjelman havaintomatriisiin ja tekstinkäsittelyohjelmaan. Kyselylomakkeiden lähettämisessä ja palautumisessa pystyin käsittelemään tutkimusaineistoa kokonaan itse. Kyselyyn valikoitumista ei varallisuus tms. seikat hankaloittaneet, sillä miltei jokaisessa suomalaisessa yleisessä kirjastossa oli sähköposti- ja Internet-yhteydet, joten niiden edustajat pystyivät kaikki osallistumaan kyselyyni. Niihin harvoin kirjastoihin, joihin sähköpostiosoitetta ei ollut tai jotka erikseen niin pyysivät, lähetin kyselyni kirjallisena. Tässä mielessä vastaajien erilaiset tietokoneen käyttötaidot ja koneiden erilaiset ohjelmistot eivät olleet ylitsepääsemättömänä esteenä kyselyyni osallistumiselle.

Kyselymenetelmän kritiikki

Kyselytutkimusta on kritisoitu sekä luonnontieteiden että humanististen tieteiden näkökulmasta. Luonnontieteiden edustajien mukaan kyselytutkimustulokset eivät ole tieteellisiä, koska muuttujia ei kontrolloida riittävän täsmällisesti. Luonnontieteellisissä koeasetelmissa (experiments) tutkija yrittää ankarasti kontrolloida ulkoapäin tulevien riippumattomien muuttujien mahdollisia vaikutuksia. Koeasetelmat on suunniteltu eristämään hyvin pieni joukko avainmuuttujia, jotta niiden välisiä kausaalisia suhteita voitaisiin mitata. Kyselytutkimuksissa taas on joka suuntaan levittäytyviä rakenteita, joihin liittyy suuri määrä muuttujia kattaen vastaajan ominaisuudet,

käyttäytymisen ja mielipiteet. Sanotaan, ettei kyselytutkimuksessa voida tehdä kausaalisia päätelmiä. Jos löydetään korrelaatiota esimerkiksi vastaajien uskonnollisten yhteyksien ja heidän koulutuksellisten tietojensa välillä, ei voida tietää, mitä kausaaliset mekanismit ovat tai mihin suuntaan kausaalisuus toimii. Enin, mitä kyselyltä voidaan toivoa, on saada kuvailevaa materiaalia, joka voi tuoda mieleen hypoteeseja, joita voidaan tieteellisesti testata koeasetelman keinoin. (Aldridge & Levine 2001, 12.)

Humanistisen kritiikin mukaan kyselyt ovat vain hieman vähemmän keinotekoisia kuin koeasetelmat. Kyselyt eivät voi välttää tutkimusvälineiden reaktiivisuuteen liittyvää ongelmaa, koska ne ovat luonteeltaan epätavallinen tunkeutuminen normaalin sosiaalisen elämän kulkuun. Vastaajat käyttäytyvät vastatessaan itsestään tietoisina vastaajina. Yksi ilmeinen ja syvään juurtunut ilmaus on sosiaalisen toivottavuuden ongelma. Informanttien vastauksiin vaikuttaa heidän halunsa tai toiveensa olla avuliaita ja elää oman minäkuvansa tai ihanteen mukaan, minkä he ajattelevat näyttävän hyvältä tutkijalle. Vastaajat korostavat siten liikaa omia myönteisiä saavutuksiaan ja vähättelevät tai jättävät huomiotta puutteensa ja heikkoutensa. He myös yrittävät esiintyä johdonmukaisina sillä tuloksella, että heidän mielipiteensä ja uskomuksensa näyttävät yhdenmukaisemmilta kuin mitä todellisuudessa ovat. (Emt., 13.)

Kriitikkojen mukaan osa kyselytutkimusten keinotekoisuudesta johtuu siitä, että niitä ajaa eteenpäin pikemminkin tutkijan kuin vastaajan merkitykset. Kyselytutkimuksen ydin on esittää kysymyksiä vastaajille. Mitä tahansa tutkija yrittääkin tehdä salliakseen vastaajia ilmaisemaan itseään omilla sanoillaan, siinä ei voida mennä kovinkaan pitkälle. Kyselyn suunnittelussa ei yksinkertaisesti ole mahdollista, että tutkimuksessa on paljon avokysymyksiä, joissa vastaajat saavat vapaasti vastata millä tahansa omilla sanoillaan. Suurin osa tutkijan kyselylomakkeesta tai haastattelusta koostuu vääjäämättä suljetuista kysymyksistä, joissa tutkija esittää joukon vaihtoehtoja, joista vastaajia pyydetään valitsemaan. (Emt., 13.)

Kriitikoiden mukaan tästä seuraa se, että tutkijan on melkein mahdotonta arvioida sitä, millaisia vastauksia lomakkeen kysymykset ”ehdottavat” informanteille. Loppujen lopuksi ensisijaisesti tutkijat nostavat kysymykset esiin. Vastaajilta voidaan tietysti kysyä, kuinka tärkeitä annetut kysymykset heille ovat. Vaikka tehtäisiin näin, tämä tuskin on ratkaisu sosiaalisen toivottavuuden ongelmaan. On vaikeaa myöntää tutkijalle, etteivät kysymykset, joita ilmeisesti pidetään tärkeinä, kiinnosta itseä. (Emt., 13-14.)

Luonnontieteellisestä kritiikistä huolimatta Aldridge ja Levine uskovat, että kyselyllä on osansa kausaalisten suhteiden osoittamisessa, kuten he selittävät. Mutta kausaalisuus on aina monimutkaista, koska yhteiskunta on monimutkainen. Humanistinen kritiikki potentiaalisesti vahingoittaa kyselytutkimusta enemmän kuin luonnontieteellinen kritiikki. Aldridgen ja Levinen (2001, 14) eräänä vastauksena tähän kritiikkiin on monimetodinen lähestymistapa. Kyselytutkimuksia voidaan hedelmällisesti yhdistellä kaikenlaisilla kuviteltavissa olevilla tavoilla strukturoimattomilla haastatteluilla, havainnoivalla kenttätyöllä, dokumentaarisella analyysillä jne. Useamman kuin yhden tutkimusstrategian käyttäminen auttaa tutkijaa trianguloimaan tutkimusdataa eli käyttämään monia metodeja testatakseen tulostensa validiteettia ja reliabiliteettia. Aldridge ja Levine eivät hyväksy väitettä, että kyselytutkimuksilla ei voi tutkia herkkiä ja monimutkaisia aiheita. Heidän mukaansa on tuhoisaa nostaa este kyselytutkimusten ja kenttätyön, kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten metodien välille. (Aldridge & Levine 2001, 14-15.)

Sosiaalisilla kyselytutkimuksilla voi olla merkittävä rooli sosiologisen teorian kehittämisessä ja testaamisessa. Kyselytutkimusten ei tarvitse olla vain tosiasioiden kaivelua. On mainitsemisen arvoista, että monissa tapauksissa aiheesta tiedetään niin vähän, että muutamat faktat eivät antaisi epäonnistunutta tietoa. Kritiikkiin, jossa kyselyt nähdään vallan palvelijoina, Aldridge ja Levine vastaavat olevan totta, että kyselytutkimus on hyödyllistä kaupallisille organisaatioille ja valtiolle. Toisaalta kyselytutkimus voi antaa äänen tavalliselle yleisölle, kuluttajille sekä epäedullisessa ja ei-etuoikeutetussa asemassa oleville ryhmille. (Emt., 14-15; ks. kyselymenetelmästä lisää myös Rea & Parker 1997; Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1995, 118-141; Sapsford 1999.)

Triangulaatio

Samassa tutkimuksessa voidaan käyttää erilaisia tutkimusmenetelmiä (triangulaatio), sillä ne täydentävät toisiaan, rikastuttavat tutkimusta ja parantavat sen luotettavuutta. Triangulaatiolla on useita muotoja. Kyseessä voivat olla määrälliset ja laadulliset tai erilaiset laadulliset menetelmät. (Patton 1983, 108-109; Morse 1991, 120; Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1995, Laakso 2000, 51.) Edellistä voidaan nimittää metodien väliseksi triangulaatioksi ja jälkimmäistä metodien sisäiseksi triangulaatioksi (Laakso 2000, 51). Metodien sisällä tapahtuvassa triangulaatiossa on kyse samaan yksikköön samassa tutkimuksessa kohdistuvista kahdesta tai useammasta samanlaisesta tietojen keruusta. Metodien välisessä triangulaatiossa lähestytään sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti saman yksikön mittaamiseksi. (Morse 1991, 120; Nurmela 2002, 68.)

Omassa tutkielmassani on viitteitä lähinnä metodien välisestä triangulaatiosta, mikä ilmenee muun muassa kyselylomakkeeni rakenteesta. Osittaisessa triangulaatiossani määrällistä aineistoa täydennetään laadullisilla osioilla. Kyselylomakkeeni sisältää pääosin suljettuja kysymyksiä, joiden vastaukset analysoidaan tilastollisesti. Lomake sisältää kuitenkin myös avoimia kysymyksiä, joiden vastaukset analysoidaan laadullisesti. Foddyn (1995) mukaan avoimet ja suljetut kysymykset tuottavat samoihin asioihin erilaisia vastauksia. Foddyn mukaan informantit vastaavat avoimiin kysymyksiin, jos he tietävät vastauksen, mutta eivät yritä vastata silloin, kun eivät tiedä vastausta. Suljettuihin kysymyksiin taas informantit voivat vastata, vaikka eivät tiedä vastausta. Kysymysten sisällön pitää olla niin selkeä, että vastaajat ymmärtävät, mistä puhutaan. Soveltuvuus tarkoittaa sitä, että kaikkien informanttien pitäisi osata vastata kysymyksiin, ja näkökulma puolestaan kysymysten arviointinäkökulmaa. (Ks. myös Laakso 2000, 52.)

Pyrin saamaan tutkielmaani hyötyä kyselytutkimukselle yhdistämällä kahdentyyppisiä kysymyksiä: suljettuja ja avoimia. Lehto (1998, 226) kuvaa tämän tyyppistä hyötyä seuraavasti (kuvio 4.1.):

Asetelma. Kahden tutkimustavan yhdistämisestä saatava hyöty surveylle.

Laadullinen menetelmä parhaimmillaan

- voi löytää uutta (teoriat, tutkimuskäsitteet ja kysymykset syntyvät tutkimusprosessissa)
- tuo erot esille (voi havaita keskiverrosta poikkeavia piirteitä)
- ottaa merkitykset huomioon (merkitysrakenteet ja niiden erot keskeinen tutkimuskohde)
- voi päästä lähelle arkea (pyrkii löytämään arjen ilmiöt, käytännöt, tutkittavien kielen)
- voi nähdä yksilöt ryhmissään (sosiaaliset suhteet keskeisiä ilmiöiden ymmärtämisessä)
- ottaa huomioon subjektien toiminnan ja kokemuksen (tutkittavat toimivia subjekteja sekä tutkittavissa ilmiöissä että tutkimussuhteessa)
- antaa mahdollisuuden tutkia prosesseja (subjektien toiminta, kokemukset nähdään suhteessa muutoksiin, ajassa eteneviin prosesseihin)
- ymmärtää tradition merkityksen, historiallisuuden (merkitykset, kokemukset, toiminta voidaan tulkita historian ja tradition kautta)
- pyrkii yleisen, oleellisen rakenteen paljastamiseen kuitenkin paikallisessa pysyttäytyen.

Perinteisen positivistisen surveyn puutteita

- ei löydä uutta (tutkimusote edellyttää valmiit hypoteesit, joita vain testataan, tiedot kootaan vakiintunein mittarein)
- keskivertaistaa (ei löydä marginaalisia eläviä)
- ei näe merkitysten merkitystä (ei koskaan täysin vastaa tutkittavien antamia merkityksiä, merkityserot tulkitaan virheiksi)
- ei vastaa ihmisten arkea (käsitteet ja niiden operationalisointi aina irti arjesta)
- irrottaa yksilöt ryhmistään (sosiaaliset suhteet vain yksilöiden kautta)
- tekee kohteesta objektin (tutkija subjekti – kohde objekti, ei aktiivista vuorovaikutusta)
- ei näe ilmiöiden prosessuaalisuutta (aina poikkileikkaustietoa)
- on epähistoriallista (ei suhteuteta menneeseen)
- jättää yhteiskuntarakenteet huomiotta (ei suhteuteta muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan)

Triangulaation hyöty surveylle

- voi kohdistua uusiin ilmiöihin, käsitteisiin, teorioihin
- auttaa monipuolistamaan keskiverrosta saatua tulosta
- monipuolistaa kysymysten muotoilua ja tulosten tulkintaa merkitysten avulla
- tuo tulokset lähemmäs arkea (elämäkokonaisuus, ryhmät)
- tuo tulokset lähemmäs subjektien toimintaa ja kokemusta
- voi yhdistää prosessuaalista kuvausta poikkileikkaustietoihin
- auttaa muutoksen kuvauksessa
- voi tutkia paikallisen ja yleisen välistä suhdetta.

Kuvio 4.1. Lähde: Lehto 1998, 226.

Triangulaation tarkoituksena ei ole lisätä tutkimuksen objektiivisuutta, eikä triangulaatiolla voidakaan saavuttaa mitään ehyttä ”totuudenmukaista” kokonaisuutta tutkittavasta ilmiöstä (Patton 1983, 331; Silverman 1994, 157). Kokonaisuuden tavoittaminen elämästä tutkimuksen avulla on mahdottomuus. Triangulaatiolla saadaan kuitenkin eri näkökulmien välittämää tietoa tutkittavasta ilmiöstä, mikä on parempi kuin yksi suppea näkökulma, jota voidaan helposti pitää ”totuutena”. (Lukkarinen 1999.)

Kahden tutkimusmenetelmän käyttäminen samassa tutkimuksessa ei sinänsä paranna tutkimuksen luotettavuutta. Jos kahdella eri analyysitavalla on saatu ristiriitaista tietoa, täytyy pohtia, kumpi tieto on luotettavampaa. Molemmat tiedot voivat olla oikeita — niitä vain on tarkasteltu eri näkökulmista. Olennaista on kuitenkin kiinnittää huomiota tulosten eroavaisuuksiin ja niiden syihin. (Laakso 2000, 53.)

4.2. Tutkimusaineiston keruu

Suomen jokaisessa kunnassa on pääkirjasto. Kuntia Suomessa on yhteensä 448 (Suomen kuntaliitto 2002). Kunnallisia kirjastoyksiköitä oli vuonna 2001 yhteensä 989. Näistä sivukirjastoja oli 463, laituskirjastoja 94 ja muita palvelupisteitä 754. Näiden lisäksi yleisten kirjastojen verkostoon kuului 199 kirjastoautoa. (Kekki 2001.) Tästä kirjastoverkostosta päätin poimia tutkimustani varten kunkin kunnan pääkirjaston. Otin tutkimukseeni Suomen kaikkien kuntien pääkirjastot lukuunottamatta Ahvenanmaan kuntien kirjastoja. Täten tutkimukseni perusjoukkoon ja samalla koko otokseen tuli 432 yleistä kirjastoa. Valitsin kaikkien kuntien pääkirjastot, jotta tutkimusta varten saataisiin mahdollisimman kattava aineisto. Tutkimuskohteen perusjoukon laajuuden vuoksi ja tutkimuskustannuksissa säästääkseni käytin empiirisen tiedon keruumenetelmänä www-kyselyä, jonka lähetin kirjastojen edustajille vastattavaksi. Lähetin viestin varmuuden vuoksi sekä kirjastojen yleisiin että kirjastonjohtajien omiin sähköpostiosoitteisiin siinä määrin, kun niitä löytyi. Näin pyrin varmistamaan vastausten luotettavuuden eli vain ne, joille kysely oli suunnattu, pääsivät siihen vastaamaan. Www-kysely oli helposti lähetettävissä kaikkiin yleisiin kirjastoihin eli se tavoitti kaikki potentiaaliset vastaajat. Uskon kirjastojen edustajien vastanneen kyselyyni rehellisesti, koska sen aihe koettiin selvästi tärkeäksi, kuten joistakin saamistani vastauksistakin kävi ilmi.

Ensimmäinen kyselykierros tehtiin loka-marraskuussa 2001. Kysely lähetettiin sähköpostiviestinä, jossa oli linkki www-kyselylomakkeeseen ensimmäisen kerran 8.10.2001. Kysely lähetettiin myös paperiversiona niille vastaajille, jotka niin toivoivat. Muutamien kirjastojen edustajille lähetin kyselyni kirjallisena. Ensimmäisellä kyselykierroksella kyselyyn vastasi yhteensä 56 kirjaston edustajat.

Kysely lähetettiin toisen kerran niihin kirjastoihin, jotka eivät vielä olleet kyselyyni vastanneet, 14.11.2001. Kysely postitettiin kirjallisena tälläkin kierroksella muutamalle vastaajalle. Toisella kierroksella kyselyyni vastasi 53 kirjastoa. Toisen kyselykierroksen jälkeen kyselyyni vastanneita kirjastoja oli yhteensä 109.

Jotta kyselyn vastausprosentti kohoaisi suuremmaksi, kysely toteutettiin kolmannen kerran vuoden 2002 alussa. Se lähetettiin kolmannen kerran niihin kirjastoihin, jotka eivät olleet vielä kahdella edellisellä kierroksella vastanneet, 21.1.2002. Kolmannella kierroksella kyselyyni vastasi 23 kirjastoa. Kolmannen kyselykierroksen jälkeen kyselyyni vastanneiden kirjastojen määrä nousi 132:een. Kyselytutkimuksessa kato eli vastaamattomuus nousi melko suureksi — kyselyyni vastasi vain vajaa kolmannes, 30,56% kaikista yleisistä pääkirjastoista. Vastausprosentin perusteella voi päätellä, että kyselyyn aktiivisesti vastanneiden kirjastojen edustajien vastaukset ja mielipiteet painottuvat tutkimusaineistoa tulkittaessa.

Lomakkeen alussa tiedustelin kirjastojen taustatietoja, minkä jälkeen kyselin kirjastojen edustajilta, miten ja mistä kirjastoihin on saatu tietoa eri tietoyhteiskuntastrategioista, miten ne ovat vaikuttaneet kirjastojen omiin strategioihin, kirjastoja koskevaan kunnalliseen päätöksentekoon ja miten strategiat ovat käytännössä kirjastoissa toteutuneet (ks. liite 6, kyselylomake).

Koska lähetin kyselylomakkeeni kirjastojen kokonaistoiminnan suunnittelusta vastaaville henkilöille ja tutkimusaiheeni oli mielestäni heidänkin kannaltaan erittäin tärkeä ja tuottaa uutta tietoa aiheesta, jota on tutkittu Suomessa suhteellisen vähän, odotin vastausprosentin nousevan ainakin kohtalaisen hyväksi. Vastausten karhuaminen kahdesti toimi hieman vastausprosentin kohottajana. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 183.) Vastausprosentti oli tyydyttävä, vaikka www-kyselyssä ei yleensä päästäkään postikyselyä vastaavaan vastausprosenttiin. Vastausprosentti lienee jäänyt melko alhaiseksi sen takia, että kyselylomake koettiin liian pitkäksi kirjastojen nykyistä työtilannetta ja sen kiireitä ajatellen. Vastaamiseen ei katsottu riittävän aikaa, vaikka tutkimuksen aihe olisikin koettu tärkeäksi. Tämä kävi ilmi erään vastaajan kyselyyn liittyvästä kommentista (ks. johtopäätökset, s. 128). Pyysin lisäksi kyselyni saatteessa kirjaston henkilökuntaa keskustelemaan lomakkeeni kysymyksistä mahdollisuuksien mukaan keskenään, mikä on myös voinut laskea vastausprosenttia. Kirjastojen työntekijöiltä ei ole ehkä löytynyt aikaa keskustella yhdessä lomakkeeni kysymyksistä ja niin he ovat saattaneet sen vuoksi jättää kokonaan vastaamatta. Saamistani vastauksista vain yhdessä mainittiin suoraan, että kysymyksistä oli keskusteltu. Sisällytin kyselyni mukana lähettämäni saatelehteen omat yhteystietoni, mikäli vastaajat halusivat kysellä lomakkeen täyttämiseen liittyviä asioita tai muiden seikkojen takia ottaa yhteyttä. Työni valmistuttua tarjouduin välittämään kyselyni tulokset niiden kirjastojen edustajille, jotka olivat niistä kiinnostuneita. Olin yhteydessä opetusministeriön yleisten kirjastojen verkoston toiminnasta vastaaviin asiantuntijoihin ja Suomen Kirjastoseuran toiminnanjohtajaan, joiden

mukaan tutkimusaiheeni on ajankohtainen ja kiinnostava. Sain Suomen kirjastosäätiöltä tutkimukseni toteuttamista varten apurahan, jonka ansiosta tutkimukseni tarjoaa uutta tietoa kaikille kirjastoalan ammattilaisille.

4.3. Aineiston analyysin periaatteet

Tutkimusaineiston analyysiin käytettiin tilastollisia tutkimusmenetelmiä. Lisäksi avovastausten analyysiin sovellettiin aineistolähtöisen teorian periaatteita. Kerätty empirinen tutkimusaineisto tallennettiin kvantitatiivisesti mitattavien kysymysten osalta havaintomatriisina ja analysoitiin tilastollisella Tixel-ohjelmalla. Kirjastojen edustajien monivalinta- ja mielipidevastaukset analysoitiin yksiulotteisina jakaumina. Lisäksi joidenkin kysymysten kohdalla tehtiin ristiintaulukoita tavoitteena selittää kirjastojen kokoluokan perusteella syntyviä mahdollisia kiinnostavia ja tutkimuksen kannalta merkittäviä eroja. Tilastollisessa analyysissä selvitettiin mm. kontingenssikerroin, khiin neliö ja p-arvo, jonka pienuuden perusteella viitteellisiä riippuvuuksia voitiin huomata olevan. Tilastollisesti tarkasteltuna tulokset eivät ole täysin ehdottomia ja merkitseviä, mutta niiden voidaan sanoa olevan viitteellisiä ja suuntaa-antavia. Ristiintaulukoita varten jaoin kirjastot kolmeen kokoluokkaan: pieniin (alle 5000 asukkaan), keskisuuriin (5001-75000 asukkaan) ja suuriin (yli 75000 asukkaan kuntien kirjastoihin). Avovastausten anonymiteetin takaamiseksi niin pitkälle kuin mahdollista ilmoitan ainoastaan, minkäkokoisesta kirjastosta on kysymys. Tässä hyödynnän em. kirjastojen koon luokitusta. Tutkimuksen perusjoukkoon (Suomen kuntien yleiset kirjastot paitsi Ahvenanmaan kunnat ja kirjastot eli yhteensä 432 kirjastoa) kuuluvista kirjastoista suuria on 10, keskisuuria 207 ja pieniä 215 kappaletta. Omaan tutkimukseeni vastasi 7 suurta (70% kaikista suurista), 74 keskisuuria (35,75% kaikista keskisuurista) ja 51 pientä (23,72% kaikista pienistä) kirjastoa. Tutkimusaineistoni perusteella voidaan siis todeta, että suurten ja keskisuurten kirjastojen vastaukset painottuvat pieniä enemmän.

Aineistolähtöinen teoria (grounded theory) antaa mahdollisuuden käyttää sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä. (Saarti 1999, 93.) Aineistolähtöisen teorian kehittäjien, Glaserin ja Straussin (1967) mukaan sekä kvantitatiivisten että kvalitatiivisten menetelmien tuottama tieto on tärkeää teorian luomiseksi ja verifioimiseksi. Monissa tapauksissa molempien tuottama tieto on tarpeellista, menetelmät täydentävät toisiaan ja tuottavat samasta aiheesta erimuotoista tietoa, jota voidaan vertailla (Glaser & Strauss 1967, 17-18). Omassa tutkimuksessanikin kerätään aineistosta tietoa sekä kvalitatiivisin että kvantitatiivisin menetelmin aineiston analysoinnin monipuolistamiseksi.

Aineistolähtöisen teorian kolme peruskäsitettä ovat käsitteistö (concepts), kategoriat (categories) sekä propositiot (propositions) (Pandit 1996). Käsitteistöllä tarkoitetaan niitä nimiä (conceptual labels), joita annetaan tutkimusaineistosta tutkimuksen kannalta olennaisille, esiin nousseille tapahtumille. Kategoriat ovat käsitteiden luokituksia, jotka on löydetty vertaamalla käsitteitä toisiinsa ja toteamalla tiettyjen käsitteiden liittyvän samanlaiseen ilmiöön. Kategoriat ovat siis käsitteitä laajempia ja korkeamman abstraktiotason analyysivälineitä, joilla käsitteistöä ryhmitellään. Teorian muodostamisessa kategoriat ovat olennaisia käsittevälineitä, sillä niiden avulla teoria voidaan integroida kokonaisuudeksi. (Strauss & Corbin 1990, 61; 1998, 114.) Propositiot taas osoittavat niitä yleisiä suhteita, joita on jokaisen kategorian ja siihen kuuluvien käsitteiden sekä erillisten kategorioiden välillä (Pandit 1996). (Saarti 1999, 95.)

Rakenteellisesti aineistolähtöisen teorian mukainen tutkimus etenee viidessä vaiheessa, jotka vastaavat yleisemminkin kvalitatiivisen empiirisen tutkimuksen etenemistä (Pandit 1996). Marshall ja Rossman (1999, 152) esittävät laadulliselle tutkimukselle kuusi analyttistä toimintoa:

1. Aineiston järjestäminen (organizing the data).
2. Kategorioiden, teemojen ja mallien luominen (generating categories, themes, and patterns).
3. Aineiston koodaus (coding the data).
4. Esille nousevien hypoteesien testaaminen kerätyllä aineistolla (testing the emergent hypotheses against the data).
5. Erilaisten aineiston selitysmallien hakeminen (searching for the alternative explanations for the data).
6. Tutkimusraportin kirjoittaminen (writing the report).

Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa rakennetaan tutkimuskysymykset ja alustavat analyysirakenteet aikaisemman kirjallisuuden pohjalta. Lisäksi määritellään otanta siten, että se tukee tutkimuksen teoriaa ja koostuu laadullisesti relevanteista informanteista satunnaisten informanttien asemesta. (Saarti 1999, 96.) Omassa tutkimuksessani otoksena oli koko perusjoukko eli Suomen kaikkien kuntien yleiset kirjastot Ahvenanmaan kuntia lukuunottamatta.

Straussin ja Corbinin (1990, 1998) mukaan aineiston analyysi aineistolähtöisessä teoriassa voidaan jakaa kolmeen perusvaiheeseen: avoimeen koodaukseen (open coding), akseli-/ristiinkoodaukseen (axial coding) ja selektiiviseen koodaukseen (selective coding). Ensimmäisessä vaiheessa tarkastellaan tutkimusaineistoa luokittelemalla jokainen tapahtuma niin moneen luokkaan kuin

mahdollista. Näin muodostettuja luokkia vertaillaan muihin samaan luokkaan koodattuihin tapahtumiin. (Strauss & Corbin 1990, 61-74; 1998, 101-121; ks. myös Saarti 1999, 96.)

Toisen analyysivaiheen eli akseli-/ristiinkoodauksen (axial coding) tuloksena jokaisen kategorian teoreettiset ominaisuudet alkavat pian hahmottua. Tutkija alkaa jäsentää ilmiötä kiinnittämällä huomiota luokkien eri ominaisuuksiin, ulottuvuuksiin (dimensions), olosuhteisiin, seuraamuksiin sekä niiden suhteisiin muihin luokkiin. Akseli-/ristiinkoodauksessa aineisto kootaan yhteen uusilla tavoilla muodostamalla yhteyksiä luokkien kesken. Näin luodaan laajemmat teemat aineistosta. (Strauss & Corbin 1990, 96-97; 1998, 123-124; ks. myös Saarti 1999, 96-97.)

Kolmannessa analyysivaiheessa eli selektiivisessä koodauksessa laajempiin tema-alueisiin keskeisesti kytkeytymättömät alateemat poistetaan. Näin muodostetaan kuvattavaa ilmiötä keskeisimmin ilmaisevat luokat, aiheluokat tai teemat.¹³ (Strauss & Corbin 1990, 116, 137-138; 1998, 143; vrt. myös Järvinen & Järvinen 1996, 49; ks. myös Saarti 1999, 97.)

Aloin etsiä avovastauksista yhteneväisyyksiä, yhteisiä teemoja, joita otsikoimalla, muokkaamalla ja yhdistelemällä ryhdyin muodostamaan aineistolähtöisessä teoriassa käytettäviä luokkia. Aloitin luokituksen tekemällä tekstinkäsittelyohjelmalla dokumentin, jossa kirjasin jokaisen avovastauksen omana sitaattinaan. Sen jälkeen aloin muokata aineistoa etsimällä avovastauksista yhteisiä teemoja. Ryhmittelin vastaukset sitten suorien lainausten muodostamiksi tekstikappaleiksi, joilla oli omat, yhteistä teemaa kuvaavat, otsikot. Jotkut vastaukset sisälsivät aineksia useammasta kuin yhdestä teemasta, jolloin pilkoin tällaiset vastaukset eri osiin, jotka ryhmittelin sitten niitä kuvaavien teemaotsikoiden alle. Teemaotsikoita muokkaamalla, yhdistelemällä aiheen mukaan ja poistamalla yksittäiset maininnat muodostin lopulliset luokat. Sisällöllisen päällekkäisyyden välttäminen täysin tämäntyyppisessä tutkimuksessa on kuitenkin mahdotonta.

5. Tietoyhteiskuntastrategiat kirjastojen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa

Seuraavaksi esittelen kyselyni tuloksena syntyneitä yksiulotteisia jakaumia kysymyskohtaisesti. Kyselyyni vastasi yhteensä 132 kirjastoa. Koska kaikki kirjastot eivät vastanneet jokaiseen kysymykseen, olen kunkin kysymyksen kohdalla maininnut myös vastanneiden kirjastojen kokonaismäärän suhteuttaakseni vastausprosentteja. Kirjastojen taustatietoja kartoittaakseni

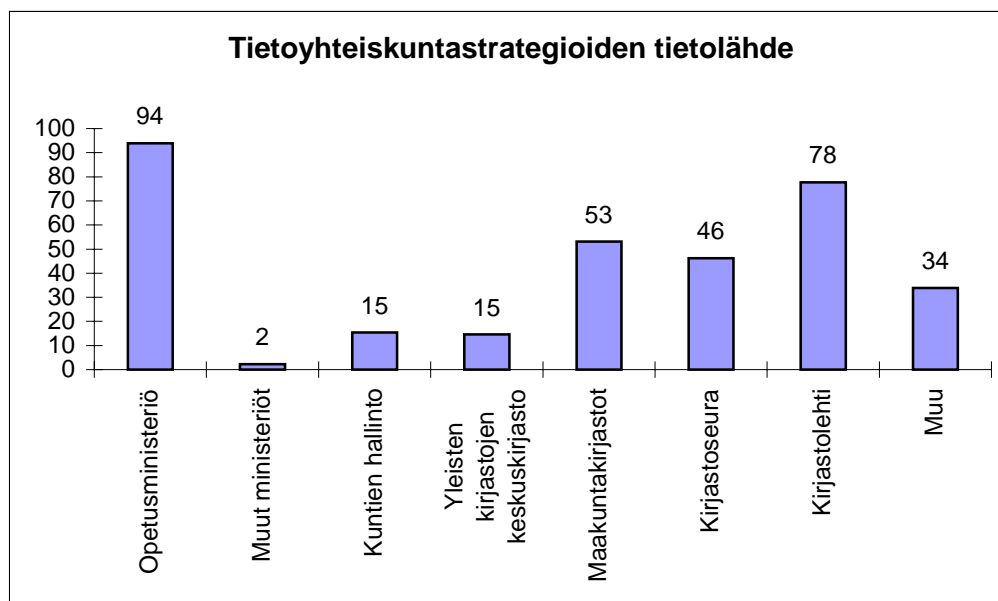
---

¹³ Lisätietoa aineistolähtöisestä teoriasta ks. esim. Charmaz 2001, Glaser 2001, Glaser & Strauss 2001, Lonkila 2001, Urquhart 2001

tiedustelin, missä kunnassa kirjasto sijaitsee, mitä kuntia se palvelee, montako asukasta sen palvelemissa kunnissa on yhteensä ja kuinka monta lainaajaa kirjastolla on (ks. liite 6, lomake, kysymykset 1-4).

5.1. Tietolähde

Aineiston tilastollinen analyysi osoittaa, että selvästi useimmin tietoyhteiskuntastrategioiden tietolähteenä oli opetusministeriö (kuvio 5.1.).

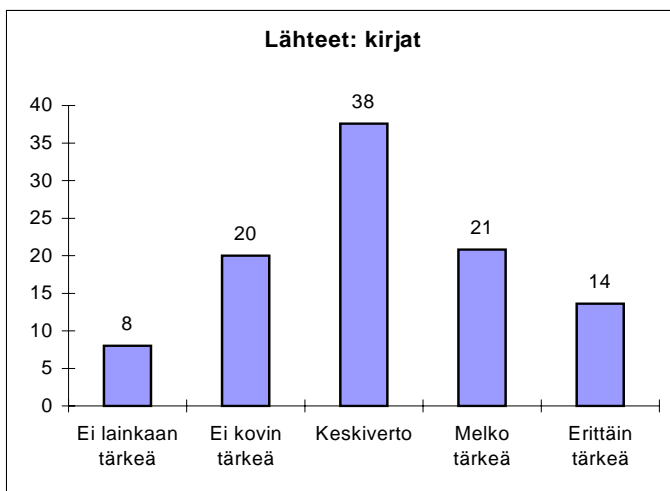

Kuvio 5.1. Tietoyhteiskuntastrategioiden tietolähde.

Kysymykseen vastasi yhteensä 130 kirjastoa, joista opetusministeriön tietolähteenä mainitsi 94%. Kirjastolehti oli tärkeä 78%:lle vastanneista. Myös maakuntakirjastoista saatiin tietoa tietoyhteiskuntastrategioista, 53% vastaajista mainitsi ne. Vajaalle puolelle (46%) vastaajista tärkeä lähde oli Kirjastoseura. Muun tietolähteen mainitsi 34% vastaajista. Muista tiedonlähteistä useimmin mainittiin lääninhallitus sekä mm. muut kirjaston yhteistyökirjastot, Kirjastot.fi, Internet, yliopisto, Pohjois-Pohjanmaan liitto, opetusministeriön työryhmä, kirjat, lehdet, tv, radio, opinnot, seutukunnat, maakuntaliitto, seminaarit, arviointikouluttajat, tiedotusvälineet ja muiden kirjastojen henkilöstö. Kuntien hallinnolta ja yleisten kirjastojen keskuskirjastolta tietoa tietoyhteiskuntastrategioista ilmoitti saavansa 15% vastanneista. Opetusministeriöön verrattuna muiden ministeriöiden rooli tietolähteenä oli lähes olematon. Tietoyhteiskuntastrategioita koskevan tiedon lähteinä suosittiin selvästi oman alan lähteitä.

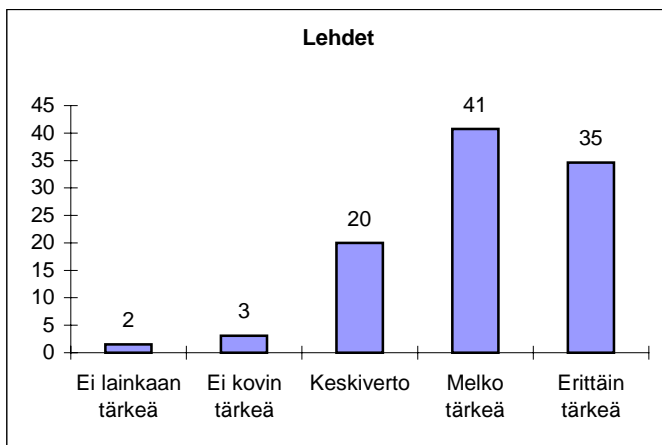
5.2. Keskustelun seuraaminen

Tietoyhteiskuntastrategioista käytävää keskustelua seurataan aktiivisesti (130 kirjastoa vastasi kysymykseen). Selvä enemmistö, 88%, ilmoitti seuraavansa tietoyhteiskuntakeskustelua kirjoista, lehdistä, Internetistä tai muista lähteistä. Vain 12% ei seurannut keskustelua. Tiedustelin myös, kuinka tärkeinä kirjastojen edustajat eri lähteitä pitivät. Vastajat saivat ilmoittaa lähteen tärkeyden asteikolla 1-5 (1=ei lainkaan tärkeä, 2=ei kovin tärkeä, 3=keskiverto, 4=melko tärkeä ja 5=erittäin tärkeä). Kirjoja tietolähteenä piti keskivertona reilu kolmannes, 38% vastaajista, melko tärkeänä runsas viidennes, 21% vastaajista, ei kovin tärkeänä 20% vastaajista, erittäin tärkeänä 14% vastaajista ja ei lainkaan tärkeänä 8% vastaajista. Mielipiteet jakautuivat melko tasaisesti suoran jakauman tavoin keskivertoa ilmaisevan mielipiteen molemmin puolin (vrt. Gaussin käyrä, kuvio 5.2.). Kirjoja arvostettiin siis suhteellisen tasaisesti tiedonlähteinä.

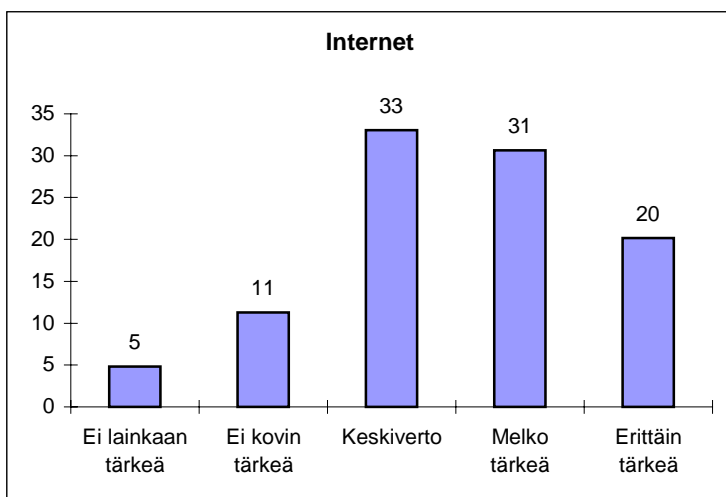
Kuvio 5.2. Kirjojen merkitys tietoyhteiskuntakeskustelun tietolähteenä.

Tietoyhteiskuntastrategioista käytävän keskustelun tiedonlähteenä lehdet olivat selvästi tärkeämpiä kuin kirjat (kuvio 5.3.). Lehtiä piti melko tärkeänä 41% vastanneista, erittäin tärkeänä reilu kolmannes eli 35% ja keskivertona 20% vastaajista. Vain 5% vastanneista piti lehtien merkitystä vähäisenä. Lehtien koetaan varmaankin antavan ajankohtaista tietoa tietoyhteiskuntastrategioista käytävästä keskustelusta.

Kuvio 5.3. Lehtien merkitys tietoyhteiskuntakeskustelun tietolähteenä.

Myös Internet oli melko tärkeä strategioista käytävän keskustelun tiedonlähde (kuvio 5.4.). Sitä piti keskivertona tietolähteenä kolmannes eli 33% vastanneista, melko tärkeänä 31% ja erittäin tärkeänä viidennes vastanneista. Internetiä ei kokenut kovinkaan tärkeäksi tiedonlähteeksi 11% ja ei lainkaan tärkeäksi vain 5% vastaajista. Internet on nopeana ja ajankohtaisesti päivittyvänä tiedonlähteenä saanut selvästi arvostusta ja mitä ilmeisimmin siihen luotetaan yhtä paljon kuin painettuihinkin lähteisiin.

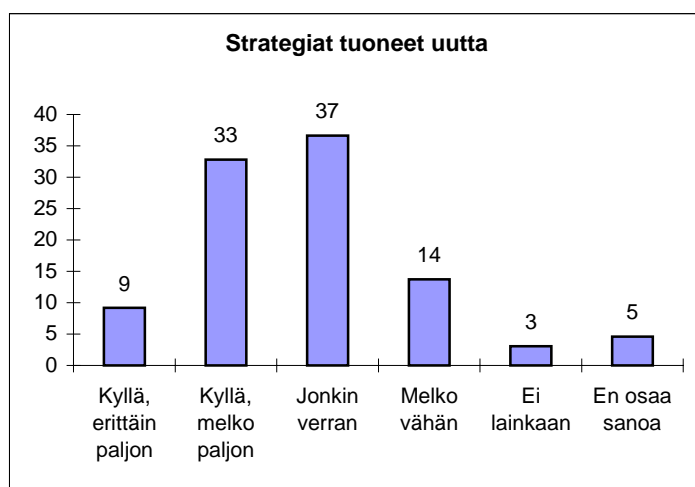
Kuvio 5.4. Internetin merkitys tietoyhteiskuntakeskustelun tietolähteenä.

Muut tietoyhteiskuntastrategioista käytävän keskustelun tiedonlähteet (mm. kirjastoalan postituslistat, henkilökohtaiset yhteydet, kollegat maassa ja pääkaupunkiseudun kirjastoissa) koki enimmäkseen keskiverroiksi 39% vastanneista tai vähemmän tärkeiksi kuin lehdet ja Internet. Muut tiedonlähteet eivät olleet kovin tärkeitä runsaalle viidennekselle (21%) vastaajista. Ei lainkaan tärkeänä ja erittäin tärkeänä muita lähteitä pitivät tosin yhtä monet eli 14% vastaajista. Melko

tärkeiksi muut tiedonlähteet koki 11% vastanneista. Neljännes vastaajista piti siis muita tiedonlähteitä vähintään melko tärkeinä tietoyhteiskuntakeskustelun seuraamisessa enemmistön arvioidessa ne kuitenkin lähinnä keskiarvoiksi tai ei kovinkaan tärkeiksi.

5.3. Uusi toiminta

Yhtä lukuunottamatta kaikki vastasivat tietoyhteiskuntastrategioiden kirjastojen toimintaan tuomaa uutta koskevaan kysymykseen. Selvälle enemmistölle kirjastoista tietoyhteiskuntastrategiat ovat tuoneet ainakin jonkin verran uutta (kuvio 5.5.).

Kuvio 5.5. Tietoyhteiskuntastrategioiden aiheuttaman uuden toiminnan määrä.

Vastanneista yli kolmannes, 37%, arvioi tietoyhteiskuntastrategioiden tuoneen jonkin verran uutta toimintaansa. Kolmanneksessa kirjastoista (33%) oltiin sitä mieltä, että tietoyhteiskuntastrategiat ovat tuoneet melko paljon uutta niiden toimintaan. Erittäin paljon uutta toimintaa koki saaneensa 9% vastanneista. Reilu kymmenesosa (14%) vastaajista arvioi strategioiden tuoneen vain melko vähän uutta heidän toimintaansa. Vastaajista 5% ei osannut sanoa ja vain 3% koki, etteivät tietoyhteiskuntastrategiat ole tuoneet lainkaan uutta oman kirjaston toimintaan. Tietoyhteiskuntastrategioiden myötävaikutuksella on siis syntynyt enimmäkseen jonkin verran ja melko paljonkin uutta toimintaa kirjastoissa. Strategioiden tavoitteiden toteuttaminen on tuonut käytännössä kirjastoihin uutta toimintaa.

Kirjastojen edustajat olivat melko halukkaita kommentoimaan strategioiden tuomaa uutta myös kirjallisesti mielipideosion lisäksi. Kysymyksen avo-osuuteen vastasi 96 kirjaston edustajat eli 73% kaikista kysymykseen vastanneista. Yleisesti ottaen voidaan päätellä, että mitä enemmän kirjastossa

arvioitiin tietoyhteiskuntastrategioiden tuoneen uutta sen toimintaan, sitä todennäköisemmin kirjaston edustaja vastasi myös avovastausosuuteen. Tällöin avovastausten antama kuva tilanteesta painottuu kysymykseen myönteisesti vastanneiden suuren osuuden takia positiivisesti. Samansuuntaisia päätelmiä voidaan tehdä myös muista avovastausosuuden sisältäneiden kysymysten avo-osuuksien tuloksista suhteutettuna mielipideosioihin. Näin tapahtui etenkin kirjastojen omaa tietoyhteiskuntastrategiaa, tietoyhteiskuntaan liittyviä suunnitelmia, kansallisten, alueellisten ja kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutusta kirjastojen suunnitteluun ja tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutusta kunnalliseen päätöksentekoon koskeneiden kysymysten kohdalla. Ristiintaulukointi tukee kirjastojen omaa tietoyhteiskuntastrategiaa ja tietoyhteiskuntaan liittyviä suunnitelmia koskevia sekä kansallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutuksiin liittyviä tuloksia eli triangulaatio toimii tältä osin (ks. suurten ja pienten kirjastojen erot, s.109 alk.).

Avovastausten analyysissä määrällisesti eniten mainintoja sijoittui teknistä infrastruktuuria käsittelevään kategoriaan. Kirjastojen edustajat mainitsivat strategioiden tuoneen konkreettisesti heidän kirjastoihinsa tietokoneita, tietoverkot ja Internet-yhteydet. Etenkin keskisuurten ja pienten kirjastojen edustajat tekivät näin:

”yleisöpäätteet ja niiden käyttöön ja ylläpitoon liittyvät asiat” (Pienen kunnan kirjasto)

”Internet-koneita ja opastusta Internetin käyttöön. Uuteen kirjastotaloon suunniteltu mikroluokka” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”[Kunnassa] avattiin uusi kirjastotalo 1999. Uuden talon suunnittelussa otettiin huomioon tietotekniikka, meillä on erillinen mediateekki (8 asiakaskäytössä olevaa tietokonetta, joissa on kaikissa Internet-yhteydet ja muita ohjelmia), lisäksi talossa on asiakaskäytössä 14 muuta tietokonetta, joissa osassa on Internet, osassa romppuja jne. – –” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Toiseksi eniten vastaajat ilmoittivat tietoyhteiskuntastrategioiden toimineen perusteina määrärahapyyntöille ja pohjana kirjastojen omille toimintasuunnitelmille ja –strategioille. Nämä vastaukset sijoittuivat siis strategiat-kategoriaan.

”Voi käyttää perusteluina esim. projektihakemuksiin ja kunnan 5-vuotissuunnitelmia tehdessä. Voi myös perustella määrärahoja talousarvioon” (Pienen kunnan kirjasto)

”Olemme tekemässä Meri-Lapin kirjastojen yhteistä strategiaa, työ on aloitettu tänä syksynä ([kunta, kunnan ja naapurikunnan amk ja naapurikunta])” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Strategiat ovat vaikuttaneet myös kirjastojen suunnitteluun ja tuoneet lisää yhteistyötä muiden

kirjastojen kanssa niin alueellisesti kuin valtakunnallisestikin. Tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutusta kirjastojen suunnitteluun luonnehdittiin mm. näin:

”Kirjaston tulevaisuuden suunnitteluun ne ovat ihan tärkeitä tienviittoja.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Panneet potkua toimintaan ja antaneet mahdollisuuden pysyä ajan tasalla kehityksessä” (Pienen kunnan kirjasto)

”Kokonaisnäkemystä suunnitteluun. Varmuuden siitä että kirjaston kannattaa sijoittaa tietoteknisiin ratkaisuihin.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Vastaajien mielestä tietoyhteiskuntastrategiat ovat tuoneet mukanaan myös monenlaista yhteistyötä:

”Yhteistyö oman alueen muiden kirjastojen kanssa (esim. yhteinen aineistotietokanta).” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Olemme olleet mukana EU:n rahoittamassa Tietomaaseutuprojektissa. Nyt kirjasto pyrkii samoin EU:n rahoittaman Oppiva Keski-Karjala -projektin toimipisteeksi.” (Pienen kunnan kirjasto)

Seuraavaksi eniten mainintoja sai taas kaksi kategoriaa. Strategioita oli toteutettu käytännössä tuottamalla aineistoa, sisältötuotantoa tietoverkkoon:

”Esim. juuri nyt toteutamme "Kotiseutuaineistoa internetiin" -hanketta OPM:n tietoyhteiskuntamäärärahojen turvin” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Tuotettu oma koululaisille tarkoitettu oppimisympäristö verkkoon.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”– – pyritään hankkimaan verkkoaineistoa, kokoelmat ovat Internetissä ja siellä asiakkailla varaus- ja lainan uusimismahdollisuus, kotisivu, jota kehitetään.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Tämän kategorian kanssa yhtä paljon mainintoja sijoittui kirjaston työntekijöiden työnkuvan muuttumista ja strategioiden mukanaan tuomaa koulutusta käsittelevään kategoriaan:

”tavoitteenasettelut sekä asiakasodotukset muuttuvat -> henkilöstön kouluttautuminen” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Työympäristö muuttunut. Tiedon nopea liikkuminen. Toimenkuvien muuttuminen. Koulutuspainet.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Tiedonhakumahdollisuuksien lisääntyminen ja parantuminen sekä tiedonhaun ja –hankinnan

opettaminen asiakkaille nähtiin myös tietoyhteiskuntastrategioiden konkreettisena vaikutuksena:

” – – tiedonhallinnan ja hauntaitoja edistetään (tulevaisuudessa systemaattisempaa koulun ja kirjaston yhteistyötä, luokkakäynnit eli kirjastonkäytön opetus ja kirjavinkkaus (perinteinen lukutaito).” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

” – – - tiedonhankintataitojen säännöllinen avoin opetus asiakkaille ja eril. ryhmille” (Suuren kunnan kirjasto)

Jonkin verran strategiat ovat vaikuttaneet myös ajatteluun ja ajatuksiin kirjastosta ja sen toimintatavoista tietoyhteiskunnassa:

” – – Kirjasto on ollut aktiivisesti mukana eri ryhmien tietoyhteiskuntavalmiuksien kehittämisessä (Seniorisurffi, Aikuisopiskelijoiden viikko), parasta aikaa kirjaston www-sivuille liitetään maahanmuuttajien kotikieliset sivut.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Näkemyksemme kirjastosta tietoyhteiskunnassa on saanut aikana koko toiminnan uudelleenorganisoinnin pääkirjastohankkeen myötä. Kysymys ei ole vain virallisten tietoyhteiskuntastrategioiden soveltamisesta.” (Suuren kunnan kirjasto)

Pari vastaajaa mainitsi kirjastomarkkinoinnin merkityksen kasvaneen sekä sen, että tietoyhteiskuntastrategiat ovat tarvittaessa hyviä lobbauksen apuvälineitä (esim. Kirjastopoliittinen ohjelma).

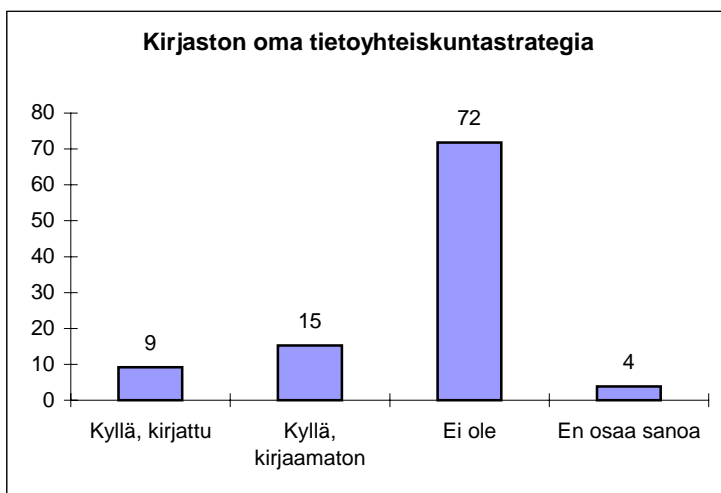
Suurin osa tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutuksia avovastauksessa pohtineista oli sitä mieltä, että tietoyhteiskuntastrategiat ovat tuoneet heidän kirjastoihinsa uutta toimintaa melko paljon (42%) tai ainakin jonkin verran (41%). Reilu kymmenesosa piti vaikutusta erittäin suurena. Melko vähäiseksi vaikutuksen arvioi 4%, yksi vastaaja ei osannut arvioida asiaa.

Kaikki strategioiden aiheuttaman uuden toiminnan määrän erittäin suureksi arvioineet kirjastot pohtivat asiaa tarkemmin myös avovastauksena. Vaikutusta melko suurena pitäneistä kirjastojen edustajista avovastauksen antoi 93%. Niistä kirjastojen edustajista, jotka arvioivat strategioiden tuoneen jonkin verran uutta kirjastojen toimintaan, avovastausosuuteen vastasi yli neljä viidesosaa (81%). Vaikutuksen melko vähäiseksi arvioineista avovastauksen antoi vain reilu viidennes (22%). Tutkimusmenetelmien osittainen triangulaatio siis vahvistaa näitä tuloksia.

5.4. Kirjaston oma suunnittelu

Erityiset tietoyhteiskuntastrategiat

Analyysin perusteella tietoyhteiskuntastrategiat eivät ole ainakaan vielä vaikuttaneet niin paljon, että kirjastoissa olisi laadittu niiden perusteella omia, erityisiä tietoyhteiskuntastrategioita (kuvio 5.6.).

Kuvio 5.6. Kirjastojen oma tietoyhteiskuntastrategia.

Vastaajista (yhteensä 131 kirjastoa) selvä enemmistö eli 72% ei ole vielä laatinut omaa tietoyhteiskuntastrategiaa. Oma kirjattu strategia on 9%:lla ja kirjaamaton strategia 15%:lla vastanneista. Vastaajista 4% ei osannut sanoa asiaan mitään. Omien tietoyhteiskuntastrategioiden vähäisyyteen on tosin saattanut vaikuttaa sekin vastauksista ilmi käynyt seikka, että kirjastoissa työntekijät kärsivät ajan puutteesta, jolloin pakollisten rutiinitöiden jälkeen ei välttämättä enää jää aikaa strategiseen suunnitteluun. EU:n tavoitteena kuitenkin on, että jokaisella yleisellä kirjastolla täytyy olla strategisia suunnitelmia (ks. s. 23). Tässä suhteessa kirjastojen strategisessa suunnittelutoiminnassa on vielä kehittämisen varaa.

Kysymyksen avo-osuuteen strategiaansa luonnehti vain 33 kirjaston edustajat eli 25% kaikista kysymykseen vastanneista. Avo-osuuden alhaista vastausprosenttia selittää se, että enemmistöllä (72%) vastaajista ei ollut (ainakaan vielä kyselyni aikana) omaa tietoyhteiskuntastrategiaa, joten sen selittämistä avovastauksella ei katsottu tarpeelliseksi.

Suurin osa vastanneista ilmoitti kirjastollaan olevan kirjaamattoman strategian, jonka käytännön sisältöä useat myös luonnehtivat lyhyesti:

” – – pienenkin kirjaston täytyy pystyä tarjoamaan samat palvelut kuin suuren, jotta kirjastolaissa esitetty ”kaikkien kansalaisten tasavertaisuus asuinpaikasta riippumatta toteutuisi, – – uudistukset otetaan käyttöön (jos ne koetaan palveluja parantaviksi) mieluummin ensimmäisten kuin viimeisten joukossa (mainosarvo, enemmän aikaa opetella käyttöä, imago-kysymys)” (Pienen kunnan kirjasto)

”Kunnan tulevaisuusstrategian yhteydessä tietoyhteiskuntastrategia tulee selkeästi esiin ja on yhteisesti hyväksyttynä käytettävissä. Kunnan tietostrategiassa kirjastoilla on oma osansa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Tietoyhteiskuntastrategia on osa kirjaston toimintastrategiaa: Uusi teknologia ja kirjaston palvelu” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Toiseksi useimmin vastaajat ilmoittivat kirjastollaan olevan nimetyn tai kirjatun oman tietoyhteiskuntastrategian, joita nimittivät esimerkiksi seuraavasti:

”Palvelustrategia 2002-2005 (uusitaan valtuustokausittain)” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Tietotekniikkastrategia 1991, Internet-strategia 1995, Tietostrategia 1998” (Suuren kunnan kirjasto)

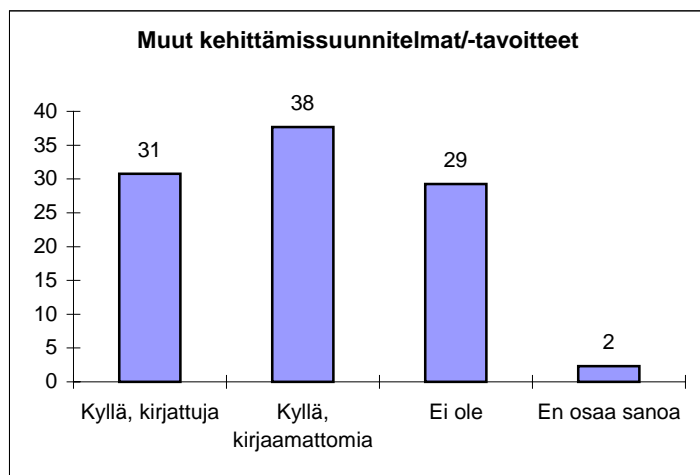
Jotkut vastaajat mainitsivat kirjastonsa olevan mukana useiden kirjastojen yhteisessä strategiassa:

”Alueen kirjastot tekevät yhteisen suunnitelman, joka kuntakohtaisesti soveltuvin osin viedään päätettäväksi osana toimintasuunnitelmaa. Kunnan päättäjät eivät ole kiinnostuneita pidemmistä teksteistä, niitä on jo moitittu aikaisemmin.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”[Kunnan] seudun kirjasto- ja tietopalvelustrategiatyö aloitettu. Strategia valmis ja hyväksytty 10 kunnassa 8/2002. Lähtökohtana opm:n työryhmän Kirjastopoliittinen ohjelma” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Muutama vastaaja ilmoitti, että tietoyhteiskuntastrategia oli vasta tekeillä.

Tulokset kuitenkin osoittavat, että tietoyhteiskuntastrategiat ovat vaikuttaneet kirjastojen suunnitteluun, vaikka omia strategioita ei kirjattuna olisikaan (kuvio 5.7.).

Kuvio 5.7. Muut tietoyhteiskuntaan liittyvät kehittämissuunnitelmat ja –tavoitteet.

Suurimmalla osalla vastaajista (69%) oli tietoyhteiskuntaan liittyviä kehittämissuunnitelmia ja –tavoitteita: reilulla kolmanneksella (38%) vastanneista oli kirjaamattomia ja kolmanneksella kirjattuja suunnitelmia ja tavoitteita. Vajaa kolmannes (29%) vastaajista ilmoitti, ettei heillä ole sellaisia suunnitelmia. Vain 2% ei osannut sanoa asiasta mitään. Tietoyhteiskuntastrategia-käsite saattaa olla monille abstrakti asia, joka hahmottuu paremmin konkreettisten tarpeiden ja hankkeiden kautta.

Asiaa luonnehti mielipideosion lisäksi avovastauksella 76 kirjaston edustajat eli 58% kaikista kysymykseen vastanneista. Tärkeimmäksi nousivat erilaisten tietoyhteiskuntavalmiuksien opettaminen asiakkaille, laitteistohankinnat ja sisältötuotanto. Monet kirjastojen edustajista pitivät tärkeänä kaikkien asiakkaiden Internet-käytön turvaamista ja opettamista. Tämä edellyttää laitteistohankintoja, jotka koettiin tärkeiksi, sekä sisältötuotantoa, jonka nähtiin läheisesti palvelevan asiakkaiden tietoyhteiskuntaan liittyviä perusoikeuksia.

”Internetin käyttö tulisi olla mahdollista jokaiselle kuntalaiselle kirjastossa.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Lähtökohtana kansalaisten tasavertaisen kohtelun periaate, eli kirjasto voi tarjota tietoyhteiskuntavalmiuksia ryhmille, jotka muutoin saattaisivat pudota kehityksestä (vanhukset, maahanmuuttajat, työttömät jne.). Kokoelmapuolella voisi mainita tietoverkkoaineiston parempi esiintuonti.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Yksi tärkeimmistä näkökulmista kirjastopalvelun kehittämisessä on turvata kansalaisten tasavertaista oikeutta tietoon, parantaa eri keinoin tiedon saatavuutta, tarjota erilaisia sisältöjä ja laitteistoja käyttöön sekä tukea niiden käyttötaitoja.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Asiakkaiden opastus ja kouluttaminen tietoverkkojen käyttöön. Tietoverkkojen käyttäminen maksutta kirjastojen tiloissa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Toiseksi useimmin mainittiin eri kuntien kirjastoilla tai kouluilla ja kirjastoilla olevan alueellinen suunnitelma tai strategia. Yllättävää kyllä, tämän kategorian vastaukset eivät olleet täysin yhdenmukaisia edellisessä kysymyksessä muodostuneen, eri kirjastojen yhteistä strategiaa kuvanneen, kategorian vastausten kanssa. Ilmeisesti kirjastoilla on virallista, kirjallista yhteisstrategiaa enemmän vapaamuotoisia, kirjaamattomia alueellisia kehittämissuunnitelmia tai kirjalliset strategiat vielä puuttuivat tai olivat tekeillä kyselyn aikana. Alueellisia kehittämissuunnitelmia pidetään kuitenkin hyvin tärkeinä, olivatpa ne sitten missä kehitysvaiheessa tahansa.

”Alueellinen tietopalvelustrategia laaditaan maakunnalle yhteistyössä alueen kirjastojen kanssa” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Alustavasti kirjattu yhteistyöstrategian merkeissä. Jokaisen kirjaston tavoitteet on tarkoitus kirjata ja hyväksyttää omissa kunnissa ensi vuoden aikana” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Neljän kunnan kirjastojen yhdistetyt aineistotietokantasivut ja suunnitelma yhteisellä serverillä olevasta kirjastojärjestelmästä, jonka kautta jaettaisiin esim. luettelointitöitä.” (Pienen kunnan kirjasto)

Lähes yhtä tärkeäksi muodostuivat oman kirjaston ja/tai kunnan omat kehittämissuunnitelmat ja –strategiat.

”Tietotekniikka on integroitu toimintaan ja vaikuttaa kaikkeen suunnitteluun. Esim. Laadunhallinnan malli, jossa myös kuvattu kirjaston strateginen suunnittelu. Tietostrategia on osa sitä.” (Suuren kunnan kirjasto)

”Kirjaston strategiaan kirjattu visioon: ... se (kirjasto) tarjoaa kaikille [kuntalaisille] pääsyn monipuolisiin tietoyhteiskunnan edellyttämiin tietopalveluihin ja antaa valmiuksia tietoyhteiskunnan vaatimiin kansalaistaitoihin. Verkkopalvelut: Kirjasto kantaa vastuuta tietoyhteiskunnan kansalaistaitojen opettamisesta, tietohuollosta, julkisen tiedon ja metatiedon saatavuudesta.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”- toiminta- ja taloussuunnitelmassa + kaupungin strategiaan liittyen ollaan tänä vuonna laatimassa varmaan oma tietohallintostrategia” (Suuren kunnan kirjasto)

Lisäksi nousi esiin määrällisesti edellisiä selvästi pienempi kategoria, jossa henkilökunnan kouluttautumista pidettiin tärkeänä kehittämistavoitteena.

”Jatkuva kouluttautuminen.” (Pienen kunnan kirjasto)

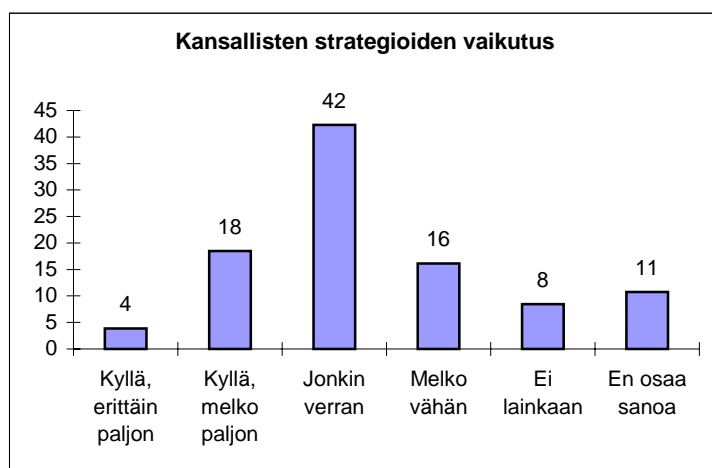
”Henkilökunnan kouluttaminen ja valmistautuminen digitaaliseen kirjastoon.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Kirjastojen omaan tietoyhteiskuntastrategiaan liittyvässä kysymyksessä osa kirjastojen edustajista ilmoitti, että heillä on kirjaamaton tietoyhteiskuntastrategia. Selvitin, onko näillä kirjastoilla muita tietoyhteiskuntaan liittyviä kehittämissuunnitelmia ja/tai tavoitteita (joita tiedusteltiin kysymyksessä 8), jotka olisivat sisällöltään samanlaisia. Tarkasteltuani asiaa huomasin, että samankaltaisuuksia löytyy: kokonaan tai osittain samansisältöisiä vastauksia oli reilulla puolella (56%) molempiin avovastauksiin vastanneista. Vastaavasti vastaukset eivät täysin yhdenmukaisia 44%:lla vastanneista.

Muu pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnittelu

Kansalliset strategiat

Selvä enemmistö vastaajista koki kansallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikuttaneen vähintään jonkin verran kirjastojen pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun. Vastanneista 130 kirjastosta 42%:ssa koettiin, että kansalliset strategiat olivat vaikuttaneet jonkin verran kirjastojen toimintaan (kuvio 5.8.).

Kuvio 5.8. Kansallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutus kirjastojen suunnitteluun.

Vastaajista vajaa viidennes oli sitä mieltä, että kansalliset strategiat ovat vaikuttaneet melko paljon kirjaston suunnitteluun. Kansallisten strategioiden vaikutuksen koki melko vähäiseksi 16% vastaajista. Vastanneista 11% ei osannut arvioida asiaa. Vastaajista 8% koki, etteivät kansalliset tietoyhteiskuntastrategiat ole vaikuttaneet heidän suunnitteluunsa lainkaan. Vain 4% oli sitä mieltä, että kansalliset strategiat ovat vaikuttaneet erittäin paljon heidän suunnitteluunsa.

Kansallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutusta kirjaston pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun arvioi avovastauksella 63 kirjaston edustajat eli 48% kaikista kysymykseen vastanneista. Useimmin kansallisten tietoyhteiskuntastrategioiden katsottiin tuoneen ajatuksia, visioita, tavoitteita ja perustaa omille strategioille.

”Vahvistaneet omaksuttua linjausta ja sen perusteluja” (Suuren kunnan kirjasto)

”Kehitystyö OPM:n tuella päässyt alkuun, strategioissa ja suunnitelmissa esitetty, toteutus on taas aivan toinen asia” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kansalliset strategiat ovat tukeneet kirjaston oman strategian laatimisessa ja myös ohjanneet painopisteiden asettelua.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Suunnittelussa ja toiminnassa on huomioitu kansalliset tietoyhteiskuntastrategiat siinä määrin kuin ne ovat sovellettavissa pieneen maalaiskuntaan.” (Pienen kunnan kirjasto)

Muutamit vastaajat viittasivat tämän kysymyksen kohdalla tietoyhteiskuntastrategioiden tuomaa lisää kirjastojen toimintaan käsitelleeseen kysymykseen (lomake, kysymys 6) antamiinsa vastauksiin. Tämä ilmentää kyseisten kysymysten osittaista päällekkäisyyttä.

Opetusministeriön avustuksia ja tukea pidettiin tärkeinä. Kansallisten strategioiden mainittiin toimivan tukena kirjastojen rahoituksen perusteluille ja talousarvioesityksille.

”Olemme saaneet opetusministeriöltä avustusta verkottumis- ja laitehankintoihin SALOMO (Salo ja moni muu) yhteisverkkoa varten.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

” - antaneet tukea omille suunnitelmille, helpompi perustella luottamushenkilöille kirjaston roolia tietoyhteiskunnassa” (Pienen kunnan kirjasto)

”- budjettiin, määrärahaesityksiin, om:n avustusanomuksiin (projektihankkeisiin)” (Suuren kunnan kirjasto)

Lisäksi kansallisten tietoyhteiskuntastrategioiden myötävaikutus ilmeni konkreettisesti tietokoneiden ja tietoverkkojen tulona kirjastoihin. Kansalliset strategiat ovat vaikuttaneet kirjastojen tekniseen infrastruktuuriin samoin kuin kirjastojen uutta toimintaa koskevassa kysymyksessä (vrt. s. 58).

”Tietoverkkojen hyödyntäminen lisääntynyt, käyttäjille mahdollisuus maksuttomiin internet-yhteyksiin” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Lähinnä panostuksena tietoverkkoihin ja verkkoyhteistyöhön” (Pienen kunnan kirjasto)

Tietokoneiden ja –verkkojen tulosta on aiheutunut ja aiheutuu perinteisiin palvelumuotoihin verrattuna lisäkustannuksia kirjastoissa, joille ei kuitenkaan ole myönnetty tarpeeksi lisäresursseja. Tätä hieman kritisoitiinkin:

”ATK-määrärahat eivät tule vähenemään, koneet vaativat jatkuvaa ylläpitoa, uusimista, kenties koulutusta, joten aineistomäärärahoihin ei ole tulossa sieltä puolelta rahaa” (Pienen kunnan kirjasto)

Kansallisten strategioiden vaikutukseksi ilmoitettiin myös kirjaston henkilökunnan ja asiakkaiden elinikäisen oppimisen ja kouluttautumisen painottaminen:

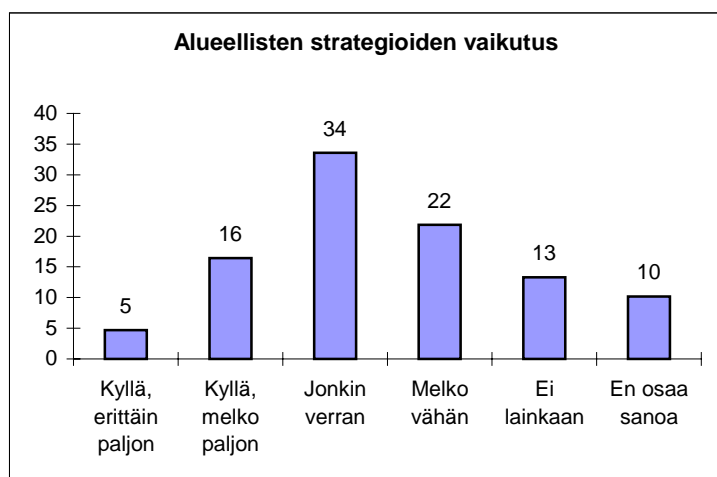
”Tavoitteissamme kansalaisten verkkolukutaidon kehittäminen, ihmisten elinikäisen oppimisen korostaminen, mahdollisuus asiakkaille verkkotiedon käyttämiseen. Tavoitteiden toteuttamisessa henkilökunnan tiedonhallintataitojen kehittäminen, kirjastoverkoston entistä parempi hyväksikäyttö.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

””Elinikäinen oppiminen” – varustaudumme olemaan siinä mukana niillä resursseilla, mitä meillä on” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Vastauksia tulkitessa täytyy muistaa, että eri vastaajat ovat saattaneet soveltaa vastauksiinsa kansallisen tietoyhteiskuntastrategian käsitettä eri tavoin, koska kyselyni ensimmäisillä kierroksilla en maininnut nimeltä niitä strategioita, joita itse pidin kansallisina. Tällöin on voinut käydä niin, että toisten kirjastojen vastaajien muistissa kansalliset strategiat ja niiden vaikutukset ovat säilyneet hyvin, kun taas toiset eivät ehkä muistaneet niitä niin hyvin tai eivät olleet ehkä kovin perusteellisesti tutustuneetkaan kyseisiin strategioihin.

Alueelliset strategiat

Kansallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutuksen lisäksi halusin selvittää alueellisten ja kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden mahdollisen vaikutuksen kirjastojen suunnitteluun (kuviokuva 5.9.). Kysymykseen vastanneista 128 kirjastosta kolmannes koki alueellisten strategioiden vaikuttaneen suunnitteluunsa jonkin verran. Vastanneista 22% koki alueellisten strategioiden vaikutuksen melko vähäiseksi, ja 16% taas koki niiden vaikuttaneen suunnitteluunsa melko paljon. Vastaajista 13% oli sitä mieltä, etteivät alueelliset tietoyhteiskuntastrategiat ole vaikuttaneet heidän suunnitteluunsa, ja kymmenesosa ei osannut arvioida asiaa. Vain 5% vastanneista piti alueellisten strategioiden vaikutusta erittäin suurena. Alueellisten strategioiden vaikutus kirjastojen suunnitteluun on samansuuntainen kuin kansallisilla strategioilla (vrt. s. 65).

Kuvio 5.9. Alueellisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutus kirjastojen suunnitteluun.

Vastausten jakautumista selittää osaltaan sekin, että kaikkien kirjastojen lähialueella (esimerkiksi naapurikuntien kesken) ei oltu tehty alueellista tietoyhteiskuntastrategiaa.

Alueellisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutusta kirjastojen suunnitteluun luonnehti avovastauksella 53 kirjaston edustajat eli 41% kaikista kysymykseen vastanneista. Selvä enemmistö mainitsi strategioiden tuoneen mukanaan konkreettisesti alueellisten kirjastojen yhteistyötä ja tietoverkkoyhteistyötä.

”Kirjasto haluaa olla mukana alueellisissa hankkeissa.” (Suuren kunnan kirjasto)

”Yhteiset tietoliikenneverkot useamman kunnan kesken ovat mahdollistaneet pysymisen mukana tietoyhteiskunnassa” (Pienen kunnan kirjasto)

”Tekeillä alueellisen kirjastoyhteistyön esiselvitys ja suunnitelma.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Alueellinen www-aineistotietokanta Neli-netti Raahan seutukunnan kirjastoilla. Osallistuminen Oulun läänin Ostrobotnia viitetietokantaan. Osallistuminen Oulun läänin VIRMA-virtuaaliverkkoon.” (Pienen kunnan kirjasto)

Alueelliset strategiat olivat vaikuttaneet myös kirjastojen omiin strategioihin ja strategiayhteistyöskentelyyn:

”Vastaus kohdistuu tulevaisuuteen: [kunnan] seudun sähköisten palvelujen strategia suunnitteilla, kirjasto mukana työryhmässä, lisäksi kohdassa 7 mainittu [kunnan] seudun kirjasto- ja tietopalvelustrategia, joka sisältyy [kunnan] seudun aluekeskusohjelmaan (sisäministeriö hyväksynyt [kunnan] seudun valtakunnalliseen aluekeskusohjelmaan)”

(Keskisuuren kunnan kirjasto)

” - seudullista yhteistä strategiaa ollaan luomassa parhaillaan” (Pienen kunnan kirjasto)

”Pohjois-Karjalan liiton tietoyhteiskuntastrategiaan saatu kirjastoa koskevia kohtia.”
(Keskisuuren kunnan kirjasto)

Myös tässä yhteydessä osa vastaajista viittasi lomakkeen (ks. liite 6) kysymyksissä 6 (tietoyhteiskuntastrategioiden tuoma lisä yleisten kirjastojen toimintaan), 8 (kirjastojen muut tietoyhteiskuntaan liittyvät kehittämissuunnitelmat ja –tavoitteet) ja 9 (kansallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutus kirjastojen pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun) antamiinsa vastauksiin. Tämä ilmentää jälleen kysymysten osittaista päällekkäisyyttä.

Kolmanneksi eniten kirjastojen edustajat mainitsivat alueellisten tietoyhteiskuntastrategioiden antaneen heille ajatuksia ja auttaneen omien tavoitteiden suunnittelussa.

”On tiedostettu, että myös meidän alueelle tarvitaan oma” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Läänin kirjasto- ja kulttuuristrategian pohdiskelut ovat olleet mukana ajatteluun vaikuttavina tekijöinä. Samoin kirjastopoliittisen ohjelman käsittely alueen koulutuksessa.”
(Keskisuuren kunnan kirjasto)

Lisäksi korostettiin kirjastokimppojen yhteistyötä alueellisten strategioiden eräänä vaikutuksena. Vastausten jakautumisen perusteella tämä oli tyypillistä etenkin keskisuurille ja pienille kirjastoille.

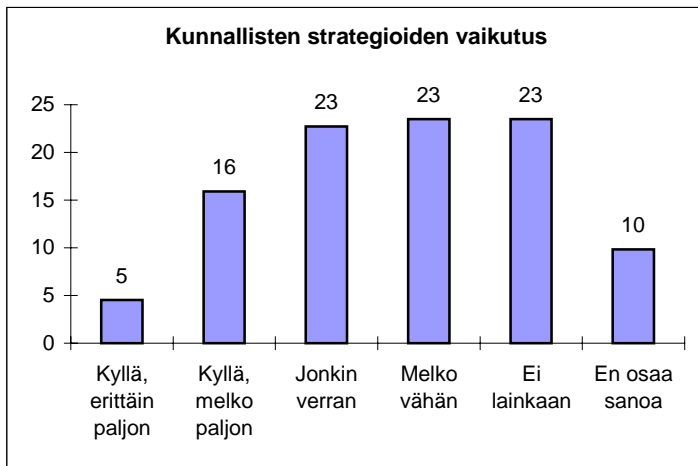
”Kirjastokimppojen muodostaminen” (Pienen kunnan kirjasto)

”Kirjastojen välistä yhteistyötä on kehitetty ja on syntynyt kirjastojen välinen kimppakirjasto Karpalo.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Pari vastaajaa mainitsi osallistuneensa yhteisiin määräraha-anomuksiin. Eräs vastaaja ilmoitti, ettei alueella ole vielä laadittu alueellista tietoyhteiskuntastrategiaa. Tämä käy ilmi myös kysymyksen mielipideosion kielteisten vastausten määrästä, kun on arvioitu alueellisten strategioiden vaikuttaneen vain melko vähän tai ei lainkaan kirjaston suunnitteluun.

Kunnalliset strategiat

Mielenkiintoista on, että kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutus kirjastojen omaan suunnitteluun koettiin melko vähäiseksi tai miltei olemattomaksi (kuviot 5.10.).

Kuvio 5.10. Kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutus kirjastojen suunnitteluun.

Runsaas viidennes, 23% vastanneista, oli sitä mieltä, että kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutus suunnitteluun oli melko vähäinen. Samalla tavoin 23% vastaajista koki, etteivät kunnalliset strategiat ole vaikuttaneet suunnitteluun lainkaan. Lisäksi jonkin verran vaikutusta kunnallisilla strategioilla kirjaston suunnitteluun myönsi olevan myös 23% vastaajista. Vastanneista 16% oli sitä mieltä, että kunnalliset strategiat ovat vaikuttaneet melko paljon kirjastojen suunnitteluun. Vastaajista kymmenesosa ei osannut arvioida asiaa, ja vain 5% piti kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutusta erittäin suurena. Tuloksista osa voi selittyä sillä, että monissa kunnissa ei ole vielä laadittu omaa tietoyhteiskuntastrategiaa, jolloin se ei voi vaikuttaa mitenkään kirjaston toimintaan.

Kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutusta kirjaston suunnitteluun arvioi avovastauksella 56 kirjaston edustajat eli 42% kaikista kysymykseen vastanneista. Selkeästi useimmin mainittiin tietokoneistuminen ja –verkottuminen, ts. teknisen infrastruktuurin kehittäminen. Kansalliset ja kunnalliset tietoyhteiskuntastrategiat ovat tässä suhteessa vaikuttaneet samantapaisesti yleisten kirjastojen toimintaan.

”tietoverkon vaatima koneistus on saatu verrattain helposti kirjastoon” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kirjasto liitetty kunnalliseen tietoverkkoon. Kirjasto tarjoaa kuntalaisille ilmaisen Internet-käytön” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kunnassamme on satsattu paljon konekantaan sekä seutuverkkoon ja koulutukseen. Kirjasto on mukana kuvioissa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Tämä tulos on samansuuntainen kuin kysymyksen 6 kohdalla, koska siinäkin

tietoyhteiskuntastrategioiden toimintaan tuoneeksi uudeksi mainittiin useimmin tietokoneistuminen ja verkottuminen. Tietokoneistuminen ja –verkottuminen nousi esiin myös kysymyksessä 9. Kysymykset ovat tämän huomion perusteella hieman päällekkäisiä. Muutama vastaaja viittaa tässä kohdin kysymyksen 10 kohdalla antamaansa vastaukseen, joten siinäkin on osittaista päällekkäisyyttä.

Viidennes avovastauksen antaneista ilmoitti, ettei heidän kunnassaan ole vielä tehty tietoyhteiskuntastrategiaa tai että se on suunnitteluvaiheessa. Tämä käy ilmi myös kysymyksen mielipideosion kielteisistä vastauksista. Strategia puuttuu tai on suunnitteilla etenkin keskisuurissa ja pienissä kunnissa.

”Sellaisia ei ole vielä tehty kunnan tasolla.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Ei varsinaista tietoyhteiskuntastrategiaa. Henkilöstösuunnitelmassa on kouluinformaatikon virka, joka luo yhteyksiä koulun ja kirjaston välille mm. verkko-opetusta etc.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Kolmanneksi useimmin avovastauksissa mainittiin kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikuttaneen kirjaston omaan strategiaan ja/tai että kirjasto on mukana kunnan strategiassa.

”Kaupunki velvoittaa laatimaan” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Oma tietostrategia on laadittu kaupungin tietostrategian pohjalta. Kaupungin ratkaisut, esim. tietoliikenne, laitteistopolitiikka jne. vaikuttaa omaan toimintaan” (Suuren kunnan kirjasto)

”Kyllä, siis kaupungin tietoyhteiskuntastrategiat ja erityisesti toimialan tietoyhteiskuntastrategia, jota kirjasto oli hyvin keskeisesti mukana tekemässä.” (Suuren kunnan kirjasto)

Lisäksi ilmoitettiin kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikuttaneen kirjastojen budjettiin ja määrärahoihin.

”Päätökset määrärahoista ja laitekannasta säätelevät toteuttamislaajuutta ja - aikataulua” (Keskisuuren kunnan kirjaston vastaus)

”Jonkin verran ehkäissee jatkuvia säästötoimenpiteitä” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Toimintojen taso ja laatu riippuvat määrärahoista. Mikrotuki kunnalta.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Tarkasteltaessa kansallisten, alueellisten ja kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden merkitystä kirjastojen pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun avovastausosuuksissa nousi esiin tiettyjä samansuuntaisuuksia. Toisin sanoen eri tasojen strategiat ovat vaikuttaneet jossain määrin yhdenmukaisesti kirjastojen suunnitteluun. Kansalliset ja alueelliset tietoyhteiskuntastrategiat ovat vaikuttaneet samantapaisesti kirjastojen pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun tuoden uusia tietoyhteiskuntaa koskevia ajatuksia ja lisäksi omien tavoitteiden suunnittelua.

Kansalliset ja kunnalliset tietoyhteiskuntastrategiat ovat kirjastojen saamien määrärahojen osalta vaikuttaneet kirjastojen pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun. Internet, tietoverkot ja tietokoneet ovat tulleet kirjastoihin kansallisten strategioiden vaikutuksesta. Alueellisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutuksesta on syntynyt alueellisten kirjastojen tietoverkkoyhteistyötä. Myös kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutuksesta on hankittu ja saatu tietokoneita ja tietoverkkoyhteydet. Alueellisten kirjastojen yhteistyö heijastuu hieman myös kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutuksissa kirjastojen suunnitteluun, kun muutama vastaaja mainitsee mukanaolon eri kirjastojen hankkeissa.

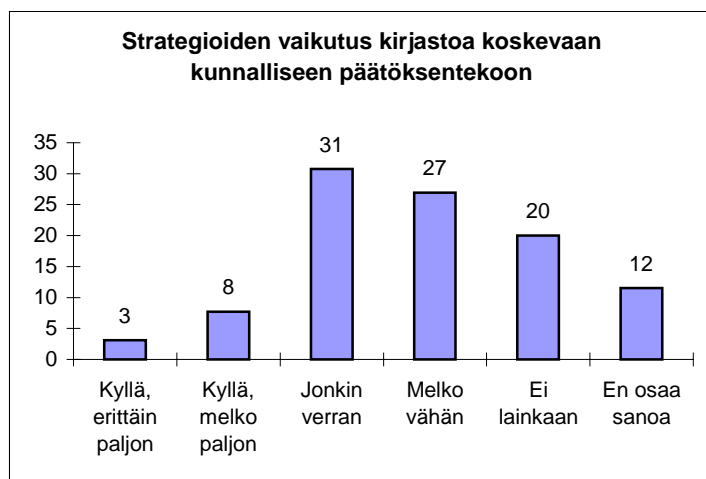
Kunnallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutusta kirjaston pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun ja tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutusta omaa kirjastoa koskevaan kunnalliseen päätöksentekoon koskevien kysymysten avovastauksen sisältöjä voidaan hieman verrata. Oletuksena voidaan pitää, että jos tietoyhteiskuntastrategiat ovat vaikuttaneet kunnalliseen päätöksentekoon, kunnalliset strategiat todennäköisesti ovat vaikuttaneet kirjaston pitkäaikaiseen suunnitteluun. Avovastauksista ilmenee, että kirjastot ovat saaneet kunnalta tukea ja rahoitusta esimerkiksi tietokoneisiin ja –verkkoihin, mikä näkyy myös siinä, että kunnalliset strategiat ovat vaikuttaneet tietokoneiden ja –verkkojen saamisen muodossa kirjastojen pitkäaikaiseen suunnitteluun. Kunnallista päätöksentekoa koskevista avovastauksista ilmenee myös, että kirjastojen tärkeys tietoyhteiskunnassa tunnustetaan, mikä näkyy myös siinä, että erilaisissa kunnallisissa strategioissa muun muassa mainitaan kirjasto, yleisten kirjastojen määrärahoihin on kiinnitetty huomiota ja kirjastot ovat olleet mukana eri hankkeissa.

Tulosten perusteella voidaan pohtia myös, kohdistuvatko kansalliset, alueelliset ja kunnalliset tietoyhteiskuntastrategiat samoihin vai eri asioihin, ja onko hyvä vai huono asia, elleivät. Kansalliset ja alueelliset tietoyhteiskuntastrategiat ovat vaikuttaneet ajatteluun ja kirjastojen omien tavoitteiden suunnitteluun, mitä voidaan pitää hyvänä asiana. Kansalliset ja kunnalliset tietoyhteiskuntastrategiat ovat vaikuttaneet kirjastojen saamiin määrärahoihin ja talousarvioihin,

samoin konkreettisesti tietokoneiden ja –verkkojen saamiseen sekä alueelliseen tietoverkkoyhteistyöhön. Tämä on mielestäni hyvä asia ja osoittaa, että kansallisia strategioita sovelletaan konkreettisesti niin kuin niiden tavoitteena olikin.

5.5. Kirjastoa koskeva kunnallinen päätöksenteko ja tuki

Tietoyhteiskuntastrategioiden koettiin vaikuttaneen kunnalliseen päätöksentekoon jokseenkin vähän. Tämä ei ole kovin suuri yllätys, kun otetaan huomioon tietoyhteiskuntastrategioiden yleisyystaso. Enemmistön mukaan vaikutusta on ollut vain jonkin verran, melko vähän tai ei lainkaan (kuvio 5.11.).

Kuvio 5.11. Tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutus kirjastoja koskevaan kunnalliseen päätöksentekoon.

Noin kolmannes, 31% vastaajista, koki tietoyhteiskuntastrategioiden vaikuttaneen jonkin verran kunnalliseen päätöksentekoon. Vajaa kolmannes (27%) piti strategioiden vaikutusta melko vähäisenä. Viidennes vastanneista oli sitä mieltä, että strategioilla ei ole ollut lainkaan vaikutusta kunnalliseen päätöksentekoon. Asiaa ei osannut arvioida 12% vastaajista. Strategioiden koki vaikuttaneen kunnalliseen päätöksentekoon melko paljon 8% ja erittäin paljon vain 3% vastanneista.

Tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutusta kirjastoihin liittyvään kunnalliseen päätöksentekoon luonnehti avovastauksella 61 kirjaston edustajat eli 47% kaikista kysymykseen vastanneista. Suurin osa vastanneista ilmoitti tietoyhteiskuntastrategioiden vaikuttaneen rahoituksen ja tuen saamiseen

kunnalta. Rahoitusta ja tukea oli saatu esimerkiksi tietokoneisiin ja -verkkoihin. Tähän rahoitukseen olivat usein vaikuttaneet opetusministeriön hankkeet. Tähän kategoriaan kuului lähes 2/3 annetuista vastauksista.

”Vaikuttaneet varmaan osaltaan esim. atk-määrärahoihin. Kirjasto tunnustetaan tietointensiiviseksi laitokseksi. Tässä kuten muissakin kysymyksissä: kuinka paljon vaikuttaa STRATEGIA ja kuinka paljon kirjaston toiminta! Strategia on vain paperi. En tiedä miten päättäjät suhtautuvat Strategioihin, mutta kirjaston toimintaa suhtaudutaan hyvin myönteisesti.” (Suuren kunnan kirjasto)

”Teknillisen kehityksen ymmärtäminen laajemmassa mittakaavassa, sitä kautta on saanut tukea laite- ja ohjelmistohankintojen perustelulle.” (Pienen kunnan kirjasto)

” - Rahaa on myönnetty jonkin verran näihin tarpeisiin, muttei riittävästi” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kirjastolle saanut erillistä ATK-kehittämisrahaa” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Tuomalla esiin ajantasaisen kirjaston välineitä ja työkaluja talousarvion ja toimintakertomuksen yhteydessä, on saatu määrärahaa ko. hankintoihin.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Vajaa viidennes vastaajista mainitsi, että kunnassa tunnustetaan kirjaston tärkeys tietoyhteiskunnassa.

”Kirjasto mielletään tietoyhteiskunnan solmukohdaksi” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kirjaston rooli koko kaupungin tietokeskuksena sisältyy kaupungin visiointisuunnitelmaan” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Lautakuntatasolla paljon. Keskushallintotasolla budjetti- ja kuntasuunnitelmakäsittelyssä meidän tiedottamisemme tietoyhteiskunta-tavoitteista on mennyt perille kohtuullisesti.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Arvostus lisääntynyt” (Pienen kunnan kirjasto)

Lisäksi mainittiin eri kuntien kirjastojen yhteistyö. Esimerkiksi kirjastokimpat ovat tuoneet yksittäisiin kirjastoihin konkreettisesti yhteistyön suomia etuja.

”Esim. Yhteistyö [kunnan] ja [naapurikunnan] kirjastojen välillä (yhteinen henkilöstö), - koulujen ja kirjastojen yhteistyösuunnitelma, jonka on tarkoitus alkaa ensi vuonna” (Pienen kunnan kirjasto)

”Kirjastokimppa Tietoverkot” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

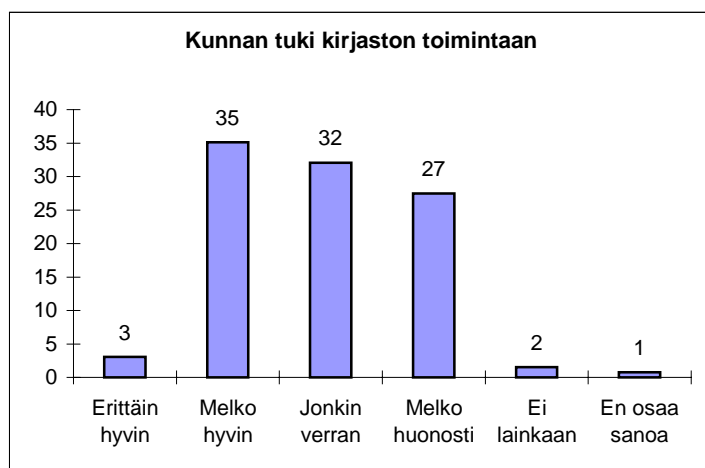
Lisäksi todettiin, että tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutus kunnalliseen päätöksentekoon on ollut vain vähäinen tai olematon.

”Vaikutus tuntuu vähäiseltä.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kunnallisessa päätöksenteossa ei ole oivallettu kirjaston merkitystä tietoyhteiskuntastrategioissa. Kirjaston tarjoamia tietoverkkomahdollisuuksia ja aineistoa pidetään ylimääräisenä turhuutena, monelle päättäjälle kirjasto on sama ”romaanilainamo” kuin lapsuudessa 1950-luvulla.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Eräs vastaaja totesi, että asiaa olisi kysyttävä päättäjiltä. Tämä kommentti oli mielestäni hyvä ja aiheellinen. Päättäjien mielipidettä voitaisiin kysyä esimerkiksi tulevaisuudessa tehtävissä tutkimuksissa.

Enemmistö vastaajista saa mielestään kunnalta tukea kirjastonsa toimintaan vähintään jossain määrin (kuvio 5.12.).

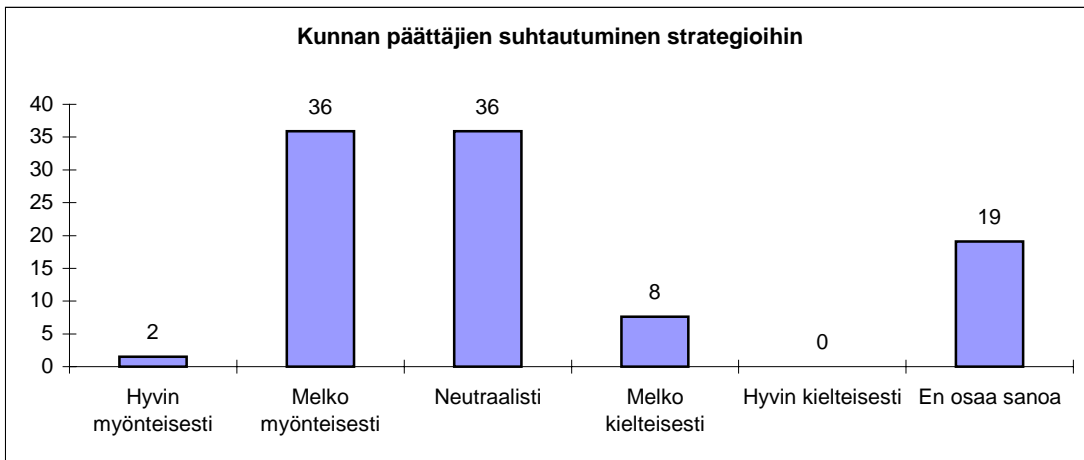

Kuvio 5.12. Kunnan tuki kirjastojen toimintaan.

Reilu kolmannes, 35% vastaajista, koki saavansa kunnalta tukea melko hyvin ja vajaa kolmannes (32%) jonkin verran. Melko huonosti tukea kunnalta koki saavansa 27% vastanneista eli sangen usea kirjasto. Nämä kolme mielipidettä hallitsevat vastauksia selvästi muiden jäädessä niiden varjoon. Erittäin hyvin kunnan tukea koki saavansa vain 3%, ei lainkaan 2% ja 1% vastanneista ei osannut arvioida asiaa. Tuen muotoa ei kysymyksessäni eritelty sen tarkemmin, joten vastaajat saattoivat käsittää sen tarkoittavan joko asenteellista tai rahallista tukea. Tulosten perusteella voidaan päätellä, että kirjastoille osoitetaan enemmän asenteellista kuin rahallista tukea.

Kunnan päättäjien suhtautuminen yleisiä kirjastoja koskeviin tietoyhteiskuntastrategioihin jakoi

vastaajat selkeästi kahteen ryhmään: reilu kolmannes, 36% vastaajista, koki päättäjien suhtautuvan strategioihin melko myönteisesti ja samoin 36% vastanneista koki heidän suhtautuvan strategioihin neutraalisti (kuvio 5.13.). Vajaa viidennes, 19% vastaajista, ei osannut arvioida asiaa.

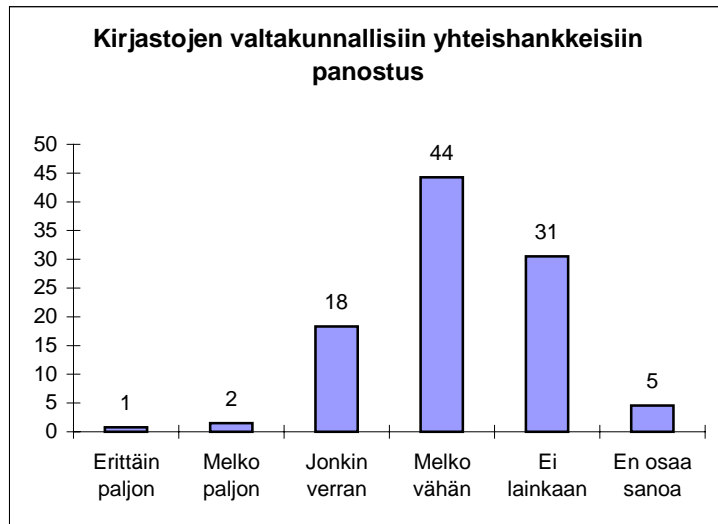
Kuvio 5.13. Kunnan päättäjien suhtautuminen kirjastoja koskeviin tietoyhteiskuntastrategioihin.

Kirjaston edustajien oli ehkä vaikea arvioida tätä. Päättäjien kannan koki melko kielteiseksi 8% vastaajista, mutta hyvin kielteiseksi ei kukaan. Vain 2% vastaajista, eli hyvin harva, koki kunnan päättäjien suhtautumisen strategioihin hyvin myönteiseksi.

6. Kirjastot verkkosisältötuottajina

6.1. Valtakunnalliset yhteishankkeet ja verkkopalvelutuotanto

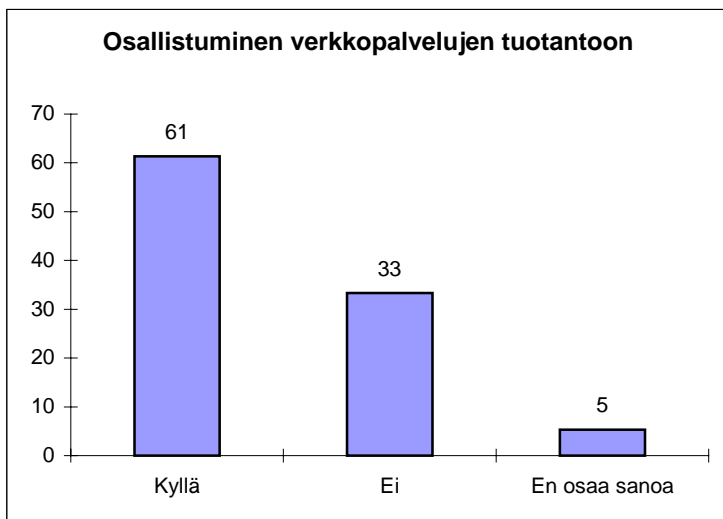
Kirjastojen kyky panostaa yleisten kirjastojen valtakunnallisiin yhteishankkeisiin osoittautui yllättävän heikoksi (kuvio 6.1.).

Kuvio 6.1. Kirjastojen kyky panostaa yleisten kirjastojen valtakunnallisiin yhteishankkeisiin.

Vastaajista 44% ilmoitti pystyvänsä panostamaan valtakunnallisiin verkkopalveluihin melko vähän ja vajaa kolmannes taas ei lainkaan. Jonkin verran kyseisiin palveluihin koki voivansa panostaa vajaa viidennes vastanneista. Vastaajista 5% ei osannut arvioida asiaa, vain 2% ilmoitti pystyvänsä panostamaan palveluihin melko paljon ja ainoastaan 1% koki voivansa panostaa niihin erittäin paljon (yleisten kirjastojen keskuskirjasto, jonka huomattava osuus valtakunnallisten palvelujen tuottamisessa oli odotettua). Valtakunnallisten yhteispalvelujen tuottaminen vaikuttaa olevan keskittynyttä vain niihin kirjastoihin, joilla riittää siihen erillisiä resursseja (aikaa ja työntekijöitä). Tämä tosin ei vastaa sitä tavoitetta, että verkossa olevan tiedon suuren kasvun takia tarvitaan valtakunnallisia toimenpiteitä laadukkaan sisältötuotannon kehittämiseksi kansalaisille (ks. s. 26).

Kirjastojen osallistuminen verkkopalvelujen tuotantoon yleensä (muuhunkin kuin valtakunnallisten palvelujen tuotantoon) koettiin myös tärkeäksi, sillä kaikki 132 kirjastoa vastasivat asiaa kartoittaneeseen kysymykseen. Selvä enemmistö, lähes kaksi kolmasosaa vastanneista, ilmoitti osallistuneensa verkkopalvelujen tuotantoon (kuviokuva 6.2.). Kolmannes, 33%, vastaajista ilmoitti, ettei ole tuottanut verkkopalveluja. Vastanneista 5% ei osannut arvioida asiaa.

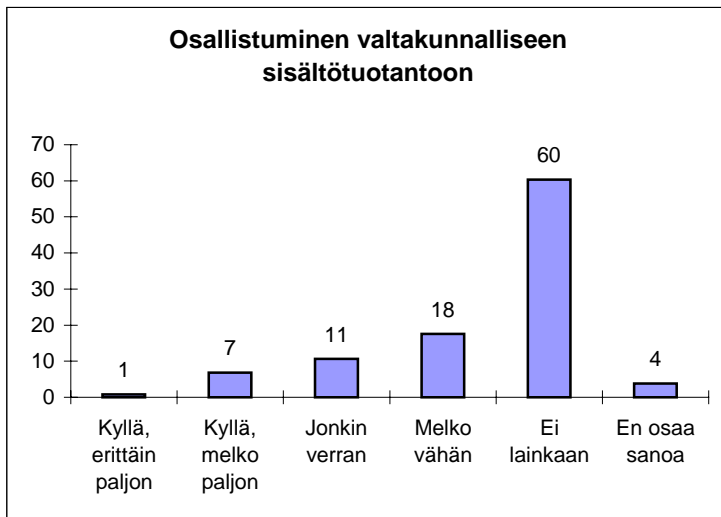
Kuvio 6.2. Kirjastojen osallistuminen verkkopalvelujen tuotantoon.

Hieman hämmennystä on saattanut aiheuttaa kysymykseni verkkopalvelut-käsite (ks. liite 6, lomake, kysymys 21). Moni kysymykseen kielteisesti vastannut kirjasto nimittäin myöhemmissä kysymyksissä ilmoitti osallistuneensa tietoverkkojen alueelliseen ja paikalliseen sisältötuotantoon sekä luetteli niitä verkkosisältötuotannon muotoja, joita oli tuottanut.

6.2. Valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen verkkosisältötuotanto

Valtakunnallinen sisältötuotanto

Selvä enemmistö eli 60% vastaajista ilmoitti, ettei osallistu lainkaan valtakunnalliseen sisältötuotantoon (kuvio 6.3.).

Kuvio 6.3. Kirjastojen osallistuminen tietoverkkojen valtakunnalliseen sisältötuotantoon.

Vajaa viidennes vastanneista ilmoitti osallistuvansa melko vähän ja 11% jonkin verran valtakunnalliseen sisältötuotantoon. Melko paljon valtakunnalliseen sisältötuotantoon ilmoitti panostavansa 7% vastanneista. Vastaajista 4% ei osannut arvioida asiaa ja vain 1% eli yksi ainoa vastaaja (yleisten kirjastojen keskuskirjasto, mikä oli odotettavaa) ilmoitti panostavansa valtakunnallisiin palveluihin erittäin paljon. Tämänkin kysymyksen (vrt. lomake, kysymys 18) vastausten perusteella voidaan päätellä kirjastojen valtakunnallisen sisältötuotannon keskittyvän niihin kirjastoihin, joilla on oman toimintansa ohella erillisiä resursseja siihen.

Tietoverkkojen valtakunnallista sisältötuotantoa käsittelevän kysymyksen avo-osuuteen vastasi vain 44 kirjaston edustajat eli 34% kaikista kysymykseen vastanneista. Tämän perusteella voidaan päätellä, että kirjastoissa on yleensä ajatellen panostettu melko vähän valtakunnalliseen sisältötuotantoon. Kirjastojen osallistuminen alueelliseen ja paikalliseen sisältötuotantoon on valtakunnallista runsaampaa, kuten seuraavien kysymysten vastausten kohdalla voidaan huomata.

Valtakunnalliseksi katsotusta sisältötuotannosta nousi esiin kolme määrällisesti yhtä suurta kategoriata. Näistä ensimmäisessä kirjastojen edustajat mainitsivat panostavansa Kirjastot.fi-palvelujen Linkkikirjastoon.

”Linkkikirjastoon luettelointi” (Suuren kunnan kirjasto)

”Musiikkiaineiston luettelointi Linkkikirjastoon” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Toisessa kategoriassa mainittiin kirjastojen osallistuvan Kirjastot.fi-palvelujen Mainio-

kirjastotietokannan ylläpitoon tuottamalla siihen tietoja oman kirjastonsa osalta.

”Paikallisaineistoa viety Mainioon.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

””Mainio” päivitetty. Pakolliset tilastotiedot.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Lisäksi kirjastojen mainittiin osallistuvan eri aiheisiin liittyvään verkkosisältötuotantoon. Tähän kuuluivat muun muassa kotiseutuaineiston, kulttuurisivujen ja kirjastonkäytön opetusvujen tuotanto.

”Tulossa kokeiluhankkeena yhteinen lasten tietokilpailu "Herra Huu surffaa".” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Olemme tuottaneet ainakin "Kirjastoseikkailu 2000"- kirjastonkäytön opetuspaketin; myöhemmin jalostettu Tuoppi-nimiseksi - näkyy sivuiltamme.” (Suuren kunnan kirjasto)

” – – - kirjailija-tietokanta” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Neljänneksi eniten kirjastojen edustajat mainitsivat panostavansa Kysy kirjastonhoitajalta – etätietopalveluun, joka on myös osa Kirjastot.fi-palvelukokonaisuutta.

” – – Kysy kirjastonhoitajalta –etätietopalvelu” (Suuren kunnan kirjasto)

” – – Mukanaolo Kysy kirjastonhoitaja-palvelussa” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Lisäksi vastaajat ilmoittivat kirjastonsa vieneen omat kokoelmätietonsa verkkoon. Tätä tulosta voidaan verrata paikallista sisältötuotantoa koskevaan kysymykseen (lomake, kysymys 24), jossa myös tämä sisältötuotantomuoto nousi esiin.

”Aineistorekisteri verkossa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Priima-kimpan www-kokoelmaluettelo” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Muutamit vastaajat ilmoittivat kirjastonsa edustajan olevan mukana Kirjastot.fi-ohjausryhmässä. Ohjausryhmään kuuluneiden kirjastojen edustajat tulivat suurista ja keskisuurista kirjastoista.

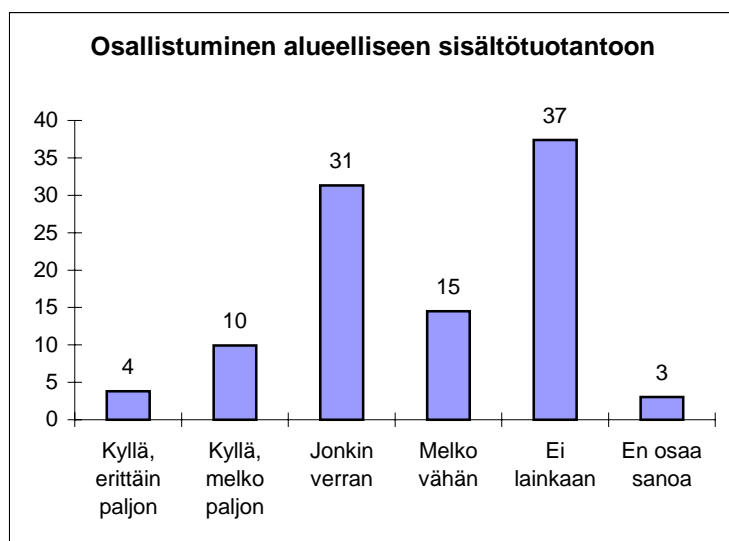
” – – - ollaan mukana kirjastot.fi -ohjausryhmässä, viime vuonna esitettiin idea mm. Suomen Kirjastot – hankkeelle” (Suuren kunnan kirjasto)

Yhden kirjaston eli Suomen yleisten kirjastojen keskuskirjaston edustaja ilmoitti kirjastonsa osallistuvan kaikkiin Kirjastot.fi-verkkopalvelujen osa-alueisiin. Tämä vastaus oli hyvin

odotettavissa. Yleensäkin näytti siltä, että suuret ja keski-suuret kirjastot pystyvät panostamaan tietoverkkojen valtakunnalliseen sisältötuotantoon pieniä enemmän.

Alueellinen sisältötuotanto

Alueelliseen sisältötuotantoon osallistutaan kirjastoissa selvästi enemmän ja kirjastoverkon kannalta katsoen tasaisemmin kuin valtakunnalliseen sisältötuotantoon (kuvio 6.4.).

Kuvio 6.4. Kirjastojen osallistuminen tietoverkkojen alueelliseen sisältötuotantoon.

Alueellista sisältötuotantoa on varmasti lisännyt myös kirjastojen tiivistynyt yhteistyö alueen muiden yleisten kirjastojen kanssa (esim. kirjastokimpat). Vastaajista runsas kolmannes, 37%, ilmoitti, ettei osallistu alueelliseen sisältötuotantoon lainkaan, mutta toisaalta vajaa kolmannes ilmoitti panostavansa siihen jonkin verran. Vastaajista 15% ilmoitti panostavansa siihen melko vähän. Kymmenesosa ilmoitti osallistuvansa alueelliseen sisältötuotantoon melko paljon ja vain 4% erittäin paljon. Vastaajista 3% ei osannut arvioida asiaa. Alueellisessa sisältötuotannossa hyödynnetään alueellista yhteistyötä, jota esim. *Tietohuollon kehittämissstrategiassa* kaivataan (ks. s. 11).

Tietoverkkojen alueellista sisältötuotantoa arvioi avovastauksella 71 kirjaston edustajat eli 54% kaikista kysymykseen vastanneista. Tässä kohdin vastausprosentti on jo selvästi edellistä kysymystä korkeampi ja siten alueelliseen sisältötuotantoon panostaminen yleisempää kuin valtakunnalliseen.

Yli kaksi viidennestä vastaajista ilmoitti osallistuneensa eri kuntien kirjastojen yhteisen portaalin tai aluetietokannan tuottamiseen verkkoon. Kuten muissakin kysymyksissä, yhteistyö koetaan erittäin tärkeäksi, jopa välttämättömäksi alueellisessa sisältötuotannossa.

”Meneillään hanke Kirjastot eKarjala-portaaliin” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”VIRMA-aluetietokanta. Ostrobotnia-artikkelitietokanta.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Seudullinen lastenkäyttöliittymä aineistotietokantaan nimeltä "Plussanen"; tuleva seudun uusi kirjastojärjestelmä (käyttöönotto 2003) tarjoaa mahdollisuuden rakentaa verkkoon paitsi aineistotietokantaa erilaisin käyttöliittymin myös laajemman portaalin verkon resursseihin” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Keski-Suomen kirjailijat –tietokanta, Intermezzo -alueellinen musiikkietokanta, Keski-aluetietokanta” (Suuren kunnan kirjasto)

Toiseksi eniten kirjastojen edustajat mainitsivat kirjastonsa osallistuvan eri kuntien yhteisen www-kokoelmätietokannan tuottamiseen.

”Neljän kunnankirjaston yhteiset aineistokokoelmat viety nettiin.” (Pienen kunnan kirjasto)

”WEB-kirjasto Karpaloon, kaikkien Karpalokirjastojen aineistot ovat nähtävillä netissä.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”- Savotta-kirjastot (= maakuntakirjastoalueen 11 kirjaston yhteinen kirjasto) – – ” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Kolmanneksi useimmin mainittiin kirjastojen tuottavan verkkoon omia kotisivuja sisältöineen. Tämä sisältötuotantomuoto nousee esiin paikallista sisältötuotantoa koskevassa kysymyksessäkin, joten kysymykset ovat osittain päällekkäisiä. Vastaajien mukaan sisältötuotannon alueellisuuden ja paikallisuuden rajat eivät ole aina selkeästi määriteltävissä.

”Kirjaston omia sivuja on kehitetty jatkuvasti sekä omalla rahoituksella että OPM:n avustuksin.” (Keskisuuren kunnan kirjaston)

”Kirjaston kotisivuilla ylläpidettävät alueelliset linkit” (Suuren kunnan kirjasto)

Loput vastauksista jakautuivat kahteen kategoriaan: kotiseutuaineiston Internetiin tuottamisen ja erityisaiheesta verkkosisältöjen tuotannon kategorioihin. Kotiseutuaineistosta eräänä esimerkkinä mainittiin paikallislehdet ja kirjallisuus:

”-paikallislehden [kunta-]aiheisia sivuja nettiin – – ” (Pienen kunnan kirjasto)

”Paikkakunnan kirjailijat esitelty” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Sisältötuotanto erityisaiheista oli hyvin monipuolista:

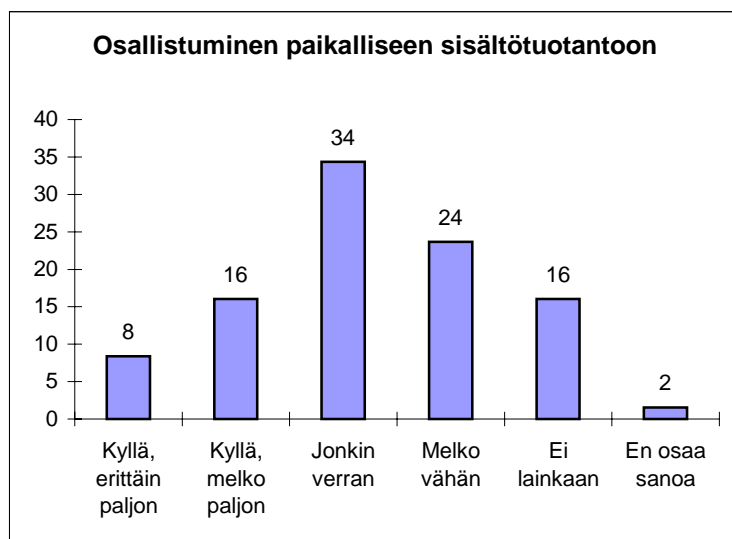
”Pohjoiskarjalaiset kirjailijat (opm kokeilurahat), Pohjois-Karjalan artikkelitietokanta (EU-hanke), Pohjois-Karjalan musiikkisivut (EU-hanke), tulossa lisää tietokantoja. Kyllähän nämä palvelevat myös valtakunnallisesti, kun ovat verkon kautta kaikkien käytettävissä ilmaiseksi. Maakuntakirjasto jatkaa ylläpitoa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

” – – - Verkkojulkaisut: 1. [Kunnan] kirjoittajat –matrikkeli, 2. [Kunnan] sarjakuvaakatemian kuukauden sarjakuvat, 3. Marsalkka Mannerheim [kunnassa], 4. Outsider : Arne Haapakoski: kirjojen mies, 5. Putin ja Lillin kirjastoseikkailu, 6. Netti-Puttiset verkossa” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Kirjastojen tietoverkkojen alueellista sisältötuotantoa kartoittavan kysymyksen vastausjakauma on samankaltainen kuin valtakunnallista sisältötuotantoa koskevassa kysymyksessä. On kuitenkin otettava huomioon se, että niistä, jotka valitsivat en osaa sanoa -vaihtoehdon, avo-osuuteen vastasi peräti kolme neljäsosaa. Tämä voidaan tulkita siten, että vastaajat eivät olleet täysin varmoja siitä, mitä käsitteellä alueellinen sisältötuotanto tarkoitetaan, mutta olivat kuitenkin maininneet avo-osuuteen sellaisena pitämiään palveluja. Samankaltainen jakauma oli myös kirjastojen paikallista sisältötuotantoa koskevassa kysymyksessä (liite 6, lomake, kysymys 24).

Paikallinen sisältötuotanto

Huomattavaa on, että paikalliseen sisältötuotantoon osallistutaan valtakunnallista ja alueellista tasaisemmin (kuvio 6.5.).

Kuvio 6.5. Kirjastojen osallistuminen tietoverkkojen paikalliseen sisältötuotantoon.

Vastausten jakautumista saattaa kuitenkin selittää se, että kirjastojen edustajille alueellinen ja paikallinen sisältötuotanto ovat voineet olla osittain päällekkäisiä käsitteitä. Oman kirjaston sisältötuotanto tietoverkkoon palvelee usein laajempia kuin vain kunnallisia tarpeita ja voidaan siten käsittää alueelliseksi. Reilu kolmannes ilmoitti osallistuvansa paikalliseen sisältötuotantoon jonkin verran. Melko vähän tähän ilmoitti osallistuvansa 24%, mutta sekä melko paljon että ei lainkaan ilmoitti osallistuvansa yhtä moni eli 16% vastanneista. Erittäin paljon paikalliseen sisältötuotantoon ilmoitti osallistuvansa 8% vastaajista. Vain 2% vastanneista ei osannut arvioida asiaa.

Kirjastojen paikalliseen sisältötuotantoon osallistumista kartoittavaan avokysymykseen vastasi 83 kirjaston edustajat eli 63% kaikista kysymykseen vastanneista. Paikalliseen sisältötuotantoon pystyttiin siis panostamaan enemmän kuin edellisissä kysymyksissä käsiteltyihin valtakunnalliseen ja alueelliseen sisältötuotantoon. Tähän liittyy sekin EU:n visio, että yleisellä kirjastolla on avainrooli tietoyhteiskunnan paikallisessa toteuttamisessa (ks. s. 22). Paikallinen kirjasto voi kehittyä paikallisten tarpeiden mukaan, mikä osaltaan voi heijastua paikalliseen sisältötuotantoon.

Paikallisesta sisältötuotannosta ylivoimaisesti tärkeimmäksi muodoksi nousi kirjaston tai kunnan kotisivujen tuottaminen sisältöineen. Kotisivujen tekeminen nousi esiin myös tietoverkkojen valtakunnallista ja alueellista sisältötuotantoa koskevissa kysymyksissä. Kyselyni tulosten perusteella kotisivut miellettiin kuitenkin enimmäkseen juuri paikalliseksi sisältötuotannoksi (kuten itsekin kyselylomaketta laatiessani tein):

”Kirjaston kotisivut yhdessä kunnan atk-henkilön kanssa” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kirjaston kotisivut kunnan kotisivuilla” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

” – – Kirjaston sivut ovat kaupungin toiseksi käytetyimmät heti kartan jälkeen.” (Suuren kunnan kirjasto)

”Kyllä jos mukaan otetaan laajat kotisivumme, joilla on esim. kohtuullisesti käytetty palaute- ja keskustelufoorumi, asiakaskyselyt ja palautteet, hankintaesitysten tekemahdollisuus, pienyritysten tietopalvelu, alueellinen kirjailijätietokanta” (Suuren kunnan kirjasto)

”Kirjastotoimenjohtaja (ei virkansa puolesta, vaan yksityishenkilönä) toteuttaa sekä kirjaston että kunnan kotisivut” (Pienen kunnan kirjasto)

Toiseksi eniten vastaajat ilmoittivat, että heidän kirjastonsa kokoelmaluettelot on viety verkkoon:

” – – kirjaston rekisteri internetissä.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Tuomalla omat kokoelmatiedot verkkoon. – – ” (Suuren kunnan kirjasto)

Kolmanneksi useimmin mainittiin kirjastojen tuottamat kirjailija- ja kirjallisuustietokannat.

” – – - Carelica-tietokanta kirjailijoista” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

” – – Sanojen aika-kirjallisuustietokanta – – ” (Suuren kunnan kirjasto)

Edellisen kategorian kanssa yhtä usein mainittiin kirjastojen panostavan valtakunnallisiin Kirjastot.fi-palveluihin ja tuottavan www-sivuja erityisaiheista. Tämän kategorian kaikki vastaajat viittasivat aiempiin vastauksiinsa valtakunnallista ja alueellista sisältötuotantoa koskien, mikä osoittaa vastaajien kokeneen kysymykset osittain päällekkäisiksi. Analysoin nämä vastaukset kuitenkin tässä paikalliseen sisältötuotantoon kuuluviksi.

”Linkkikirjasto, Etätietopalvelu, Mainio” (Suuren kunnan kirjasto)

”Oman kotisivut. Saloilta tullee- kirjallisuussivut (seudullinen) – – Gottlundin puistikko-kulttuurisivut (tulossa)” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Viidenneksi eniten kirjastojen edustajat ilmoittivat tuottavansa verkkoon kotiseutuaineistoa.

” - "Kotiseutuaineistoa internetiin" -hanke menossa” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Omilla kotisivuilla paikallishistoriaan liittyvää pikatietoa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Yhtä usein mainittiin kunnan tapahtumakalenterin tuottaminen.

” – – Kulttuurin tapahtumakalenteria päivitetään säännöllisesti nettiin.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Ajankohtaissivujen ylläpito” (Pienen kunnan kirjasto)

Seitsemänneksi kategoriaksi muotoutui kimppakirjastojen alueellisten tai paikallisten www-sivujen tuottaminen. Tämä vertautuu tavallaan alueellista sisältötuotantoa koskeneen kysymyksen tuloksiin, vaikka vastaukset eivät olekaan päällekkäisiä.

”lähinnä kimppakirjastojen kanssa yhteistyössä esim. webbisivujen tekoon” (Pienen kunnan kirjasto)

”Virtuaali Virma -projektiin. Virtuaali Virma projekti on Oulun läänin 38:n yleisen kirjaston yhteinen hanke. Hankkeen tarkoituksena on säilyttää ja käyttää paikallista kulttuuritietoa sähköisessä muodossa. <http://www.kirjastovirma.net>” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Muutama kirjasto mainitsi tehneensä kirjastonkäytön opetussivuja. Parin kirjaston vastaajat mainitsivat kirjastonsa olevan mukana muun muassa kuntien erityisverkkohankkeissa.

” – – - mukana ns. Pati -hankkeessa (kunnan palvelutietojärjestelmä verkkoon), - mukana monissa e[kunta]-osahankkeissa” (Suuren kunnan kirjasto)

Kirjastojen osallistumista tietoverkkojen valtakunnalliseen, alueelliseen ja paikalliseen (kunnalliseen) sisältötuotantoon kartoitettavien kysymysten avovastauksissa ollaan osittain sisällöllisesti samoilla linjoilla. Valtakunnallisessa sisältötuotannossa jotkut kirjastot mainitsevat omat kokoelmansa www:ssä, mikä löytyy yhteistyön tasolla myös alueellisesta sisältötuotannosta (eri kuntien kirjastojen yhteinen www-kokoelmatietokanta). Omat www-kokoelmat mainitaan myös paikallisessa sisältötuotannossa. Myös valtakunnallisesta sisältötuotannosta löytyvä kategoria, jossa kartoitetaan eri aiheista sisältötuotantoa verkkoon, on mainittu myös alueellisen ja paikallisen sisältötuotannon yhteydessä.

Valtakunnallisten Kirjastot.fi-palvelujen tuottaminen mainitaan osittain paikallisessa sisältötuotannossa. Eri kuntien kirjastojen yhteinen portaali/aluetietokanta mainitaan myös paikallisen sisältötuotannon yhteydessä. Yhtenä kategoriana esiin nousivat kirjaston omat kotisivut, jotka mainitaan alueellisen sisältötuotannon lisäksi osin valtakunnallisessa ja etenkin paikallisessa sisältötuotannossa. Kotiseutuaineiston tuottaminen Internetiin mainitaan sekä alueellisessa että

paikallisessa sisältötuotannossa. Avovastauksista löytyy siis jonkin verran päällekkäisyyttä. Tätä voi ainakin osittain selittää sekin, että ilman mitään konkreettisia esimerkkejä vastaajien on ollut ehkä vaikea erottaa valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen sisältötuotanto toisistaan. Tämä jaottelu ei ehkä ole aivan ongelmaton, sillä tietysti voidaan ajatella, että tietoverkkojen kautta kaikki sisältötuotanto voi palvella eri tarpeita niin valtakunnallisesti, alueellisesti kuin paikallisestikin.

6.3. Sisältötuotannon eri muodot

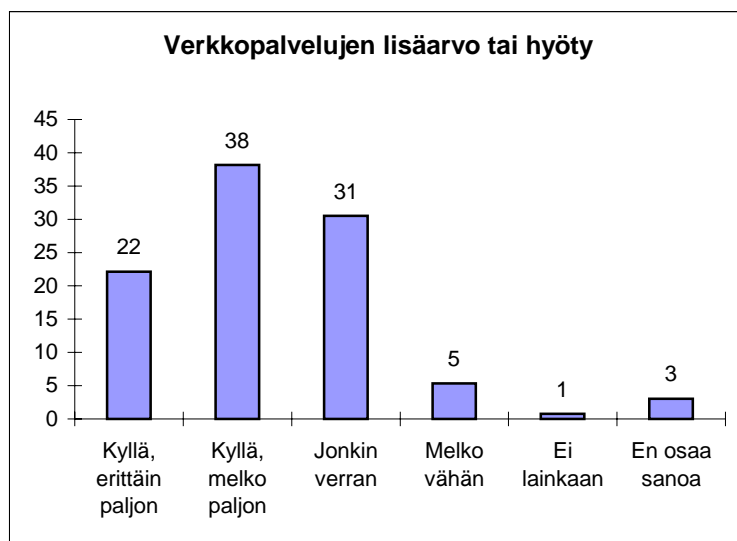
Kirjastojen verkkosisältötuotannon muodot olivat hyvin monipuolisia. Kysymykseen vastasi 127 kirjastoa. Tässä olen luetellut vain yksitoista eniten tuotettua sisältötuotantomuotoa. Kaikkiaan eri sisältötuotantomuotoja oli 37 (verkkosisältötuotantoa koskeva kuvio, ks. liite 7, kuvio 6.6.). Näiden sisältötuotantomuotojen määrittelyssä omaa kyselylomakettani varten hyödynsin opetusministeriön avustuspäätöksiä. Kaikkein useimmin kirjastot olivat osallistuneet aineistorekisterinsä viemiseen Internetiin, minkä mainitsi 87% vastanneista (yhteensä 127 kirjastoa). Tämä tulos oli oikeastaan odotettu, koska lähtiessäni tekemään tutkimusta alkuoletukseni oli, että kaikki Suomen yleiset kirjastot ovat vähintäänkin vieneet kokoelmaluettelonsa Internetin kautta selattavaksi versioksi. Hieman yllättävää itselleni oli, että aivan kaikki kirjastot eivät kuitenkaan olleet tehneet niin, vaikka ymmärtääkseni se oli minimitavoite kirjastojen tietoyhteiskuntavalmiuksien parantamiseksi (ks. esim. Elämänlaatu, osaaminen ja kilpailukyky 1998, 18). Suurin osa vastaamatta jättäneistä oli pienten kuntien (alle 5000 asukkaan) kirjastoja. Noin kaksi kolmannesta, 63% vastaajista, ilmoitti kirjastonsa toteuttaneen eri kuntien kirjastojen (esim. kimppakirjastojen) yhteisen kokoelmatietokannan. Kirjaston Internet-käyttöliittymän/www-sivujen kehittämiseen tai monipuolistamiseen ilmoitti panostaneensa 47% vastanneista. Eri kirjastojen verkkopohjaiseen yhteistyöhön ilmoitti panostaneensa 39% vastaajista. Kirjastot olivat osallistuneet myös sekä paikalliskokoelmien tuottamiseen verkkoon että erityisohjelmiston/-tietokannan (esim. Ebsco) käyttöoikeuden saamiseen ja ylläpitoon, joihin molempiin ilmoitti panostaneensa 36% vastanneista. Kirjastokimppansa yhteisten kotisivujen/portaalin luomiseen oli osallistunut vajaa kolmannes, 31% vastaajista. Kokoelmien tietosisällön avaamiseen eli syventävään luettelointiin osallistui runsas viidennes (24%). Erityisryhmille suunniteltujen www-sivujen toteuttamiseen oli panostanut 20% vastaajista ja yleisten kirjastojen yhteisiin Kirjastot.fi-palveluihin 19% vastaajista. Kirjastojärjestelmän kehittämiseen (esim. osakohdeluettelointimahdollisuudella) ilmoitti panostaneensa vajaa viidennes (19%) vastaajista.

Tuloksia selittänee osittain se, että vaihtoehdoista monet ovat päällekkäisiä — esimerkiksi

kokoelmarekisterin vieminen Internetiin saattaa olla osa kirjastokimpan yhteistä kokoelmatietokantaa tai kirjastojen verkkopohjainen yhteistyö saattaa liittyä juuri kimpan yhteiskokoelmaluettelojen Internetiin viemiseen tms.

6.4. Lisäarvo, -työ ja -kustannukset

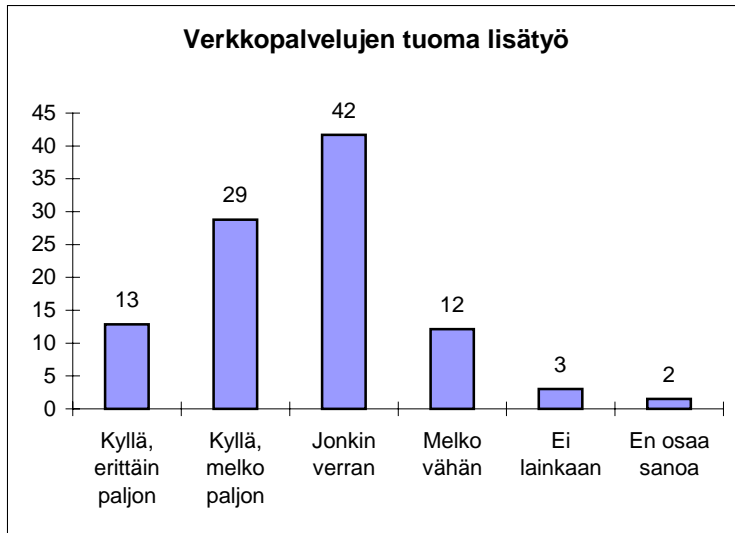
Tulokset osoittavat, että verkkopalvelut ovat tuoneet melko paljon lisäarvoa tai hyötyä kirjaston toimintaan — runsas kolmannes (38%) vastaajista oli tätä mieltä (kuvio 6.7.).

Kuvio 6.7. Verkkopalvelujen tuoma lisäarvo tai hyöty perinteisiin palveluihin nähden.

Kysymykseen vastasi yhteensä 131 kirjastoa. Vajaa kolmannes vastanneista oli sitä mieltä, että lisäarvoa/hyötyä on tullut verkkopalvelujen mukana jonkin verran. Runsas viidennes eli 22% vastaajista piti verkkopalvelujen tuomaa lisäarvoa/hyötyä erittäin suurena. Selvä enemmistö siis ilmoitti verkkopalvelujen tuoneen vähintään jossain määrin lisäarvoa eli niihin suhtauduttiin myönteisesti. Vain 5% vastanneista piti lisäarvoa melko vähäisenä, 3% vastaajista ei osannut arvioida asiaa ja vain yksi vastaaja (1%) oli sitä mieltä, etteivät verkkopalvelut ole tuoneet lainkaan lisäarvoa kirjaston perinteisiin palveluihin verrattuna.

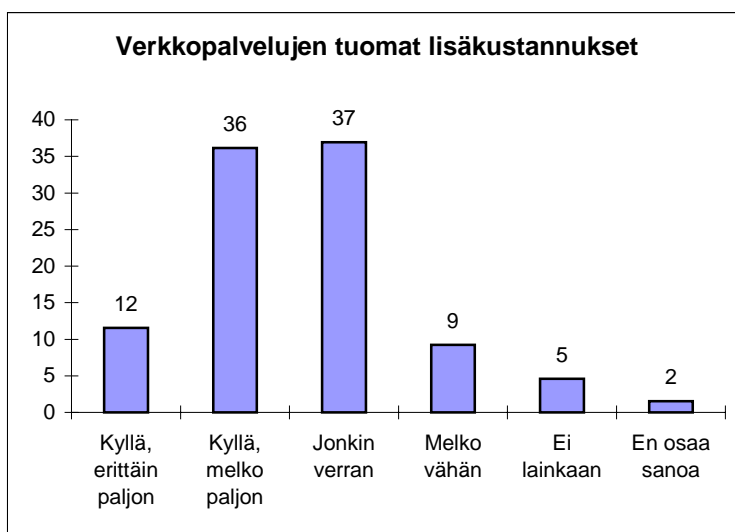
Lisäksi tulokset osoittavat, että verkkopalvelut ovat tuoneet ainakin jonkin verran lisätyötä (kuvio 6.8.).

Kuvio 6.8. Verkkopalveluiden tuoma lisätyö perinteisten palveluiden tarjoamiseen verrattuna.

Lisäarvon ohella verkkopalvelujen käyttäminen ja toteuttaminen on siis tuonut myös lisää työtä entisten tehtävien lisäksi. Asia koettiin ilmeisen tärkeäksi, sillä kaikki kyselyyn osallistuneet vastasivat tähän kysymykseen. Vastanneista 42% ilmoitti niiden tuoneen jonkin verran lisätyötä, vajaa kolmannes sanoi niiden tuoneen sitä melko paljon ja 13% erittäin paljon. Vastaaajista 12% piti verkkopalvelujen tuomaa lisätyötä melko vähäisenä. Vain 3% vastaajista oli sitä mieltä, etteivät ne ole tuoneet lainkaan lisätyötä. Vastanneista 2% ei osannut arvioida asiaa.

Vastanneista selvä enemmistö (73%) oli sitä mieltä, että verkkopalvelut ovat tuoneet ainakin jonkin verran lisäkustannuksia (kuvio 6.9.).

Kuvio 6.9. Verkkopalveluiden tuomat lisäkustannukset perinteisten palveluiden tarjoamiseen verrattuna.

Runas kolmannes (37%) vastaajista ilmoitti niiden tuoneen jonkin verran lisäkustannuksia. Melkein yhtä moni, 36% vastaajista, ilmoitti verkkopalveluiden aiheuttaneen melko paljon lisäkustannuksia kirjastolleen. Erittäin paljon lisäkustannuksia kirjastolleen ilmoitti tulleen 12% vastanneista. Vastaajista vajaa kymmenesosa ilmoitti verkkopalvelujen tuoneen lisäkustannuksia melko vähän ja vain 5% ei lainkaan. Vastaajista 2% ei osannut arvioida asiaa. Verkkosisältötuotannon voimakas lisääntyminen on siis vaatinut kirjastoilta voimakasta panostusta toimintansa kehittämiseksi (ks. s. 26).

6.5. Valtionavustukset

Sisältötuotanto ja kokeiluhankkeet

Kaikkien kirjastojen edustajat yhtä lukuunottamatta vastasivat kysymykseen, ovatko kirjastot hakeneet valtionavustusta tietoverkkojen sisältötuotantoon ja/tai kokeiluhankkeisiin. Selvä enemmistö eli lähes kaksi kolmannesta (65%) kirjastoista oli hakenut valtionavustusta. Kolmannes, 33% vastanneista, sen sijaan ei ollut hakenut ja 2% ei osannut arvioida asiaa. Kysymyksen tulkintaa on saattanut vaikeuttaa siinä käyttämäni sanamuoto (onko kirjastonne hakenut), jonka on voinut käsittää tarkoittaneen vaikkapa vain viimeisintä hakuajankohtaa. Tarkoitukseni oli kylläkin selvittää, olivatko kirjastot koskaan hakeneet avustusta tietoverkkojen sisältötuotantoon.

Valtionavustusta hakeneista kirjastoista (kysymykseen vastasi yhteensä 85 kirjastoa) selvä enemmistö, 93%, oli myös sitä saanut. Vain 7% ei ollut saanut avustusta sisältötuotantoon.

Avustuksen saamisen perusteita selvitti 77 kirjaston edustajat eli 91% kaikista avustuksen saamiseen liittyvään mielipideosioon vastanneista. Avustuksen saamisen yleisimpänä perusteena oli se, että kyseessä oli eri kuntien (kimppa)kirjastojen (tietoverkko) yhteishankkeet. Tämän ilmoitti avustusperusteeksi runsas kolmannes vastaajista.

”Olemme aluekirjaston yhteishankkeessa, johon on palkattu kirjastostrategian tekijä määräaikaaisesti. Toimipaikka on [eräs kunta] ja määräraha on myönnetty [sille] juuri tähän hankkeeseen” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Keski-Karjalan kirjastojen kotisivut ja aineiston vieminen internetiin. Lisäksi on saatu avustusta Keski-Karjalan koulujen ja kirjastojen verkon rakentamiseen.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Lisäksi saatu kansalaisten tietopalveluja kehittämään 2 -3 työntekijää määräaikaaisesti /ELEF Pohjois-Karjala projektiin liittyvänä, jossa mukana myös yliopiston ja ammattikorkeakoulun kirjastot. Koulutusta henkilökunnalle yms.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Olemme mukana maakuntakirjaston Kirjatti-yhteishankkeessa (alle kouluikäisten kirjastoon tutustuttamisohjelma). Perustelimme hakemusta sillä, että kyseisille käyttäjille on verkossa niukalti materiaalia. Lisäksi paikallisuus, pirkanmaalaisuus olisi yksi keskeinen sisältö. Mukana olisi myös lasten paikallisesti tuottamaa aineistoa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Toiseksi yleisimpinä perusteina olivat teknisen infrastruktuurin rakentaminen, kirjaston kokoelmaluetteloiden vieminen Internetiin, tietoverkkojen luominen ja asiakaskäyttöön saattaminen. Nämä perusteet mainitsi runsas neljännes vastaajista.

”Aineiston tuottaminen Internetiin” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”On haettu ja saatu peruskustannuksiin joihinkin laitteisiin – – ” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Verkkoyhteydet asiakaskäyttöön – – ” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Tietoyhteiskunta-ohjelmien eri vaiheissa: - rekisterien luomiseen, - atk-pohjaisen kirjastojärjestelmän käyttöönottoon, - viitetietokantojen käyttöönottoon, - Internetin käyttöönottoon (Pienen kunnan kirjasto)

Kolmanneksi useimmin perusteena avustuksen saamiselle oli paikallisaineiston tuottaminen verkkoon.

” – – Paikallisaineiston verkkomuotoon saattamiseen” (Pienen kunnan kirjasto)

”Muutama vuosi sitten Tornionlaakson kirjailijoita aineiston verkkoon viemiseen.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Aikanaan kotisivujen tekemiseen ja tällä hetkellä [kunta]-tietokannan luomiseen” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Lisäksi yhdeksi avustusperusteeksi ilmoitettiin kirjastojen henkilökunnan koulutus.

” – – erittäin tarpeelliseen henkilöstön koulutusprojektiin.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Koulutukseen, kouluttajan palkkaukseen, laitteisiin” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Myös kirjastojen tuottamia erilaisia opetus- ja opas- sekä kulttuurisivuja verkossa pidettiin tärkeinä avustusperusteina:

”Saatiin valtionapua verkkolehthankkeeseen, mikä lisäsi alueellista tasa-arvoa ja tietoverkkojen tuntemusta kunnassa.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Kirjaseikkailu - kirjastonkäytön etäopetuspakettiin. Tuoppi, tutkivan oppimisen ja tiedonhaun tutkimusmatka.” (Suuren kunnan kirjasto)

Muutama vastaaja ilmoitti saaneensa avustusta kokeiluihin, joista esimerkiksi funktionaalinen luettelointi on tuonut uutta kirjastotoimintaan. Parin kirjaston edustajat mainitsivat saaneensa tukea valtakunnallisten verkkopalvelujen kehittämishankkeisiin. Toinen näistä oli yleisten kirjastojen keskuskirjasto, mikä oli varsin odotettavaa otettaessa huomioon avustuskohde.

Vain muutama vastaaja ilmoitti avovastauksella, miksei ollut saanut avustusta, vaikka oli sitä hakenut. Näistä selvä enemmistö (3/4) oli pienten kuntien kirjastojen edustajia. Koska vastauksia oli kuitenkin näin vähän, tuloksista ei voi tehdä suoria yleistyksiä kaikkiin Suomen yleisiin kirjastoihin. Voidaan kuitenkin todeta tulosten olevan suuntaa-antavia. Pienillä kirjastoilla ei ole aina resursseja tietoverkkojen sisältötuotantoon osallistumiseksi.

”Henkilökuntapula jälleen - vaikka saisimme valtionavustusta, ei meillä ole ketään joka toteuttaisi...” (Pienen kunnan kirjasto)

Lisähenkilöstön palkkaaminen yhteishankkeisiin

Selvä enemmistö, lähes kolme neljäsosaa (74%) vastaajista ei ollut hakenut avustusta eri kirjastojen ja/tai kunnan eri laitosten yhteishankkeiden toteutukseen liittyvän lisähenkilöstön palkkaukseen. Noin neljännes vastaajista (24%) oli sitä hakenut. Kaksi vastaajaa (2%) ei osannut arvioida asiaa. Tähän kysymykseen vastasi 128 kirjastoa.

Kysyin samalla, olivatko kirjastot saaneet avustusta samaiseen tarkoitukseen, jos olivat sitä hakeneet. Tähän kysymykseen vastasi vain 28 kirjastoa. Niistä 82% oli saanut avustusta, 18% ei. Avustusta oli hakenut siis suhteellisen harva kirjasto, vain 31 eli 24% kaikista kysymykseen vastanneista. Avustusta oli saanut 23 kirjastoa viiden jäädessä sitä ilman. Tulosten perusteella etenkin suuret ja keskisuuret kirjastot olivat saaneet avustusta yhteishankkeiden lisähenkilöstön palkkaamiseen. Tämä mielenkiintoinen tulos osoittaa, että niillä on pieniä kirjastoja paremmat mahdollisuudet palkata lisähenkilöstöä yhteishankkeiden toteuttamiseksi.

Avo-osuuteen vastasi yhteensä 28 kirjastoa. Yleisin lisähenkilöstön palkkaukseen liittyvän avustuksen saamisen peruste oli se, että kyseessä oli (kimppa)kirjastojen yhteistyö, aineiston tuottaminen verkkoon. Yhteistyö nousi tärkeimmäksi kriteeriksi tässäkin kysymyksessä.

” - 5 kunnan yhteinen MELA-tietokanta, - sisältötuotantoa” (Keskisuuren kunnan kirjaston vastaus, joka liittyi myös kysymykseen 29b)

”Kimpan yhteistyöhankkeet” (Pienen kunnan kirjasto)

”Muistaakseni pääkaupunkiseudun (Hki, Espoo, Vantaa, Kauniainen) kirjastojen Plussanenlastenkäyttöliittymään saatiin avustusta jota käytettiin myös henkilötöihin.” (Suuren kunnan kirjasto)

Lähes yhtä yleinen avustusperuste oli alueellisten tietoverkkoasiantuntijoiden ja yhteishankkeiden henkilöstön palkkaaminen.

” - maakuntakirjastojen tietoverkkoneuvojat” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Henkilötöitä saatu osana VIRMAA opetusministeriön rahoilla” (Pienen kunnan kirjasto)

”Hankkeisiin saadulla rahalla on ostettu sekä teknistä osaamista että henkilötöitä” (Suuren kunnan kirjasto)

Muutama vastaaja ilmoitti, että haun tulokset eivät olleet vielä tiedossa kyselyhetkellä. Avustusta ilman jääneet vastaajat eivät paljontaan luonnehtineet avovastauksella, miksi näin oli käynyt. Osa heistä ilmoitti samoin kuin osa avustusta saaneista kirjastojen edustajista, etteivät haun tulokset olleet vielä tiedossa.

Verkkopalvelujen tuotanto

Verkkopalvelujen tuotantoon saadut avustukset vastaukset jakautuivat selkeästi — 49% vastaajista sai avustusta kun taas 49% ei. Kaksi vastaajaa (2%) ei osannut arvioida asiaa. Osa tuloksista voi selittää se, että jotkut vastaajat ilmoittivat haun olevan kyselyn aikana parhaillaan meneillään, eikä päätöstä oltu vielä saatu. Tähän kysymykseen vastasi 124 kirjastoa.

Verkkopalvelujen tuotantoa tukeneista avustuslähteistä ylivoimaisesti merkittävin oli opetusministeriö. Kysymykseen vastasi 64 kirjastoa, joista jokainen mainitsi avustuslähteeseen opetusministeriön. Oman kunnan rahoituslähteenä mainitsi 13% vastaajista. Kuntien rahoitus oli siis vain noin kymmenesosa opetusministeriön osuudesta. Jonkin muun lähteen mainitsi 11%

vastanneista (tällaisiksi mainittiin mm. EU-hankkeet, kuntayhtymä, seutukunnat, Taiteen keskustoimikunta ja maakuntaliitto). EU-hankkeissa pyritään toteuttamaan käytännössä sitä EU:n yleisille kirjastoille asettamaa tavoitetta, että eurooppalainen rahoituslähde on hyvin toivottava ja hyödyllinen nopeuttamaan muutosta yleisissä kirjastoissa (ks. s. 24).

6.6. Verkkopalvelujen käyttäjämäärien kartoitus

Tulokset osoittavat, että yleisissä kirjastoissa ei ole juurikaan kartoitettu verkkopalveluiden käyttäjämääriä. Suurin osa vastanneista, lähes kaksi kolmasosaa (63%), ei ollut vielä kartoittanut verkkopalvelujensa käyttäjämääriä. Kolmannes vastaajista taas ilmoitti niin tehneensä. Vastanneista 4% ei osannut arvioida asiaa. Verkkopalvelujen käyttäjiä oli kartoitettu aineistorekisterin käyttötilastoilla, www-sivuilla olevilla laskureilla, laskemalla käyttäjiä (esim. tietokoneiden varausvihkoilla), kuukausittaisilla tilastoinneilla aineistotietokannasta ja ostamalla palvelu Taloustutkimukselta (yleisten kirjastojen keskuskirjasto). Kysymykseen vastasi 124 kirjastoa.

Avovastauksella asiaa luonnehti 44 kirjaston edustajat eli 35% kaikista kysymykseen vastanneista. Kuten mielipideosioistakin kävi ilmi, vain runsaassa kolmanneksessa kirjastoista verkkopalvelujen käyttäjämääriä kartoitettiin jollain tavalla. Oli kiintoisaa huomata, että kyselyyni vastanneista suurista kirjastoista kaikissa käyttäjämääriä seurattiin, keskisuurista noin puolessa ja pienistä vajaassa viidenneksessä kaikista samankokoisista kirjastoista.

Selvä enemmistö eli puolet avovastaukseen vastanneista ilmoitti, että heidän kirjastonsa verkkopalvelujen käyttäjämääriä seurataan kirjaston www-sivuilla olevilla laskureilla. Aivan ongelmaton tämä mittaustapa ei ole, kuten vastauksistakin käy ilmi:

”Epämääräisesti: laskuri kirjaston kotisivuilla” (Pienen kunnan kirjasto)

”Laskimet kirjaston sivuilla; järjestelmän omat istuntolaskurit” (Suuren kunnan kirjasto)

”Laskuri kotisivuilla, aineistotietokannan käytöstä netissä ei mahdollista ottaa tilastotietoja” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kotisivujen kävijälaskuri, joka ei tosin paljon kerro, sillä se tulisi nollata tietenkin vuosittain.” (Pienen kunnan kirjasto)

Myös aineistorekisterin käyttötilastoja käytettiin verkkopalvelujen käyttäjien määrän seurantaan:

” - aineistorekisterin käyttäjät, - lainojen uusimiset” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kirkes-verkon käyttö, istuntojen määrä, palvelun ylläpitäjän ilmoittamana” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Intro-palvelusta saamme tilaston ns. istunnoista ja muista verkkosivuista kaupungin palvelimelta ladattujen sivujen määriä” (Suuren kunnan kirjasto)

Yhtä usein mainittiin kirjastojen tukeutuvan kuukausittaiseen tilastointiin aineistotietokannasta:

”kuukausittain tilasto aineistotietokannan käytöstä ja kirjaston kotisivujen käytöstä” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kuukausitilastot” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”On saatavissa tietoa monesta näkökulmasta: päivittäin, viikoittain, kuukausittain ja esim. tietyille sivuille kohdistuvina.” (Suuren kunnan kirjasto)

Lisäksi verkkopalvelujen käyttäjämäärien seuraamiskeinoksi mainittiin käyttäjälaskenta kirjastojen koneilla. Tähän turvauduttiin etenkin pienissä kirjastoissa:

”Meillä merkitään joka päivä kaikki käyttäjät (kirjastossamme on vain yksi yleisönnettipääte)” (Pienen kunnan kirjasto)

” – – Vastaukseni koskee niitä 2 Internet-yhteyshmikroa, jotka ovat yleisön käytössä. Käyttö on niin runsasta, että meillä on varausvihko; siitä selviää käyttäjämäärät.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Yleisten kirjastojen keskuskirjaston edustaja ilmoitti kirjastonsa ostavan käyttäjämäärien kartoituspalvelun ulkopuoliselta yritykseltä:

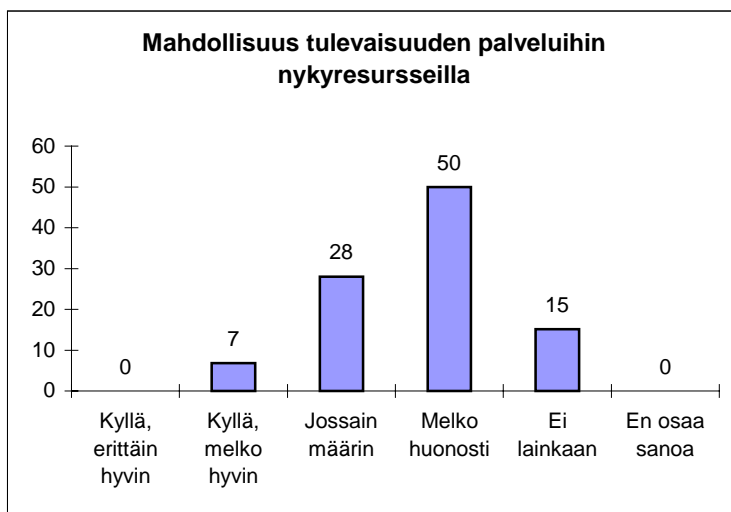
”Aluksi itse kehitetyllä menettelyllä, 1.7.2001 lähtien ostamme palvelun Taloustutkimukselta” (Suuren kunnan kirjasto)

Käyttäjämääriä kartoitetaan kirjastoissa siis enimmäkseen omin voimin, mikä auttaa säästämään kustannuksissa. Ulkopuoliselta yritykseltä palvelun ostaa ainoastaan yksi suuri kirjasto, jolla riittää siihen erillisiä resursseja eli tarpeeksi rahaa.

7. Yhteistyö ja tulevaisuudennäkymät

7.1. Palvelumahdollisuudet nykyresursseilla

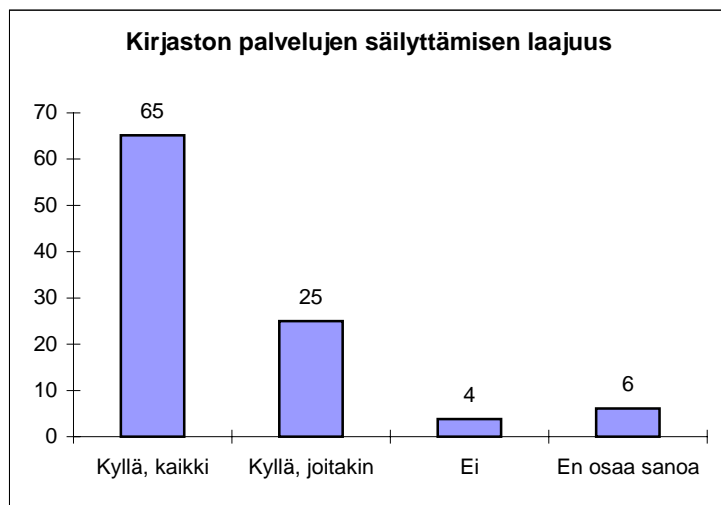
Tietoyhteiskuntastrategioissa mainitut yleisten kirjastojen toimintatavoitteet vaativat lisäresursseja kirjastojen nykyiseen rahoitustilanteeseen verrattuna. Mahdollisuus rakentaa omaan kirjastoon tulevaisuuden kirjastopalvelut nykyisillä voimavaroilla koettiin hyvin tärkeäksi: kaikki 132 kirjastoa vastasivat kysymykseen.

Kuvio 7.1. Mahdollisuus rakentaa tulevaisuuden kirjastopalvelut nykyresursseilla.

Käsitykset kirjastojen mahdollisuudesta tuottaa tulevaisuuden kirjastopalveluja nykyresursseilla olivat pessimistisiä: sitä piti melko huonona puolet vastaajista (kuvio 7.1.). Tulevaisuuden palvelujen luontia nykyresursseilla mahdollisena jossain määrin piti 28% vastanneista. Vastaajista 15% oli sitä mieltä, että nykyresursseilla ei voi lainkaan luoda tulevaisuuden palveluja. Toisaalta 7% oli sitä mieltä, että tulevaisuuden palvelut nykyresurssein onnistuvat melko hyvin. Kysymys kirvoitti vastaajilta selvät mielipiteet, koska kukaan ei pitänyt mahdollisuuksia erittäin hyvinä, eikä kukaan jättänyt vastaamatta. Kuten *Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategiassakin* todetaan, esim. teknisen infrastruktuurin ylläpito ajantasaisena vaatii nykyistä voimakkaampaa resurssointia (ks. s. 15).

Myös kirjaston kaikkien palvelujen ja toimintojen säilyttäminen entisessä laajuudessaan tietoyhteiskunnassakin koettiin ilmeisen tärkeäksi, sillä tähänkin kysymykseen vastasivat kaikki 132 kirjastoa.

Kuvio 7.2. Kirjaston nykypalvelujen säilyttämisen laajuus tietoyhteiskunnassa.

Kaikkien palvelujen säilyttämistä myös tietoyhteiskunnassa kannatti selvä enemmistö (65%) vastaajista (kuvio 7.2.). Joidenkin palvelujen säilyttämistä kannatti neljännes. Vastanneista 6% ei osannut arvioida asiaa ja vain 4% oli sitä mieltä, että kaikkia kirjaston palveluja ei tarvitse säilyttää entisessä laajuudessaan tietoyhteiskunnassa. Perinteisille palveluille on yhä kysyntää, kuten erään pienen kirjaston edustajan vastauksesta kävi ilmi, eikä niitä voida ainakaan vielä kokonaan korvata tietoverkkopalveluilla.

7.2. Omat ja yhteiset hankkeet

Kysyessäni millaisiin kirjastokohtaisiin tai yhteisiin hankkeisiin tulisi panostaa sain avovastauksen 96 kirjaston edustajalta eli 72%:lta kaikista kyselyyni vastanneista. Kysymys koettiin ilmeisesti tärkeäksi, kun miltei 3/4 vastaajista halusi ilmaista kantansa asiasta. Erittäin tärkeänä pidettiin eri kuntien kirjastojen yhteistyötä ja seudullisiin kirjastoihin panostamista. Kuten monien muidenkin kysymysten kohdalla, yhteistyö koetaan erittäin tärkeäksi kirjastojen toiminnan kannalta. Tämä oli havaittavissa etenkin keskisuurten ja pienten kirjastojen vastauksista.

”Kuntarajat ylittävä kirjastoyhteistyö, eri sektorien välinen yhteistyö.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Kuntien välinen laaja yhteistyö kokonaan uusiin mittasuhteisiin.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

kirjasto)

”Usean kunnan yhteiset kirjastot eli suuremmat yksiköt.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Lisäksi esille nousi lisärahoitustarve henkilöstön ja muun muassa kiertävien kirjastotyöntekijöiden palkkaamiseen. Lisähenkilökunnan tarpeen ohella pidettiin tärkeänä myös alan palkkauksen parantamista. Tätä mieltä oltiin etenkin keskisuurissa ja pienissä kirjastoissa.

”Lisää määrärahoja ja virkoja” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kiertäviä kirjastotyöntekijöitä, joita voisi lainata tarvittaessa eri projekteihin.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Pienissä ja keskisuurissa kirjastoissa tuntuu kaikki keinot jo käytetyn. Työrauha olisi mukava, jos saisi edes kohtuulliset määrärahat ja työrauhan niin JESS! se olisi jotakin” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Kolmantena tärkeänä panostuskohteena vastaajat pitivät kirjastojärjestelmäyhteistyötä ja itsepalvelun kehittämistä. Monet vastaajat toivoivat kaikkiin Suomen yleisiin kirjastoihin yhtenäistä kirjastojärjestelmää. Tämä tulos on samansuuntainen Saartin (2000) Suomen yleisten kirjastojen atk-kirjastojärjestelmiä käsitelleen selvityksen kanssa. Saarti (2000, 28) tiedusteli omassa kyselyssään, tulisiko yleisten kirjastojen pyrkiä ratkaisuun, jossa kaikilla Suomen yleisillä kirjastoilla olisi sama atk-järjestelmä ja sen lisäksi esimerkiksi yhteinen aineistorekisteri ja yhtenäisiä toimintoja (muun muassa aineiston luettelointiin ja laitteistoihin liittyen). Lähes puolet Saartin kysymykseen vastanneista kirjastojen edustajista oli sitä mieltä, että tällaiseen yhteistyöhön pitäisi pyrkiä. Joka kymmenes vastasi kysymykseen: ehkä.

Saartin tutkimuksen vastaajien antamissa perusteluissa eräänä suurimpana ongelmana yhteisjärjestelmään pyrittäessä pidettiin sitä, että se alkaa olla jo liian myöhäistä. Saartin tulosten mukaan kirjastot ovat sitoutuneet tai ne on sitoutettu käytössä oleviin atk-kirjastojärjestelmiin ja niiden vaihtaminen toiseen nähdään vaivalloiseksi tai kalliiksi. Toisaalta monen vastaajan mielestä kaikille kirjastoille yhteisen järjestelmän kehittämisen asemesta järkevämpää olisi saada käytössä olevat atk-kirjastojärjestelmät niin standardinmukaisiksi, että niiden välinen yhteiskäyttö tulee mahdolliseksi. (Saarti 2000, 28-29.) Omassa kyselyssäni saamissani vastauksissa toivotaan myös yhtä ja yhteistä atk-kirjastojärjestelmää tai kirjastojärjestelmien yhtenäistämistä. Oma kysymysmuotoni eroaa selvästi Saartin kysymyksenasettelusta, joten en saanut omille vastauksilleni kriittisiä perusteluja hänen tutkimuksensa tavoin. Kyselyni vastauksista käy ilmi, että

kirjastojärjestelmäyhteistyön lisäksi vastaajat pitivät itsepalvelun kehittämistä tärkeänä:

”Lisää itsepalvelua ja yhteistyötä jatkossakin kirjastojärjestelmien suhteen” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kirjastoaineiston selailu helpommaksi = kirjastojärjestelmät yhtenäisemmiksi” (Pienen kunnan kirjasto)

Seuraavaksi vastaajat ilmoittivat tietoverkkoaineiston ja tietokantojen yhteislisenssien ja -ostojen olevan myös tärkeä panostuskohde. Tämä on muissakin kysymyksissä olennaiseksi nousseen yhteistyön eräs tärkeä muoto.

” - kirjastojen yhteiset verkkolisenssit” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Esim. OPM:n tukea verkkoaineistojen (tietokantojen) maksuihin, jopa kokonaankin.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kaikki kirjastojen tuottama verkkotieto (myös kansalliskirjaston) kaikkien kirjastojen käyttöön ilmaiseksi!” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Viidentenä tärkeänä panostuskohteena vastaajat näkivät tietoverkkojen sisältötuotannon.

”Yhteistyö www-sisältöjen tuottamisessa, alueellinen yhteistyö.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Sähköisten aineistomuotojen käyttöönotto, kun välineet ja osaaminen on kunnossa. Viimein yhä laajempi palvelujen vieminen verkkoon.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Edellisen panostuskohteen kanssa yhtä tärkeäksi koettiin koulutus ja koulutusyhteistyö.

”Koulutus, jolla motivoitaisiin henkilökunta.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Täydennyskoulutus jatkuvaksi ja alueelliseksi.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Tärkeäksi panostuskohteeksi koettiin erityisosaaminen, jonka alle kuuluvat vastauksista esiin nousseet kokoelmatyö, aineiston luettelointi ja tiedonhaun kehittäminen.

”Kokoelmat, asiantuntijuus eri alueilla, atk” (Pienen kunnan kirjasto)

”Erityisosaamiseen, kokoelmatyöhön” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

” - erityisalojen osaamisesta vaihtoa tai yhtä kirjastoa laajempaa hyötyä” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Lisäksi kirjastoissa haluttiin panostaa valtakunnallisiin hankkeisiin.

”Alueelliset toimenpiteet eivät riitä, valtion pitäisi tukea ja kannustaa maanlaajuista tasa-arvoista verkkopalvelua” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kannatan ehdotusta, että keskitettyjen palvelujen tuottamiseen varattaisiin kunnille maksettavasta valtionosuudesta joku summa. Tällainen koko kirjastoverkon kehittämistä hyödyttäisi kaikkia” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Muutama vastaaja toivoi panostusta pienten kuntien kirjastojen erityistukeen ja yhteistyöhön.

”Pienten kuntien yhteiset aluekirjastot.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kirjastomme on 1000 asukkaan kunnassa, jossa 25 % on eläkeläisiä, täällä ei koskaan tule tilannetta koneet korvaavat ihmiset. Suurin osa ihmisistä ei käytä lainkaan tietokoneita, heitä on palveltava vanhanaikaisesti. Kimppa on kuitenkin helpottanut pääsyä mukaan. Ei kaikki yhteistyö välttämättä tuo säästöjä, mutta sillä voi perustella rahan tarvetta.” (Pienen kunnan kirjasto)

Kysymyksiä sai myös kritiikkiä laajuutensa vuoksi:

”Tämä kysymys on liian laaja ja toisaalta myös varsin johdatteleva, jotta siihen voisi kunnolla vastata.” (Suuren kunnan kirjasto)

7.3. Koulutus-, tuki- ja yhteistyötarpeet

Tiedustellessani, millaista koulutusta, kokeiluja, tukea tai kirjastojen yhteistyötä kirjastojen edustajat kaipaisivat eniten, sain avovastauksen 92 kirjaston edustajalta eli 70%:lta kaikista kyselyyni vastanneista. Tämäkin kysymys lienee koettu tärkeäksi, koska vastausprosentti nousi korkeaksi. Vastauksia sävyttää se, että koulutuksen toivotaan vastaavan alan konkreettisia tarpeita, mikä on tavoitteena mm. *Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategiassakin* (ks. s. 14).

Tärkeimmäksi koettiin tietotekniikka-/atk-, tietoverkko- ja tiedonhakukoulutuksen lisääminen. Tämä tulos heijastaa *Tietohuollon kehittämissstrategiassakin* korostettua tietotekniikan nopean kehittymisen takia tarvittavaa jatkuvaa henkilöstökoulutusta (ks. s. 12).

”Ammattitaitoa ylläpitävää koulutusta. Tiedonhakukoulutus jne.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Atk-koulutusta eri muodoissaan, arviointikoulutusta, luettelointiyhteistyön hyödyntämistä” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Jatkuvaa tietotekniikkakoulutusta monipuolisesti.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Koulutusta tietoverkkojen hyötykäyttöön. Sisällön tuntemusta, tiedon tuottamista verkkoihin. Kouluttautuminen ei ole mahdollista ilman "ylimääräistä" rahoitusta.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Kaivatun koulutuksen laadullekin esitettiin selkeitä toiveita, kuten seuraavista vastauksista käy ilmi:

” – – Koulutusten ja opintopäivien avulla tietoja siitä, mihin valtakunnassa ollaan menossa. Nyt on pallo jotenkin hukassa. Kunnista ei pääse helposti edes kirjastopäiville. Työ vaatii kaiken ajan. Tällaiset strategia-asiat pitäisi jaksaa ajatella ja omaksua vapaa-aikoinaan, jos jollakin sellaista on.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kirjastovirkailijoiden koulutusta tarvitaan, alalla on vielä paljon ilman kunnollista peruskoulutusta saanutta väkeä. Yleensä tarjotut koulutukset ovat liian "vaikeita" ja niistä ei ole työntekijöille hyötyä, koska ei ymmärretä asiasisältöä. Esim. atk-koulutukset vaativat jonkinlaista osaamisen tasoa ja on turha lähettää koulutustilaisuuksiin sellaisia virkailijoita, joilla ei ole perustaitoja tai ne ovat välttävät. Pienissä kunnissa atk-koulutuksen saaminen on kiven takana.” (Pienen kunnan kirjasto)

Toiseksi useimmin kaivattiin johtamistaidon, pedagogista, maakuntakirjastojen järjestämää ja yhteistyökoulutusta.

”Johtajakoulutusta, innovatiivista kokeilutoimintaa yhteistyössä.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Pedagogiikkaa käytännössä opinto-ohjaajina toimiville kirjastonhoitajille.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Maakuntakirjaston ja lääninhallituksen tehokasta ja kirjastoille taloudellista koulutusta tulee edelleen jatkaa. Molemmille tahoille on ainakin Keski-Suomessa ollut mahdollista esittää koulutustoiveita, jotka ovat yleensä myös toteutuneet.” (Keskisuuren asukkaana kunnan kirjasto)

Koulutusmäärärahojen pienuus ja mahdollisuus osallistua koulutukseen saivat myös kritiikkiä etenkin pienten kirjastojen vastauksissa. Miltei kaikenlaista koulutusta ja tukea kaivattaisiin, mutta resurssien huonon tilanteen takia sen koetaan olevan usein toiveajattelua.

”Mahdollisuus osallistua koulutuspäiville (myös niillä kirjastoilla, joissa on vain yksi työntekijä)” (Pienen kunnan kirjasto)

”Koulutuksen on oltava hyvin motivoitua ja perusteltua, alueellista ja läheistä. Koulutuksella voisi olla pitempi suunnitelma, esim. 3-5 v. ja tietoyhteiskuntavaroista tuleva rahoitus, jotta ei olisi eriarvoisuutta osallistumisessa.” (Pienen kunnan kirjasto)

Usein mainittiin, että kirjastoissa tarvitaan lisää aikaa, työntekijöitä, koulutusta ja henkilökuntaa,

jolla on nykyaikainen koulutus. Näitä kaipasivat etenkin pienten ja keskisuurten kirjastojen edustajat.

” – – henkilöstöpankit alueelle, jotta sijaistyövoimaa saataisiin nykyistä helpommin. – – ”
(Keskisuuren kunnan kirjasto)

” – – Lisää henkilökuntaa, jolla on hyvä, nykyaik. koulutus” (Pienen kunnan kirjasto)

”Yhteistyötä me teemme runsaasti, mutta henkilöstön vähyys haittaa joka asiassa. Pienissä kirjastoissa liian vähillä henkilöstöresursseilla työskentelevät ihmiset arkailevat lähteä yhteistoimintaan tuntien olevansa "siipeilijöitä" kun täytyy kieltäytyä tehtävistä, joihin ei riitä aikaa.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Pienessä kirjastossa atk-putki on jossakin muodossa jatkunut jo kymmenen vuotta ja pitänyt tiukilla. Nyt pitäisi saada:, - aineistokoulutusta (uusi kirjallisuus), - lukemisen tukemis –yhteistyötä, - työvoimaa projekteihin, joilla asioita nykyään viedään eteenpäin; projektit ovat hillittömän paljotöisiä, ja ihmiset tekevät projektit muiden töidensä lisäksi”
(Pienen kunnan kirjasto)

Kirjastoissa toivottiin myös eri kuntien kirjastojen yhteistyötä niin valtakunnallisella kuin maakuntatasollakin.

”Rutiinityötä säästävää yhteistyötä esim. kirjastot.fi ja maakuntatasolla” (Pienen kunnan kirjasto)

”Edistämme Kirjastopoliittisessa ohjelmassa mainittua kansalliskirjaston, keskuskirjaston ja varastokirjaston yhteistyötä” (Suuren kunnan kirjasto)

”Samankokoisten kirjastojen välistä tiedonvaihtoa” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Lisäksi kirjastoissa kaivattiin lisää määrärahoja atk-järjestelmiin ja sijaisiin. Näitä kaipasivat etenkin keskisuurten ja jonkin verran myös pienten kuntien kirjastojen edustajat. Sijaiset voisivat hoitaa kirjaston päivittäisiä rutiineja ja vakituiset työntekijät saisivat aikaa esim. kouluttautumiseen ilman että se häiritsisi muita työtehtäviä.

”Meillä on laajaa yhteistyötä Aurora-kirjastojen piirissä sekä Tornionlaakson kirjastojen kesken. Hyvää tukea olisi saada väljemmiksi säännökset opm:n projektirahoista. Toinen tukimahdollisuus olisi opm:n rahallinen tuki atk-järjestelmiin jollain tavalla. OpM olisi voinut maksaa eurosta aiheutuvat kustannukset tms. Myös järjestelmien uusimiseen voisi saada erityistukea” (Pienen kunnan kirjasto)

” - rahaa sijaisille/kokeilulle/suunnittelulle, jotta vakituinen henkilökunta voi irroittautua kehittämään ja kouluttautumaan näihinkin asioihin” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Toiveiden listalla olivat myös aluekirjastokokeilut tai –strategiat ja asiantuntijoiden kierrätys

alueellisesti. Näitä toivottiin etenkin pienten kuntien kirjastoissa.

”Ei kovin paljon ainakaan uusia projekteja. Henkilökunta näänny jo entisen työn alle. Aluekirjastokokeiluista odotan tuloksia. – – ” (Pienen kunnan kirjasto)

”Olemme mukana eräänlaisena pilottiryhmänä luomassa aluekirjastostrategiaa. Siinä tulee vahvasti esiin kokemusten vaihto kollegojen kanssa. – – ” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

” – – asiantuntijoiden kierrätys esim. kimpoissa tai seutukunnittain” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Joissakin kirjastoissa pidettiin nykytilannetta koulutuksen suhteen riittävän hyvänä. Tätä mieltä olivat etenkin keskisuurten kirjastojen ja yhden suuren kirjaston edustajat.

”Saamme mielestäni ihan riittävästi koulutusta. Muutos vaatii asenteiden muokkaamista vain.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Olemme niin iso kirjasto, että paras tuki ja koulutus tulee itse järjestettynä. Isot yhteiset projektit hyvin läpivietyinä (esim. konsultteja kannattaa atk-projekteissa käyttää) ovat parasta koulutusta. Vaikeassa työssä oppii eniten.” (Suuren kunnan kirjasto)

7.4. Markkinointi päättäjille

Kysyin kirjastojen edustajilta myös, miten heidän mielestään kirjastoa voisi markkinoida kuntien päättäjille lisävarojen saamiseksi kirjaston toimintaan. Tätä kysymystä pidettiin tärkeänä kahden edellisen avokysymyksen tapaan, sillä siihen vastasi 95 kirjaston edustajat eli 72% kaikista kyselyyni vastanneista.

Useimmin korostettiin kirjastoa kunnan/tietoyhteiskunnan kaikille asukkaille tasa-arvoisena palvelukeskuksena, jolla on paljon käyttäjiä. Tiedontarpeiden lisääntyessä koko ajan on turvattava kaikkien kansalaisten pääsy tietoyhteiskunnan palveluihin. Tämä perinteinen peruste kirjastojen määrärahojen korottamiseksi sai kyselyssäni tärkeimmän aseman. Tällä perusteella on juurensa mm. *Kulttuurinen tietoyhteiskunta* –strategiassa, jossa korostetaan yleisten kirjastojen kaikkia kansalaisia palvelevaa peruspalveluverkkoluonnetta (ks. s. 16).

”Käytön volyyimia, tietoyhteiskuntastrategiaa, tiedon tärkeyden ja volyymin kasvua painottamalla ja sivistyksen merkitystä korostamalla osoittaen kirjaston keskeinen roolin näissä asioissa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”En jaksa syventyä nyt aiheeseen. Mutta kirjaston valttejahan ovat sekä 1) tilat (kulttuuriset kohtaamispaikat) joissa käy 80 % kuntalaisista eli äärimmäisen laaja kosketuspinta

kuntalaisiin 2) koteihin ja työpaikoille lisääntyvästi ulottuvat verkkopalvelut. Olemme äärimmäisen tavoitettavista ja hyvä kosketuspinta kuntalaisiin. Olemme myös sivistynyt "vetovoimatekijä" liikekeskuksissa; estämme "slummaantumista". (Suuren kunnan kirjasto)

"Perinteisten lainausmäärien lisäksi kasvavilla kävijämäärillä uudenlaisen tietoyhteiskunnan vaatiman asioinnin lisääntyessä! Kirjastot ovat demokraattinen linkki tietoyhteiskuntaan "vauvasta vaariin". (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Toiseksi useimmin tärkeänä pidettiin päättäjiin vaikuttamista, heidän tutustuttamistaan kirjastoon ja sen palveluihin ja yleensäkin aktiivisia kontakteja päättäjiin. Kirjaston työntekijöiden aktiivinen ja näkyvä toiminta, joka tuntuu myös ihmisten arjessa (kuten kouluilla) sekä oman työn esittelytapa päättäjille koettiin tärkeiksi. Investointien perustelujenkin koettiin vaikuttavan.

"Paikallisella tasolla lobbaaminen on helppoa: benefit, not product. Pitää myös kehaista päättäjiä, kun jotakin hyvää on saatu. Valittamisella saa vain valittajan maineen, ei resursseja. Perustelluista syistä voi kerran vuosikymmenessä pistää kovan kovaa vastaan. Mutta silloin pitää osata myös olla kova. Clausewitzilta saa hyviä strategia- ja taktiikkaohjeita." (Keskisuuren kunnan kirjasto)

" - henkilöstöresursseja markkinointiin ja imagon luontiin, koska tietämys heikohkoa ja merkityksen ymmärtäminen osin puutteellista päätöksentekijöillä, asukkailta tulee täysi tuki kirjastopalveluille" (Suuren kunnan kirjasto)

"Päättäjien kutsuminen johonkin hauskaan ja hyvin järjestettyyn tilaisuuteen kirjastoon juuri heitä varten. Päättäjät voidaan panna itse tekemään, etsimään tietoa ja kilpailemaan keskenään rennosti. Esitelmät, kirjelmät, luennot ja mainoksetkaan eivät riitä eivätkä pure." (Keskisuuren kunnan kirjasto)

"Hakeutumalla eri tilaisuuksiin mukaan päättäjien kanssa, tarjoutumalla esittelemään kirjastoa, kutsumalla päättäjiä vierailulle. Ensiksi pitäisi saada kirjastolle lisäarvostusta kunnallisena palveluna, koska se jää aina sos.ja terv. sekä opetuksen jälkeen koska ne vievät eniten rahaa, pitäisi saada päättäjät tuntemaan ja tietämään miksi kirjasto on tärkeä. Asennekasvatusta kirjaston tärkeydestä." (Pienen kunnan kirjasto)

Melko monet kirjastojen edustajat ilmoittivat, etteivät osaa sanoa, miten päättäjiin vaikuttaminen onnistuisi. Omat keinot ja markkinointi eivät ole vielä tepsineet.

" - kaikki keksimäni tavat olen käyttänyt 20 vuoden ajan" (Keskisuuren kunnan kirjasto)

"En tiedä miten pitäisi markkinoida. Meidän tilannettamme parantaisi korvamerkitty valtionapu. Palvelutasomme on laskenut huomattavasti 1990-alun tasosta jatkuvan säästöpolitiikan vuoksi." (Keskisuuren kunnan kirjasto)

"Sen kun keksisi, niin olisi aika viisas. [Kunnassamme] pyritään erittäin vaikeista olosuhteista (talo lahoaa alle ja hyllyt on kattoon asti) huolimatta palvelemaan asiakkaita niin hyvin kuin mahdollista. Mutta vaikka kuinka tekisi työnsä 110 % ja lainaukset

jatkuvasti nousevat niin jos päättäjät eivät halua panostaa kirjastoon niin ei sille mitään voi vaikka päällään seisoisi!” (Pienen kunnan kirjasto)

Neljänneksi useimmin kirjastoissa oltiin sitä mieltä, että päättäjiin on vedottava pikemminkin alue- ja valtakunnallisella tasolla. Paikallisesti heihin vaikuttaminen ei aina onnistunut. Tätä mieltä oltiin etenkin pienissä ja keskisuurissa kirjastoissa.

”Valtakunnallinen keskustelu, televisio-ohjelmat, eduskunnassa periaatekeskustelut, laajat kirjoitukset lehtiin kirjaston ja tiedon merkityksestä. Paikallistasolla ei onnistu enää mikään. Säästetty on itsemme kipeiksi, päättäjät eivät voi sitä myöntää eivätkä peräänny.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”OPM tai kirjastoseura voisivat suoraan lähestyä kuntien päättäjiä: lautakunnat, valtuustot yms. (ei kirjastojen kautta:) (kirjastot ovat liian pieniä yksikköjä kunnassa; koulujen asiat ovat tärkeämpiä kuin kirjaston)” (Pienen kunnan kirjasto)

”Lainsäädäntö tiukaksi, nyt on aivan liian paljon kuntakohtaisia päätöksiä” (Pienen kunnan kirjasto)

Lisäksi korostettiin kirjaston markkinoimista hyvällä palvelulla ja sen osallistumista kunnan kehittämis- ja yhteistyöhön.

”Monellakin tapaa. Riippuu kohteesta ja tilanteesta. Hyvää palvelua ja innostunutta uudistusmieltä voi aina ylpeydellä markkinoida. Eli työn tuloksetkin kertovat jotain eikä niistä kannata pitää liian matalaa profiilia” (Pienen kunnan kirjasto)

”Tekemällä työnsä hyvin ja kertomalla sen. Osallistumalla, esim. kunnan kehittämistyöhön.” (Suuren kunnan kirjasto)

Yhteistyötä korostettiin myös eri kuntien kirjastojen kesken.

”Ideanamme on, että kun meitä on 11 kirjastoa yhteistyöryhmässä, kykenemme vaikuttamaan myös oman kuntamme päättäjiin nykyistä paremmin.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Eräät vastaajat olivat sitä mieltä, että päättäjille on kerrottava kirjaston käyttäjistä ja käyttäjiltä itseltään voisi välittää suoraan tietoa päättäjille.

”Käyttäjät olisivat paras keino; miten vain saada heidät mukaan. Poliitikassa ei aina ole käyttäjiä, kokouksissa istuvat eivät lue.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Erittäin paljon käyttäjiä. Se tieto päättäjille on paras keino. Myös kirjastonkäyttäjien kautta tietoa päättäjille. Se tepsii.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

7.5. Tulevaisuudennäkymät

Lopuksi halusin vielä selvittää, millaiseksi tulevaisuus koetaan Suomen yleisissä kirjastoissa. Tämä kysymys kirvoitti vastauksen 111 kirjaston edustajalta eli 84%:lta kaikista kyselyyni vastanneista. Kysymystä pidettiin siis tärkeänä.

Useimmin kirjastojen ilmoitettiin kärsivän raha-/resurssipulasta, henkilöstöpulasta ja tarvitsevan ehdottomasti lisää määrärahoja. Tätä mieltä oli reilu kolmannes vastaajista. Tulos ilmentää sitä, että julkisen vallan on osoitettava nykyistä enemmän varoja tietoyhteiskuntastrategioiden toimeenpanoon kulttuurin alalla, kuten *Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II* –raportissakin mainitaan (ks. s. 21).

”Koulutetun henkilökunnan katoaminen, sijaistyövoiman puute. – – Kirjastohenkilökunnan aliarvostus yhteiskunnassa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Lähinnä pelottaa tiukat taloudelliset näkymät. Rahaa uusiin hankkeisiin on vaikea saada, joten uutta saa vain siirtelemällä rahoja nykyisen budjetin sisällä.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Määrärahojen vähentyessä emme pysty tarjoamaan kuntalaisille niitä palveluja, mitä tietoyhteiskuntastrategiat vaativat. Toivon, että pystymme hankkimaan edes perinteisiä kirjoja. Pelkään, että kirjastosta tulee ”peliluola”, jos painotetaan liikaa tietoliikenneyhteyksiä. Nettikoneet ovat jo nyt lähes nuorten huvikäytössä.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Päättäjät odottavat, e-tulevaisuuden kirjasto toimii täysin automaattisesti, ilman henkilökuntaa. Ei ymmärretä, että palvelut eivät synny tyhjästä.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Miten pärjäämme sitten, jos opm:lta tai EU:lta ei enää saada rahaa kehittämistoimintaa. Kunnan taloudellinen tilanne tulevaisuudessa. Miten mahd. muuttuu kirjastopalvelujen kysyntä. Miten asiakkaat oppivat verkkoaineistojen käyttäjiksi. Mistä rahaa lisensseihin jne.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Toiseksi useimmin ilmoitettiin omien kuntien väestön vähenemisen, ikääntymisen ja kuntien riittämättömän yleisiin kirjastoihin panostuksen aiheuttavan tilanteen, jolloin resurssit ja määrärahat eivät riitä. Näin luonnehti tilannettaan lähes viidennes vastanneista. Tämä tulos ilmentää mm. *Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategiassa* mainittua uhkaa, että tietoyhteiskuntaohjelman tuella lupaavasti alkanut kirjastojen verkottaminen voi kärsiä, jos tietotekniikan kehittäminen ja henkilöstön täydennyskoulutus jäävät ohjelman loputtua yksin kuntien vastuulle. Tällöin erot kuntien kirjastojen välillä kasvavat (ks. s. 13, 26).

” - kunnan talousvaikeudet heijastuvat kirjastoon, - valtakunnallisesti kuntien panostuserot kirjastoihin niin suuret (n. 100-550 mk/as) että palvelujen tasavertainen saatavuus ei toteudu” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kirjastojen resurssit (niin henkilöstö kuin budjettikin) tulisi ottaa valtakunnallisesti ja kunnallisesti paremmin huomioon. Tavallisen kirjastolaisen on vaikea laatia monimutkaisia tietoyhteiskuntastrategioita, eikä tämä mielestäni kuulu edes tehtäviimme. Tilanne, jossa tietokoneet ja yhteyskulut maksetaan kirjamäärärahoista ei ole tarkoituksenmukainen eikä oikein asiakkaita kohtaan. Tavoitteet eivät saisi olla niin korkealla, ettei niitä voi tavoittaa muuten kuin uhrauksia tehden.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Kirjastomme taloudellinen tilanne on huonontunut jyrkästi 1990-luvun puolivälin jälkeen. Erityisesti aineistoon hankintamäärärahat ovat olleet viimeiset 5-6 vuotta vain puolet siitä mitä 1990-luvun alussa. Kun asiakkaille tarjotaan ei oota, lainaus- ja kävijämäärät ovat kääntyneet laskuun (ainakin lainaukset). Köyhyys on johtanut myöskin erilaisten laitteiston ja ohjelmien vanhentumiseen. Jopa oman kirjastojärjestelmän toimivuus takkuilee, siksi että virkailijoilla on käytössä Windows 3.11 -käyttöjärjestelmää. Tästä johtuen netin sivut eivät aukea, sähköpostin liitteitä ei saa auki, kuittitilostimet eivät toimi yms. Tällaisessa tilanteessa erilaiset tietoyhteiskuntaprojektit ovat pelkkää utopiaa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Kirjastojen edustajat toivoivat myös kirjastojensa resurssien pysyvän edes nykytasolla ja mahdollisesti uusia kirjastotiloja tai niiden laajentamista. Tämän tarpeen esitti runsas kymmenesosa vastaajista.

” - toiveena, että resurssit pysyvät nykytasolla” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Tilojen laajennustoive, jotta voisimme tarjota nykyaikaisia kirjastopalveluja. Asiakkaiden kiinnostuksen säilyminen kirjastopalveluja kohtaan, kirjaston ideoimia hankkeita on alettu hyödyntää muiden toimitsijoiden toimesta. Kirjasto ei ole osannut siis markkinoida ideoitaan itseään hyödyttävästi, vaan kunnia on langennut muille tahoille. Toisaalta kirjaston kokeilujen kautta kuntaan on saatu pienimuotoista yritystoimintaa.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Yksi toive ylitse muiden: uusi pääkirjasto. Valitettavasti [kunnan] kirjaston tulevaisuudennäkymät ovat heikot, sillä kirjaston budjetti on huomattavasti alle suurten kaupunkien keskiarvon ja alle opetusministeriön määrittelemän asukaskohtaisen yksikköhinnan.” (Suuren kunnan kirjasto)

Neljäntenä kirjastojen edustajien tarvelistalla oli toimivan kirjastojärjestelmän saaminen, eri kuntien kirjastojen yhteistyö ja aluekirjastotoiminta. Näitä toivoi noin kymmenesosa vastanneista.

”Uuden, alueellisen järjestelmän valinta on vaikea, huomioiden myös ammattikorkeakoulukirjaston tarpeita. Vrt valtakunnallisella tasolla tieteellisten ja jo osa

AMK-kirjastojen valitsema Voyager. Järjestelmätoimittajien lupaukset eivät aina toteudu. Kirjastojärjestelmän on avauduttava monipuoliselle käytölle että oltava selkeä ja helppokäyttöinen asiakkaille. Se on tärkeä työkalu luodessa uusia palvelumuotoja.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Seudullisen kirjaston suunnittelu on käynnistymässä Hämeenlinnassa ja ympäristökunnissa, ja pohdittavaksi tulee, tarjottaisiinko seutukirjastolla parempaa palvelua alueen väestölle kuin yksittäisten kuntien kirjastojen palvelulla ja millaisilla kustannuksilla.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Kun satsaamme aluekirjastoihin (kolmas otetaan käyttöön 2003; neljännestä on hankesuunnitelma ja viidennestä tarvekartoitus, joissa tähdätään monipuolisiin ja kehittyneisiin ja myös uusiin palveluihin ja yhteispalveluihin eri kumppaneiden kanssa, on vaarana, että kaupunki ei resurssisyistä halua satsata enää pienten kirjastojen lähipalvelujen. Lähipalveluilla tavoitetaan paitsi vanhemmat ihmiset, erityisesti lapset, jotka ovat se ydin, jonka kirjastonkäyttötottumukselle kirjaston tulevaisuus pitkälle rakentuu.” (Suuren kunnan kirjasto)

Merkittävänä huolenaiheena oli ajan puute ja ajan tasalla pysyminen, kun uutta tietoa, laitteita, ohjelmia jne. tulee jatkuvasti lisää.

”[Kunnan] kunnankirjasto käsittää kaksi kirjastoa, jossa pääkirjastossa on tietokantatyypinen lainausjärjestelmä, mutta varsinaista atk-lainausjärjestelmää ei täällä ole vielä. Pelkona on se, että jäämme todella pahasti jälkeen yleisestä atk-kehityksestä.” (Pienen kunnan kirjasto)

”Miten pysyä ajan tasalla, uusien asioiden mukana tietotulvassa” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Lisäksi ilmoitettiin, että kirjastoissa on paljon kehittämisideoita ja toiveita ja että kirjastojen tulevaisuudennäkymät ovat myönteisiä ja mielenkiintoisia. Valitettavaa on vain, että näitä myönteistä tulevaisuutta heijastelevia vastauksia oli kirjastojen kokonaismäärään nähden näin vähän: vain runsas 5% vastaajista näki kirjastonsa tulevaisuuden ainoastaan valoisana.

”Toiveita ja ideoita on todella paljon. Mielenkiintoisia projekteja sekä sisältötuotannon että yhteistyön näkökulmasta. Tekemisen halu on kova” (Pienen kunnan kirjasto)

”Rohkeasti ja vahvasti kohti tulevaisuutta.” (Suuren kunnan kirjasto)

Muutamit vastaajat olivat sitä mieltä tässäkin kysymyksessä, että kuntien päättäjille on yhä korostettava yleisten kirjastojen merkitystä, koska sitä ei aina riittävästi tiedosteta. Tätä mieltä oltiin etenkin pienissä kirjastoissa.

” – – Kuntasektorilta enemmän ymmärrystä siihen, mikä merkitys kirjastolla

tiedonjakajana/seulojana on.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Kunnan päättäjät eivät edelleenkään tajua kunnan kirjastolaitoksen merkitystä ja mahdollisuuksia” (Pienen kunnan kirjasto)

Samaten muutama vastaaja korosti vastauksessaan kirjaston tiivistyvää yhteistyötä ja yhteyttä opiskeluun ja oppimiseen liittyen.

”Kirjasto muuttuu muun yhteiskunnan mukana. Yhteys kaikenlaiseen opiskeluun ja oppimiseen tiivistyy.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Tulevaisuudennäkymänä yhä enemmän kirjasto oppimisympäristönä (kirjaston ja koulun yhteistyö). Toiveena uusi talo, hyvät kirjamäärärahat ja riittävästi henkilöstöä. En halua pelätä mitään. Uskon, että kirja elää.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Tulevaisuuden kirjastopalvelujen mahdollisuutta nykyresursseilla kartoittavan kysymyksen tulokset heijastuvat kirjastojen tulevaisuudennäkymiä kartoittavaan kysymykseen. Sen kategorioiden perusteella käy ilmi, että rahasta ja resursseista on selvästi pulaa ja niitä tarvittaisiin nykyistä enemmän (jotta esimerkiksi kaikkien nykyisten palvelujen tietoyhteiskunnassakin säilyttämisen toive voitaisiin täyttää). Kirjastojen yhteistyö eri tasoilla vastannee tähän osittain. Tulevaisuudennäkymissä jotkut ovat yhä sitä mieltä, että kuntien päättäjille on korostettava kirjaston merkitystä tietoyhteiskunnassa. Joillakin vastaajilla kehittämistoiveita on paljon ja näkymät myönteisiä ja mielenkiintoisia, mutta kokonaisuuteen nähden kuitenkin valitettavan harvalla. Tulevaisuudennäkymien määrällisesti suurimmat kategoriat liittyvät resurssien riittämättömyyteen. Osaa kunnista uhkaa ikävä noidankehä: väestö vähenee, minkä seurauksena kirjastonkin resurssit vähenevät.

8. Erikokoisten kirjastojen väliset erot

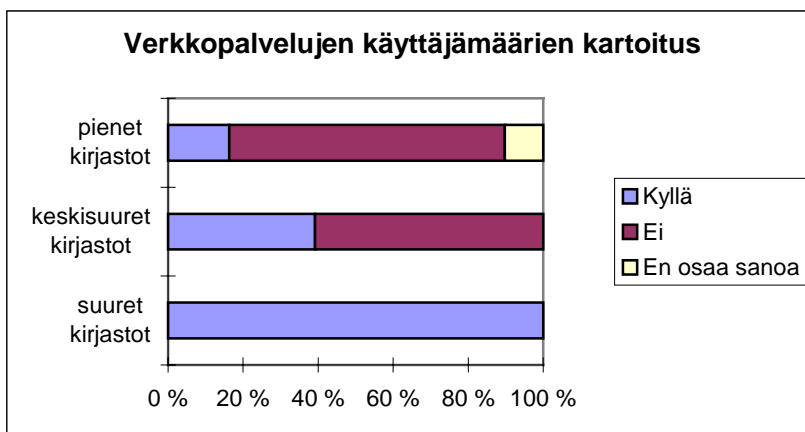
Tämän tutkielman keskeisenä tehtävänä oli selvittää millaisina tietoyhteiskuntastrategioiden tavoitteet yleisissä kirjastoissa koetaan, kuinka tietoyhteiskuntastrategiat vaikuttavat kirjastojen omaan suunnittelutoimintaan, kuinka sisältötuotanto on kirjastoissa toteutunut ja onko erikokoisten kirjastojen kehityksessä mahdollisesti eroja. Näistä olen edellä käsitellyt kolmea ensimmäistä kohtaa ja tässä yhteenvedossa tarkastelen aluksi sitä, millaisia eroja tulosten perusteella löytyi erikokoisten kirjastojen tietoyhteiskuntaan liittyvästä kehityksestä. Nämä ovat työni tärkeimpiä tuloksia.

Seuraavassa tarkastelen ristiintaulukoimalla saamiani tilastollisesti merkitseviä tuloksia

aihekohtaisesti aloittaen kaikkein merkitsevimmistä eroista ja päättäen vain oireellista riippuvuutta osoittaviin eroihin. Tixel-ohjelmalla tehdyssä tilastollisessa analyysissä selvitettiin ristiintaulukoitavien muuttujien kontingenssikerroin, khiin neliö, vapausaste ja p-arvo. Koska kaikki tilastolliset reunaehdot eivät täyttyneet, tuloksia voidaan pitää suuntaa-antavina (ks. s. 51).

Käyttäjämäärien kartoitus

Tilastollisesti erittäin merkitsevää riippuvuutta osoitti kirjaston koon ja verkkopalvelujen käyttäjämäärien kartoituksen välinen suhde. Tässä voidaankin yleistäen todeta, että suurissa kirjastoissa on kartoitettu verkkopalvelujen käyttäjämääriä enemmän kuin pienissä kirjastoissa. Kyselyyni vastanneista suurista kirjastoista kaikki olivat tavalla tai toisella kartoittaneet verkkopalvelujensa käyttäjämääriä. Keskisuurista kirjastoista jo enemmistö ei ollut tätä tehnyt (61% vastaajista), vain 39%:ssa näin tehtiin (kuvio 8.1.). Pienistä kirjastoista selvä enemmistö ei ollut tehnyt kartoitusta (73% vastaajista), vain 16%:ssa näin oli tehty. Pienten kirjastojen edustajista 10% ei osannut arvioida asiaa. Tämä tulos toi uutta ja yllättävää tietoa, koska asiaa ei ole tietääkseni aiemmissa tutkimuksissa juurikaan kysytty.

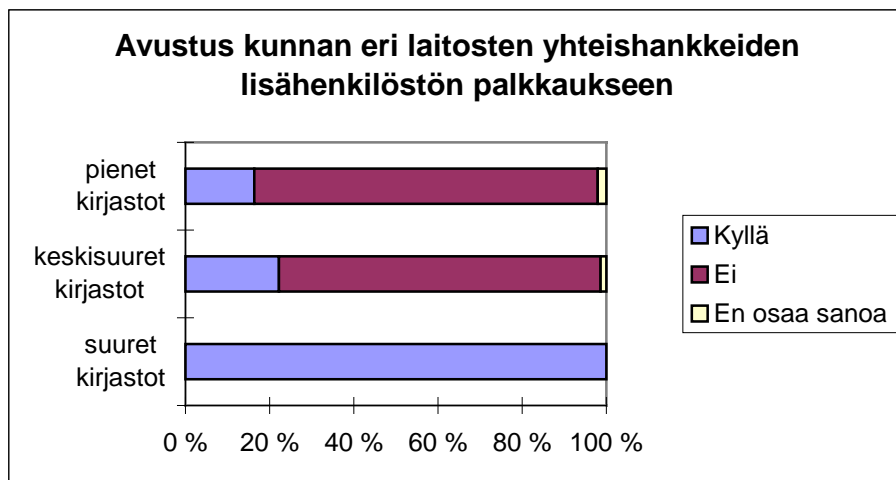
Kontingenssikerroin=0,412
 Khiin neliö=25,39 Vap.ast.=4
 P-arvo=0 Tilastollisesti erittäin merkitsevä

Kuvio 8.1. Kirjaston verkkopalveluiden käyttäjämäärien kartoitus erikokoisissa kirjastoissa.

Lisähenkilöstön palkkaus

Kirjaston koko vaikutti tilastollisesti erittäin merkitsevästi siihen, hakiko kirjasto avustusta eri kirjastojen ja/tai kunnan eri laitosten yhteishankkeiden toteutukseen liittyvän lisähenkilöstön

palkkaamiseen. Mitä suurempi kirjasto on kyseessä, sitä todennäköisemmin se on hakenut avustusta lisähenkilöstön palkkaukseen.

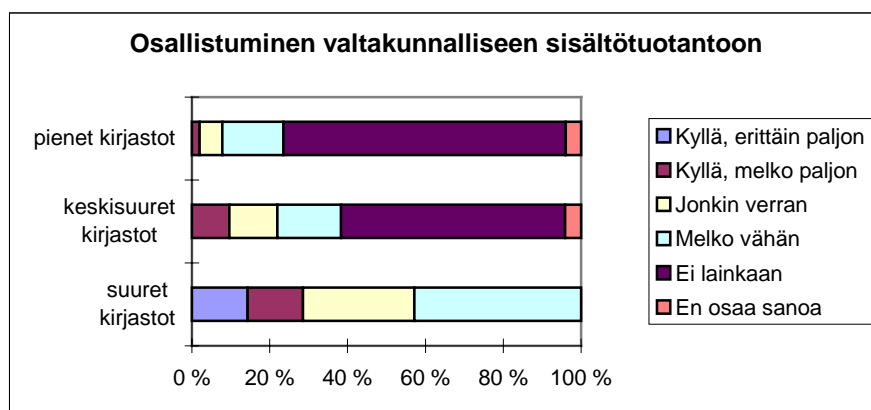
Kontingenssikerroin=0,396
 Khiin neliö=23,78 Vap.ast.=4
 P-arvo=0,0001 Tilastollisesti erittäin merkitsevä

Kuvio 8.2. Avustuksen hakeminen yhteishankkeiden toteutukseen liittyvän lisähenkilöstön palkkaukseen erikokoisissa kirjastoissa.

Suurista kirjastoista kaikki olivat hakeneet avustusta (kuviota 8.2.). Sen sijaan 76% keskisuurista kirjastoista ei ollut hakenut avustusta. Vain viidennes (22%) niistä oli sitä hakenut. Vastaajista 1% ei osannut arvioida asiaa. Pienistä kirjastoista selvä enemmistö (82%) ei ollut hakenut avustusta. Vain 16% vastanneista ilmoitti sitä hakeneensa. Vastaajista 2% ei osannut arvioida asiaa. Näyttäisi siis siltä, että suurilla kirjastoilla on parempi mahdollisuus osallistua lisähenkilöstöä vaativiin yhteishankkeisiin kuin pienillä. Tämä tulos ei ole kovinkaan yllättävä. Tietoyhteiskuntastrategioiden tavoitteiden toteutumisen kannalta tosin toivotaan, että kaikenkokoiset kirjastot pystyvät tällaisiin hankkeisiin osallistumaan.

Valtakunnallinen sisältötuotanto

Tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja osoitti myös kirjastojen mahdollisuus osallistua tietoverkkojen valtakunnalliseen sisältötuotantoon, joista esimerkkinä mainitsin Kirjastot.fi-verkkopalvelut (kuviota 8.3.).

Kontingenssikerroin=0,448
 Khiin neliö=32,8 Vap.ast.=10
 P-arvo=0,0003 Tilastollisesti erittäin merkitsevä

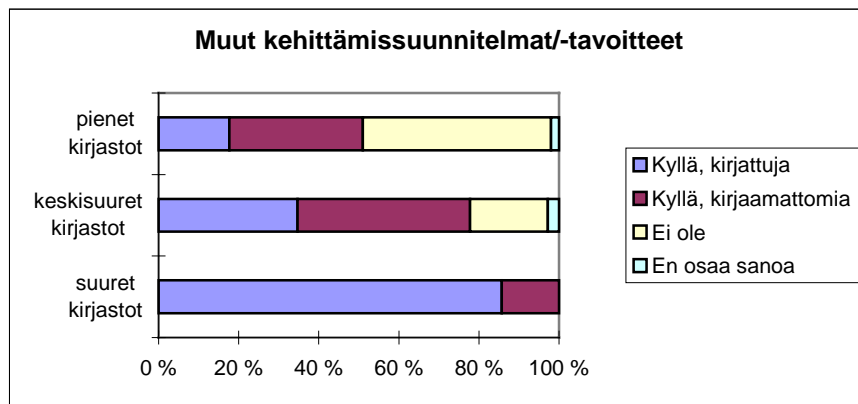
Kuvio 8.3. Erikokoisten kirjastojen osallistuminen tietoverkkojen valtakunnalliseen sisältötuotantoon.

Suurin osa isoista kirjastoista ilmoitti osallistuvansa valtakunnalliseen sisältötuotantoon melko vähän (43% vastaajista) tai jonkin verran (29% vastanneista). Melko paljon tai erittäin paljon valtakunnallisia verkkopalveluja ilmoitti tuottavansa 14% kumpaakin vaihtoehtoa. Suuret kirjastot näyttävät siis ainakin jossain määrin osallistuvan valtakunnalliseen sisältötuotantoon. Keskisuurista kirjastoista suurin osa puolestaan ilmoitti, ettei tuota valtakunnallisia verkkopalveluja lainkaan (58% vastaajista) tai tuottaa niitä vain melko vähän (16% vastanneista). Jonkin verran valtakunnallisia palveluja ilmoitti tuottavansa 12% ja melko paljon 10% vastaajista. Keskikokoisten kirjastojen edustajista 4% ei osannut arvioida asiaa. Pienistä kirjastoista selvä enemmistö ilmoitti, ettei osallistu valtakunnalliseen sisältötuotantoon lainkaan (73% vastanneista) tai osallistuu siihen vain melko vähän (16% vastaajista). Jonkin verran pienistä kirjastoista valtakunnallisia palveluja tuottaa 6% ja melko paljon vain 2%. Pienten kirjastojen edustajista 4% ei osannut arvioida asiaa. Yksikään keskisuuri tai pieni kirjasto ei osallistunut erittäin paljon valtakunnalliseen sisältötuotantoon. Tutkimuksen tuloksia tulkitessani itselleni syntyi käsitys, että suurilla kirjastoilla on paremmat mahdollisuudet osallistua tietoverkkojen valtakunnalliseen sisältötuotantoon. Siten tulos oli jossain määrin odotettavissa. Vastakkaiseen suuntaan menevä vastausjakauma olisikin ollut yllätys.

Tietoyhteiskuntaan liittyvät muut kehittämissuunnitelmat ja –tavoitteet

Tuloksista voidaan viitteellisesti päätellä, että mitä pienempi kirjasto on kyseessä, sitä

todennäköisemmin sillä ei ole oman strategian lisäksi muita tietoyhteiskuntaan liittyviä kehittämissuunnitelmia.

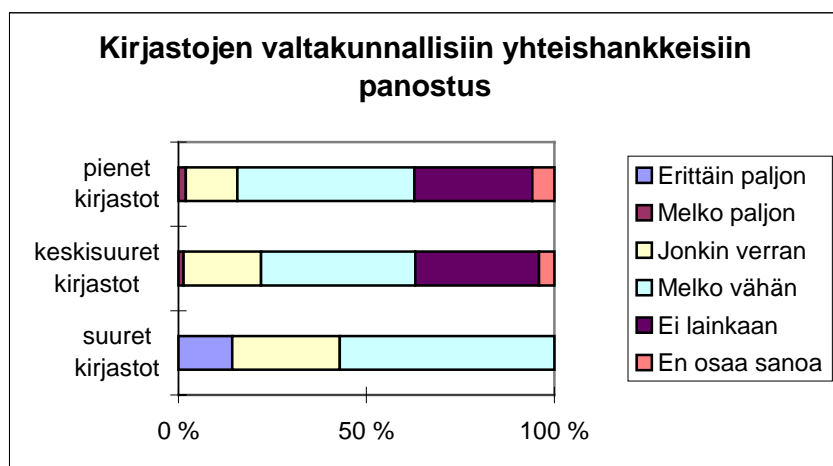
Kontingenssikerroin=0,381
 Khiin neliö=22,12 Vap.ast.=6
 P-arvo=0,0012 Tilastollisesti merkitsevä

Kuvio 8.4. Kirjastojen muut tietoyhteiskuntaan liittyvät kehittämissuunnitelmat/-tavoitteet erikokoisissa kirjastoissa.

Suurista kirjastoista 86%:lla on kirjattuja ja 14%:lla kirjaamattomia kehittämissuunnitelmia tai – tavoitteita (kuvio 8.4.). Keskisuurista kirjastoista 43%:lla on kirjaamattomia ja 35%:lla kirjattuja suunnitelmia. Noin viidenneksellä (19%) ei ole muita suunnitelmia. Keskisuurten kirjastojen edustajista 3% ei osannut arvioida asiaa. Pienistä kirjastoista selvällä enemmistöllä (47%) ei ole muita tietoyhteiskuntaan liittyviä tavoitteita. Niistä kolmanneksella on kirjaamattomia ja 18%:lla kirjattuja suunnitelmia. Pienten kirjastojen edustajista 2% ei osannut arvioida asiaa. Suunnittelutoimintaa on siis harrastettu suurissa ja keskisuurissa kirjastoissa pieniä enemmän.

Yleisten kirjastojen valtakunnalliset yhteishankkeet

Tilastollisesti melkein merkitsevää riippuvuutta ilmeni, kun tiedustelin, missä määrin kirjastoissa koettiin pystyttävän panostamaan valtakunnallisiin yleisten kirjastojen yhteishankkeisiin. Karkeasti yleistäen tulosten perusteella voisi sanoa, että mitä suurempi kirjasto on kyseessä, sitä enemmän se pystyy panostamaan valtakunnallisiin hankkeisiin. Tämä tulos oli odotettavissa.

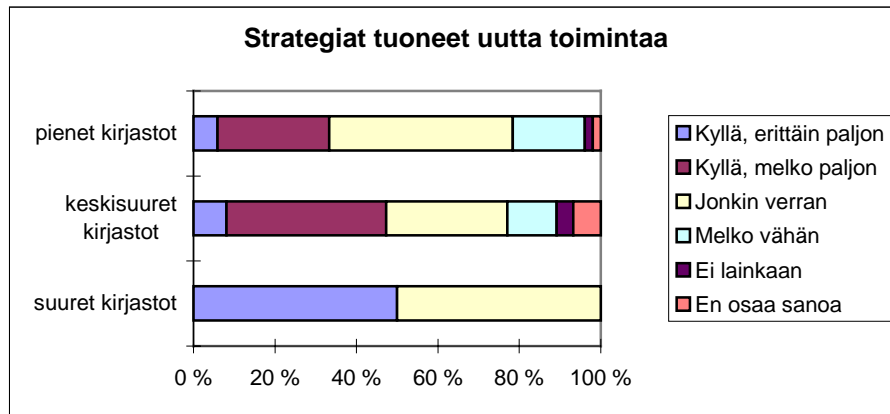
Kontingenssikerroin=0,382
 Khiin neliö=22,43 Vap.ast.=10
 P-arvo=0,0131 Tilastollisesti melkein merkitsevä

Kuvio 8.5. Kirjastojen valtakunnallisiin yhteishankkeisiin panostaminen erikokoisissa kirjastoissa.

Suurista kirjastoistakin kuitenkin runsas puolet (57%) ilmoitti pystyvänsä panostamaan yhteishankkeisiin vain melko vähän (kuviokuva 8.5.). Suurista kirjastoista 29% ilmoitti pystyvänsä panostamaan yhteishankkeisiin jonkin verran ja 14% vastaajista erittäin paljon. Keskisuurista kirjastoista suurin osa ilmoitti pystyvänsä panostamaan valtakunnallisiin hankkeisiin vain melko vähän (41% vastaajista) tai ei lainkaan (33% vastanneista). Jonkin verran koki voivansa panostaa viidennes (21%). Vastanneista 4% ei osannut arvioida asiaa ja vain 1% koki voivansa panostaa yhteishankkeisiin melko paljon. Erittäin paljon panostavia ei keskisuurista kirjastoista löytynyt lainkaan. Pienistä kirjastoista samoin suurin osa ei kokenut pystyvänsä panostamaan yhteishankkeisiin kuin vain melko vähän (47% vastaajista) tai ei lainkaan (31% vastanneista). Jonkin verran yhteishankkeisiin panosti 14% ja melko paljon vain 2% vastanneista. Pienistä kirjastoista 6% ei osannut arvioida asiaa. Yksikään pieni kirjasto ei kokenut voivansa panostaa erittäin paljon valtakunnallisiin hankkeisiin.

Tietoyhteiskuntastrategioiden tuoma uusi toiminta

Suuntaa-antavasti tuloksista voidaan sanoa, että suuriin kirjastoihin strategiat ovat tuoneet joko erittäin paljon tai jonkin verran uutta toimintaa (50% vastasi molempiin vaihtoehtoihin).

Kontingenssikerroin=0,373

Khiin neliö=21,15 Vap.ast.=10

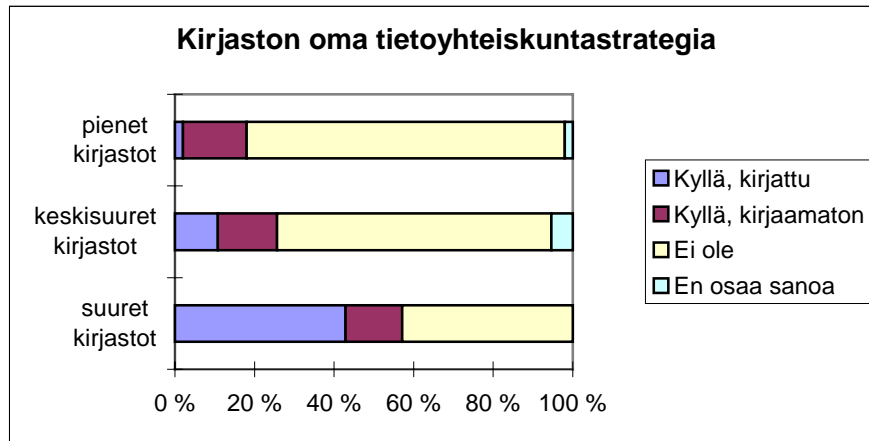
P-arvo=0,0201 Tilastollisesti melkein merkitsevä

Kuvio 8.6. Tietoyhteiskuntastrategioiden tuoma uusi kirjastotoiminta.

Keskisuuriin kirjastoihin strategiat ovat tuoneet enimmäkseen melko paljon (39%) tai jonkin verran (30% vastanneista) uutta kirjastotoimintaa (kuvio 8.6.). Pieniin kirjastoihin strategiat ovat tuoneet enimmäkseen jonkin verran (45%) tai melko paljon (27% vastaajista) uutta. Kuitenkin mitä pienemmistä kirjastoista on kysymys, sitä vähemmän strategiat näyttävät muuttaneen kirjastotoimintaa.

Kirjastojen omat tietoyhteiskuntastrategiat

Tulosten perusteella näyttää siltä, että mitä suurempi kirjasto on kyseessä, sitä todennäköisemmin sillä on oma kirjattu tietoyhteiskuntastrategiansa. Suurista kirjastoista 43%:lla on oma kirjattu strategia, kirjaamaton strategia 13%:lla ja strategiaa ei ole 43%:lla (kuvio 8.7.). Keskisuurista strategiaa ei ole 69%:lla vastanneista, 15%:lla on kirjaamaton ja 11%:lla kirjattu strategia. Pienistä kirjastoista strategiaa ei ole 80%:lla vastaajista, kirjaamaton strategia on 16%:lla ja kirjattu strategia vain 2%:lla. Tämä tulos on ainakin jossain määrin yllättävä. Kirjastotoiminnan suunnittelu tietoisesti on vähäisempää kuin aluksi oletin. Strategisia suunnitelmia, joita mm. EU jokaiselta yleiseltä kirjastolta edellyttää (ks. s. 23), ei siis löydy vielä läheskään kaikista kirjastoista. Strategista suunnittelutoimintaa täytyy tämän tuloksen perusteella vielä lisätä ja kehittää suomalaisissa yleisissä kirjastoissa.

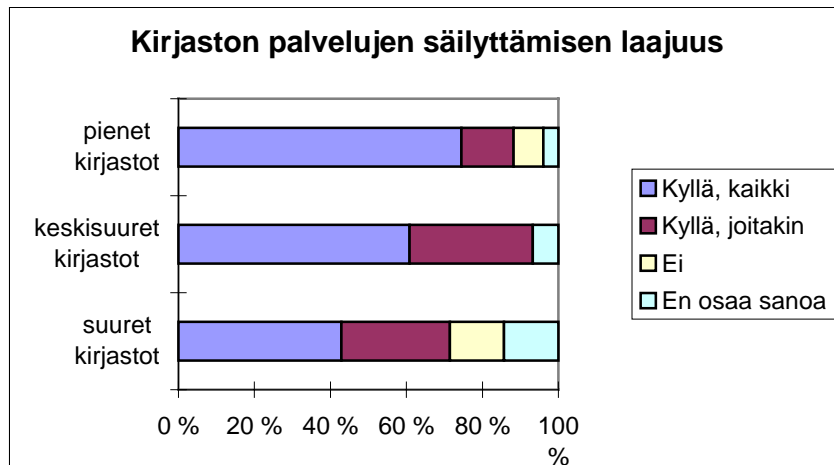
Kontingenssikerroin=0,314
 Khiin neliö=14,29 Vap.ast.=6
 P-arvo=0,0266 Tilastollisesti melkein merkitsevä

Kuvio 8.7. Kirjastojen omat tietoyhteiskuntastrategiat erikokoisissa kirjastoissa.

Kirjaston palvelujen säilyttäminen

Halusin selvittää, onko vastaajien mielestä heidän kirjastonsa kaikki nykyiset palvelut ja toiminnot säilytettävä entisessä laajuudessaan myös tietoyhteiskunnassa. Ristiintaulukoidessa tämän kysymyksen synnyttämät mielipiteet kirjastojen koon kanssa syntyi tilastollisesti melkein merkitseviä eroja. Viitteellisesti yleistäen voidaan sanoa, että pienissä kirjastoissa halutaan isoja selkeämmin säilyttää kaikki nykyiset palvelut myös tietoyhteiskunnassa. Kolme neljästä pienestä kirjastosta (75%) oli tätä mieltä (kuviokuva 8.8.). Joidenkin nykypalvelujen säilyttämisestä puolsi 14% pienistä kirjastoista. Niistä 8% ei pitänyt kaikkien nykypalvelujen säilyttämistä välttämättömänä. Pienten kirjastojen edustajista 4% ei osannut arvioida asiaa.

Keskisuurista kirjastoistakin suurin osa (61%) halusi säilyttää kaikki nykypalvelut. Joitakin nykypalveluita haluaisi säilyttää noin kolmannes (32%) vastaajista. Keskisuurista kirjastoista 7% ei osannut arvioida asiaa, kielteisesti kysymykseen ei vastannut niistä yksikään. Suurten kirjastojen vastausjakauma oli hieman tasaisempi. Suuri osa isoistakin kirjastoista haluaisi säilyttää kaikki nykypalvelut (43% vastaajista), joitakin nykypalveluja säilyttäisi 29% niiden edustajista. Vastanneista suurista kirjastoista 14% ei pidä kaikkien nykypalvelujen säilyttämistä välttämättömänä. Asiaa ei osannut arvioida peräti 14% vastaajista.

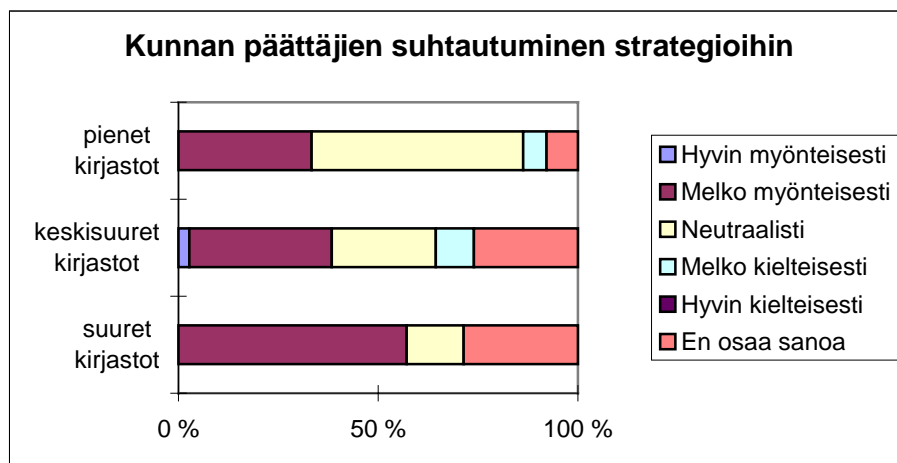

Kontingenssikerroin=0,309
 Khiin neliö=13,98 Vap.ast.=6
 P-arvo=0,0299 Tilastollisesti melkein merkitsevä

Kuvio 8.8. Kirjaston palvelujen tietoyhteiskunnassakin säilyttämisen laajuus erikokoisissa kirjastoissa.

Kunnan päättäjien suhtautuminen yleisiä kirjastoja koskeviin tietoyhteiskuntastrategioihin

Tilastollisesti melkein merkitsevää riippuvuutta kirjastojen koon mukaan tarkasteltuna ilmeni kysymyksessä, jossa tiedustelin kirjastojen edustajilta, miten heidän kuntansa päättäjät suhtautuvat yleisiä kirjastoja koskeviin tietoyhteiskuntastrategioihin. Suurten kirjastojen edustajista 57% oli sitä mieltä, että kunnan päättäjät suhtautuvat strategioihin melko myönteisesti (kuviokuva 8.9.). Peräti 29% vastanneista ei osannut arvioida asiaa. Suurten kirjastojen edustajista 14% piti päättäjien suhtautumista neutraalina.

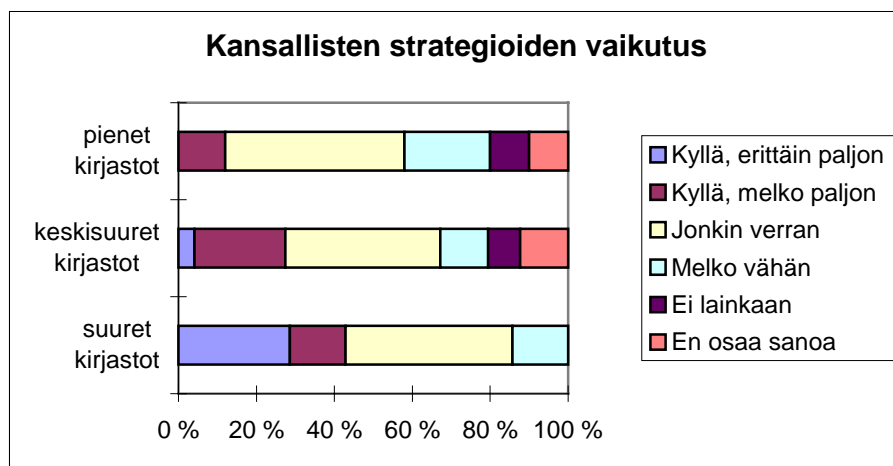
Kontingenssikerroin=0,332
 Khiin neliö=16,24 Vap.ast.=8
 P-arvo=0,039 Tilastollisesti melkein merkitsevä

Kuvio 8.9. Kunnan päättäjien suhtautuminen kirjastoja koskeviin tietoyhteiskuntastrategioihin erikokoisissa kirjastoissa.

Keskisuurista kirjastoista 36%:ssa pidettiin päättäjien suhtautumista strategioihin melko myönteisenä ja 26%:ssa neutraalina. Vastaajista runsas neljännes (26%) ei osannut arvioida asiaa. Keskisuurten kirjastojen edustajista kymmenesosa piti päättäjien kantaa strategioihin melko kielteisenä ja vain 3% hyvin myönteisenä. Pienistä kirjastoista 53%:ssa päättäjien suhtautumista tietoyhteiskuntastrategioihin pidettiin neutraalina ja melko myönteisenä 33%:ssa. Asiaa ei osannut arvioida 8% vastaajista. Melko kielteisenä päättäjien suhtautumista strategioihin piti vain 6% vastaajista. Päättäjien suhtautuminen yleisiä kirjastoja koskeviin tietoyhteiskuntastrategioihin näyttäisi olevan myönteisempää suurissa ja keskisuurissa kunnissa kuin pienissä kunnissa. Toisaalta mielipiteiden ääripäitä ei paljonkaan ilmennyt ja melko monet vastaajat eivät osanneet arvioida asiaa. Päättäjien suhtautumista voi ehkä usein joutua arvioimaan heidän kirjastoa koskevien päätösten perusteella, ellei kirjastosta ole heihin aktiivisia kontakteja päätöselinten ulkopuolellakin. Päättäjien asenteet voivat olla myönteisempiäkin kuin mitä konkreettisista päätöksistä voi arvioida. Asenteet yleistä kirjastoa kohtaan voivat olla myönteisiä, mutta kunnan muiden toimialojen katsotaan tarvitsevan rahaa kirjastoja kipeämmin. Erään vastaajan sanoin asiaa olisi kysyttävä myös päättäjiltä itseltään.

Tietoyhteiskuntastrategioiden yhteys kirjastojen pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun

Tilastollisesti melkein merkitsevää riippuvuutta kirjastojen koon mukaan ilmeni siinä, ovatko kansalliset tietoyhteiskuntastrategiat vaikuttaneet kirjastojen pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun. Vastausten perusteella voidaan viitteellisesti päätellä, että suurissa kirjastoissa kansallisten strategioiden vaikutus on hieman suurempi kuin keskisuurissa ja pienissä kirjastoissa. Suurten kirjastojen edustajista 43% ilmoitti, että kansalliset tietoyhteiskuntastrategiat ovat vaikuttaneet jonkin verran kirjastojen suunnitteluun (kuvio 8.10.). Suurista kirjastoista 29%:ssa strategioiden vaikutusta suunnitteluun pidettiin erittäin suurena ja 14%:ssa melko suurena. Tosin 14% vastaajista piti strategioiden vaikutusta melko vähäisenä.

Kontingenssikerroin=0,356

Khiin neliö=18,87 Vap.ast.=10

P-arvo=0,0419 Tilastollisesti melkein merkitsevä

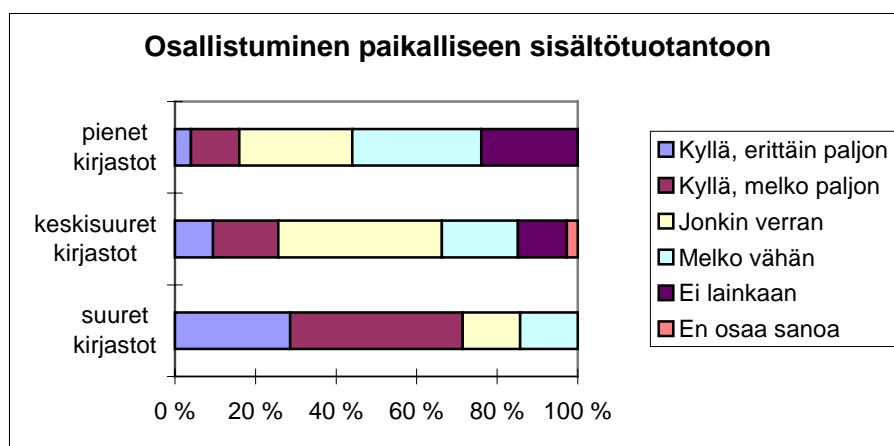
Kuvio 8.10. Kansallisten tietoyhteiskuntastrategioiden vaikutus erikokoisten kirjastojen pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun.

Keskisuurista kirjastoista 40%:ssä oltiin sitä mieltä, että strategiat ovat vaikuttaneet jonkin verran, ja 23% vastanneista uskoi strategioiden vaikuttaneen melko paljon kirjastojen suunnitteluun. Melko vähäisenä strategioiden vaikutusta piti 12% vastaajista. Keskisuurten kirjastojen edustajista 12% ei osannut arvioida asiaa. Vastaajista 8% ilmoitti, etteivät kansalliset strategiat ole vaikuttaneet lainkaan suunnitteluun. Keskisuurista kirjastoista 4%:ssa uskottiin strategioiden vaikuttaneen erittäin paljon niiden suunnitteluun. Pienistä kirjastoista 46% uskoi strategioiden vaikuttaneen jonkin verran suunnitteluun. Pienten kirjastojen edustajista runsas viidennes (22%) uskoi

strategioiden vaikuttaneen vain melko vähän kirjastojen suunnitteluun. Rungas kymmenesosa (12%) pienistä kirjastoista piti strategioiden vaikutusta suunnitteluun melko suurena. Kirjastoista 10%:ssa uskottiin, etteivät strategiat ole vaikuttaneet lainkaan kirjastojen suunnitteluun. Samaten 10% ei osannut arvioida asiaa. Yksikään pieni kirjasto ei uskonut tietoyhteiskuntastrategioiden vaikuttaneen erittäin paljon niiden suunnitteluun.

Kirjastojen osallistuminen tietoverkkojen paikalliseen sisältötuotantoon

Tilastollisesti oireellista merkitsevyyttä löytyi verrattaessa, ovatko kirjastot osallistuneet tietoverkkojen paikalliseen (kunnalliseen) sisältötuotantoon. Tulosten perusteella voidaan suuntaantavasti todeta, että mitä suurempi kirjasto on kyseessä, sitä enemmän se on osallistunut paikalliseen sisältötuotantoon. Tämä tulos ei ole sinänsä kovin yllättävä, sillä suurilla kirjastoilla todennäköisesti on enemmän resursseja tuottaa paikallisia sisältöjä kuin pienillä.

Kontingenssikerroin=0,35
 Khiin neliö=18,29 Vap.ast.=10
 P-arvo=0,0502 Tilastollisesti oireellinen

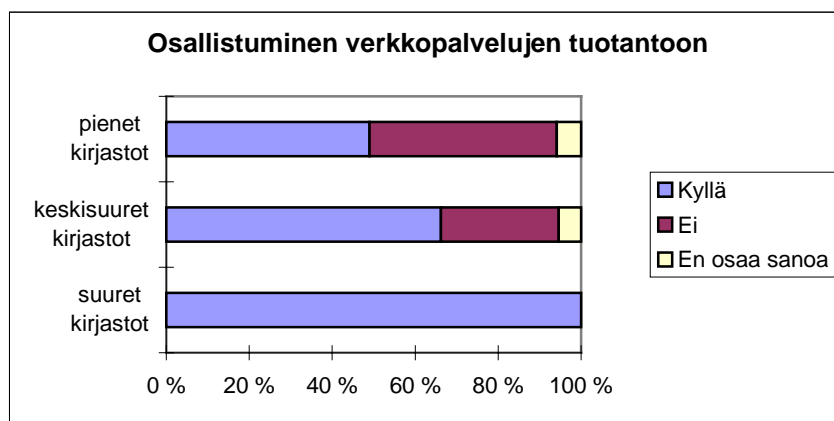
Kuvio 8.11. Erikokoisten kirjastojen osallistuminen tietoverkkojen paikalliseen sisältötuotantoon.

Suurista kirjastoista enemmistö on osallistunut paikalliseen sisältötuotantoon melko paljon (43% vastanneista) tai erittäin paljon (29% vastaajista). Jonkin verran tai melko vähän siihen ilmoitti osallistuneensa 14% kumpaakin (kuvio 8.11.). Keskisuurista kirjastoista paikalliseen sisältötuotantoon ilmoitti osallistuneensa jonkin verran 41%, melko vähän 19%, melko paljon 16% ja ei lainkaan 12% vastanneista. Keskisuurten kirjastojen edustajista vajaa kymmenesosa (9%) ilmoitti osallistuvansa paikalliseen sisältötuotantoon erittäin paljon. Vastaajista 3% ei osannut

arvioida asiaa. Pienistä kirjastoista paikalliseen sisältötuotantoon ilmoitti osallistuneensa melko vähän 32%, jonkin verran 28%, ei lainkaan 24%, melko paljon 12% ja erittäin paljon vain 4% vastanneista.

Kirjastojen osallistuminen verkkopalvelujen tuotantoon

Tilastollisesti oireellista merkitsevyyttä ilmeni tarkasteltaessa, missä määrin kirjasto on osallistunut verkkopalvelujen tuotantoon. Tässä kysymyksessä vastaajille on saattanut aiheuttaa hieman hämmennystä verkkopalvelu-käsite, jota en joidenkin vastaajien mukaan selventänyt tarpeeksi. Jotkin kirjastot, jotka vastasivat tähän kysymykseen kielteisesti mainitsivat kuitenkin myöhemmässä, verkkosisältötuotannon eri muotoja luetelleessa kysymyksessä tuottaneensa tiettyjä verkkopalveluja. Nämä seikat huomioon ottaen tuloksia voitaneen pitää lähinnä viitteellisinä.

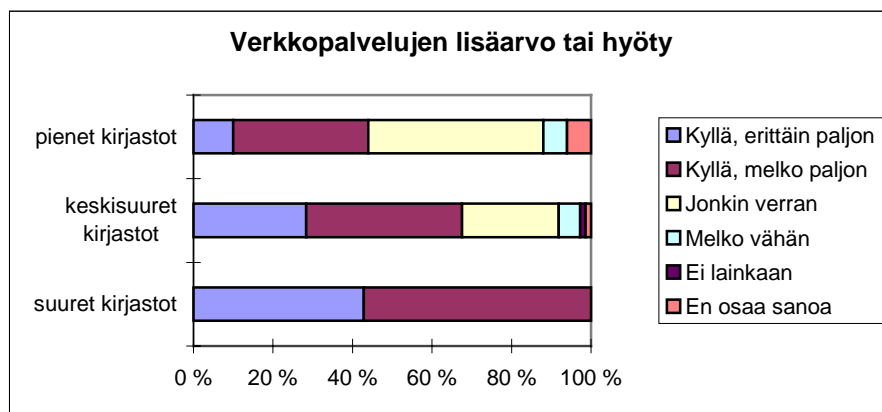
Kontingenssikerroin=0,248
 Khiin neliö=8,65 Vap.ast.=4
 P-arvo=0,0703 Tilastollisesti oireellinen

Kuvio 8.12. Erikokoisten kirjastojen osallistuminen verkkopalvelujen tuotantoon.

Suurista kirjastoista kaikki ilmoittivat osallistuneensa verkkopalvelujen tuotantoon (kuvio 8.12.). Keskiuurista kirjastoista samoin selvä enemmistö (66% vastaajista) ilmoitti tuottaneensa verkkopalveluja, joita taas 28% vastanneista ei ollut tuottanut. Vastanneista 5% ei osannut arvioida asiaa. Pienten kirjastojen vastausjakauma on edellisiä tasaisempi: niistä 49% ilmoitti tuottaneensa verkkopalveluja ja 45% taas ei. Pienten kirjastojen edustajista 6% ei osannut arvioida asiaa. Tämäkin viittaisi siihen, että suurilla kirjastoilla on paremmat mahdollisuudet ja resurssit osallistua valtakunnalliseen sisältötuotantoon (ks. s. 112). Näin on varmasti myös verkkopalvelujen tuottamisessa.

Verkkopalvelujen tuoma lisäarvo tai hyöty kirjastojen perinteisiin palveluihin verrattuna

Tilastollisesti oireellista merkitsevyyttä löytyi, kun ristiintaulukoin kirjastojen koon mukaan sen, ovatko verkkopalvelut kirjastojen edustajien mielestä tuoneet lisäarvoa tai hyötyä kirjastojen perinteisiin palveluihin nähden. Tulosten perusteella karkeasti yleistäen voidaan sanoa, että mitä suurempi kirjasto, sitä todennäköisemmin siinä koetaan verkkopalvelujen tuoneen lisäarvoa tai hyötyä toimintaan.

Kontingenssikerroin=0,334
Khiin neliö=16,46 Vap.ast.=10
P-arvo=0,0872 Tilastollisesti oireellinen

Kuvio 8.13. Verkkopalveluiden tuoma lisäarvo tai hyöty erikokoisille kirjastoille.

Suurten kirjastojen edustajien mukaan verkkopalvelut ovat tuoneet joko melko paljon (57% vastaajista) tai erittäin paljon (43% vastanneista) lisäarvoa perinteisiin palveluihin verrattuna (kuvio 8.13.). Keskisuurissa kirjastoissa koettiin verkkopalvelujen tuoneen melko paljon (39%), erittäin paljon (28%) tai ainakin jonkin verran (24%) hyötyä. Vastaajista 5% piti verkkopalvelujen lisäarvoa melko vähäisenä ja vain 1% uskoi, etteivät ne ole tuoneet lainkaan hyötyä. Vastaajista vain 1% ei osannut arvioida asiaa. Pienissä kirjastoissa koettiin verkkopalvelujen tuoneen jonkin verran (44%), melko paljon (34%) tai erittäin paljon (10% vastaajista) hyötyä. Vastanneista vain 6% piti lisäarvoa melko vähäisenä. Vastaajista 6% ei osannut arvioida asiaa.

9. Johtopäätökset

Yleiset kirjastot saavat tietoa tietoyhteiskuntastrategioista etenkin opetusministeriöltä. Tämä oli

hyvin odotettua ottaen huomioon opetusministeriön suuren ja konkreettisen, rahallisen osuuden kirjastojen tietoyhteiskuntaan liittyvissä hankkeissa ja työmuodoissa. Kirjastoletti, maakuntakirjastot, Suomen Kirjastoseura ja muut lähteet (näistä useimmin mainittu lääninhallitus) koetaan myös tärkeiksi tiedonlähteiksi. Tietoyhteiskuntastrategioista käytävää keskustelua seurataan hyvin aktiivisesti. Ehdottomasti tärkeimpinä keskustelun tiedonlähteinä pidetään aikakauslehtiä. Internetkin koetaan suhteellisen tärkeäksi lähteeksi kirjojen ja muiden lähteiden jäädessä hieman kahden ensimmäisen lähdetyyppin varjoon. Tietoyhteiskuntastrategiat ovat yleensäkin tuoneet vähintään jonkin verran uutta useimpien yleisten kirjastojen toimintaan. Niiden myötävaikutuksella kirjastoihin on rakennettu tietoteknistä infrastruktuuria, suunnittelu ja yhteistyö muiden kirjastojen kanssa ovat tiivistyneet, on tuotettu sisältöjä verkkoon, työntekijöiden työnkuva on muuttunut, tiedonhakumahdollisuudet ovat monipuolistuneet ja ajattelu kirjastosta toimijana tietoyhteiskunnassa on kehittynyt.

Tietoyhteiskuntastrategiat eivät tosin ole vielä vaikuttaneet niin paljon, että kirjastoissa olisi niiden perusteella laadittu omia, erityisiä tietoyhteiskuntastrategioita. Vaikka omia kirjattuja strategioita ei olisikaan, tietoyhteiskuntastrategiat ovat kuitenkin vaikuttaneet kirjastojen suunnitteluun, sillä suurimmalla osalla kirjastoista on muita tietoyhteiskuntaan liittyviä kehittämissuunnitelmia ja – tavoitteita. Näistä pidettiin tärkeänä erilaisten tietoyhteiskuntavalmiuksien opettamista kirjastojen asiakkaille, laitteistohankintoja ja sisältötuotantoa. Eri kuntien kirjastoilla tai kunnan kouluilla ja kirjastoilla mainittiin olevan alueellisia ja omia suunnitelmia. Tällä tavoin toteutetaan käytännössä *Tietohuollon kehittämissstrategiassa* (ks. s. 11) sekä *Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategioissa* (ks. s. 12-16) ehdotettuja kirjastojen ja koulujen yhteistyömuotoja.

Kansalliset tietoyhteiskuntastrategiat ovat vaikuttaneet vähintään jonkin verran kirjastojen pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun. Ne ovat tuoneet ajatuksia, tavoitteita ja pohjaa omille suunnitelmille. Tärkeitä ovat olleet opetusministeriön avustukset ja kansallisten strategioiden antama tuki oman toiminnan rahoituksen perusteluille. Kansalliset strategiat ovat vaikuttaneet kirjastojen tekniseen infrastruktuuriin sekä kouluttautumiseen ja elinikäisen oppimiseen niin asiakkaiden kuin henkilökunnankin kohdalla. Alueelliset tietoyhteiskuntastrategiat ovat vaikuttaneet kirjastojen suunnitteluun enimmäkseen vain jonkin verran tai melko vähän. Tätä selittää osaksi se, että kaikkien kirjastojen lähialueella alueellista tietoyhteiskuntastrategiaa ei ole vielä tehty. Alueelliset strategiat ovat tuoneet mukanaan alueen kirjastojen yhteistyötä (esim. kirjastokimpat) ja tietoverkkoyhteistyötä, strategioita ja strategiayhteistyötä sekä ajatuksia omien tavoitteiden suunnitteluun. Kunnalliset tietoyhteiskuntastrategiat eivät enimmäkseen ole vaikuttaneet kuin

melko vähän tai eivät lainkaan, korkeintaan vain jonkin verran kirjastojen toimintaan. Tätä selittää osaltaan se, että monissa kunnissa ei ole vielä laadittu omaa tietoyhteiskuntastrategiaa tai sitä ollaan vasta laatimassa. Kunnalliset strategiat ovat vaikuttaneet kansallisten strategioiden tavoin kirjastojen tekniseen infrastruktuuriin, kirjaston omaan strategiaan tai siihen, että kirjasto on mukana kunnan strategiassa sekä kirjastojen määrärahoihin. Tulosten perusteella alueellista ja kunnallista, tietoyhteiskuntaan liittyvää strategiatyöskentelyä tulisi mitä ilmeisimmin tehostaa entisestään.

Tietoyhteiskuntastrategiat ovat vaikuttaneet kirjastoon liittyvään kunnalliseen päätöksentekoon enimmäkseen vain jonkin verran, melko vähän tai ei lainkaan. Suurimmaksi osaksi strategiat ovat vaikuttaneet rahoituksen ja tuen saamiseen kunnalta. Kunnissa tunnustetaan jossain määrin yleisen kirjaston tärkeys tietoyhteiskunnassa eli kirjastoon ja sen toimintaan liittyvä ajattelu on myönteistä. Kunnallistenkin strategioiden vaikutuksesta on syntynyt eri kuntien kirjastojen yhteistyötä. Valitettavasti melko moni kokee kunnallisten strategioiden vaikutuksen kunnalliseen päätöksentekoon olevan vain vähäistä tai olematonta. Selvä enemmistö vastanneista saa mielestään kunnalta tukea kirjastonsa toimintaan vähintään jossain määrin eli melko hyvin tai jonkin verran. Tuki lienee tällöin ymmärretty asenteelliseksi tueksi. Kuitenkin valitettavan moni vastanneista kokee saavansa tukea kunnalta melko huonosti. Kunnan päättäjien koetaan suhtautuvan enimmäkseen melko myönteisesti tai neutraalisti yleisiä kirjastoja koskeviin tietoyhteiskuntastrategioihin. Strategiategsteihin on usein helppo suhtautua myönteisesti niin kauan kun ei konkreettisesti pyydetä lisää rahaa. Ilmeisesti päättäjiltä saadaan enemmänkin asenteellista kuin rahallista tukea. Peräti vajaa viidesosa ei osannut arvioida asiaa eli päättäjien suhtautumista ei aina tunneta kovinkaan hyvin. Tulevaisuudessa asiaa voisi kysyä myös päättäjiltä itseltään.

Kirjastojen kyky panostaa yleisten kirjastojen valtakunnallisiin yhteishankkeisiin oli yllättävän heikko, vaikka yhteistyö muiden kirjastojen kanssa koetaankin monessa suhteessa tärkeäksi. Suurin osa kirjastoista ei koe voivansa panostaa valtakunnallisiin hankkeisiin kuin vain melko vähän tai ei lainkaan. Valtakunnallisten yhteispalvelujen tuottaminen vaikuttaa keskittyvän etenkin niihin kirjastoihin, joilla riittää siihen erillisiä resursseja. Verkkopalvelujen tuotantoon kuitenkin osallistuu selvä enemmistö, lähes 2/3 vastanneista. Tietoverkkojen valtakunnalliseen sisältötuotantoon ei siis osallistu kirjastojen selvä enemmistö (60%) eli kirjastoissa on panostettu melko vähän siihen. Useimmiten siinä panostetaan Kirjastot.fi-palveluihin eli Linkkikirjastoon ja Mainio-kirjastotietokantaan sekä eri aiheista sisältöjen tuottamiseen verkkoon. Alueelliseen sisältötuotantoon osallistutaan kirjastoissa selvästi enemmän kuin valtakunnalliseen, mihin lienee

vaikuttanut myös kirjastojen tiivistynyt alueellinen yhteistyö. Eniten on osallistuttu eri kuntien kirjastojen yhteisen portaalin tai aluetietokannan verkkoon tuottamiseen, eri kuntien kirjastojen yhteisen www-kokoelmätietokannan ja omien kotisivujen tuottamiseen. Paikalliseen sisältötuotantoon osallistutaan edellisiä tasaisemmin eli siihen panostetaan niitä enemmän. Paikallisesta sisältötuotannosta ylivoimaisesti yleisimpiä ovat kirjaston tai oman kunnan kotisivut. Muuten on viety verkkoon kirjastojen kokoelmaluetteloita ja sisältötuotantoa erityisaiheista.

Eri verkkosisältötuotannon muodoista aineistorekisterin Internetiin vieminen on yleisintä. Tämä oli odotettavissa, sillä kirjastojen kokoelmaluettelojen ja mahdollisuuksien mukaan muiden aineistojen saattaminen verkkomuotoon mainitaan tai on taustaoletuksena jossain muodossa melkein kaikissa käsittelemissäni tietoyhteiskuntastrategioissa. Yllättävää oli, että aivan kaikissa kirjastoissa näin ei oltu vielääkään tehty. Yli 60% vastaajista ilmoittaa kirjastonsa osallistuneen eri kuntien kirjastojen yhteisen kokoelmätietokannan tuottamiseen. Tässäkin kysymyksessä eri kirjastojen yhteistyö on hyvin tärkeässä asemassa, mikä käy ilmi eri kirjastojen verkkopohjaiseen yhteistyöhön ja kirjastokimpan yhteisiin kotisivuihin tai portaaliin sekä yhteisiin Kirjastot.fi-palveluihin panostamisesta. Täytyy tosin muistaa, että em. sisältötuotannon muotoihin osallistuminen saattaa olla päällekkäistä. Joka tapauksessa verkkosisältötuotanto suomalaisissa yleisissä kirjastoissa on hyvin monipuolista ja runsasta, mikä käy ilmi mm. opetusministeriön avustuspäätöksistä.

Verkkopalvelut ovat tuoneet enimmäkseen melko paljon tai ainakin jonkin verran lisäarvoa tai hyötyä kirjaston toimintaan. Tämä tulos oli odotettavissa, kun otetaan huomioon kirjaston tietoteknisen infrastruktuurin tehokas kehittäminen etenkin opetusministeriön avustuksilla. Erittäin suurena lisäarvon koki runsas viidesosa vastanneista. Verkkopalvelut ovat kuitenkin tuoneet mukanaan myös selvästi lisätyötä. Usein tämä lisätyö tehdään muiden työtehtävien ohella. Lisäkustannuksia ne ovat synnyttäneet kohtalaisen paljon, runsaan kymmenesosan mielestä jopa erittäin paljon. Nämä kustannukset liittyvät ennen kaikkea tietoteknisen infrastruktuurin ylläpitoon. Perinteisten palveluiden ohella verkkopalvelujen tuotanto edellyttää kirjastoilta siis selvästi lisäresursseja.

Valtionavustuksia tietoverkkojen sisältötuotantoon on hakenut selvä enemmistö, 65% kirjastoista. Kolmannes vastaajista ei ole niitä hakenut. Hakeneista kirjastoista yli 90% on avustusta saanut eli tietoverkkojen sisältötuotantoa on tuettu sängen aktiivisesti. Avustusten saamisen yleisimpiä perusteita ovat eri kuntien kirjastojen yhteishankkeet, tietotekniikan ja -verkkojen saaminen kirjastoihin, sisältöjen tuottaminen verkkoon eri aiheista ja henkilökunnan koulutus. Eri kirjastojen

tai kunnan eri laitosten yhteishankkeiden tarvitseman lisähenkilöstön palkkaukseen on hakenut avustusta vain 24% vastanneista. Avustuksen saamisen yleisin peruste on tässäkin kysymyksessä eri kirjastojen yhteistyö aineiston tuottamisessa verkkoon. Alueellisten tietoverkkoasiantuntijoiden ja henkilöstön palkkaaminen yhteishankkeisiin on myös tärkeää. Verkkopalvelujen tuotantoon avustusta ilmoittaa saaneensa puolet. Avustuslähteistä selvästi tärkein on opetusministeriö, jonka mainitsevat kaikki avustusta saaneet. Oman kunnan rahoituslähteenä mainitsee vain 13% vastaajista. Muista lähteistä yleisimpiä ovat erilaiset yhteistyöliitot.

Yleisissä kirjastoissa ei ole vielä kovin paljon kartoitettu verkkopalvelujen käyttäjämääriä, mikä on hieman yllättävää ottaen huomioon kirjastojen verkkopalvelujen kasvaneen suosion. Lähes 2/3 kirjastoista ei ole tätä vielä tehnyt. Puolet verkkopalvelujen käyttöä kartoittaneista on käyttänyt kirjaston www-sivuilla olevia laskureita. Käyttäjämääristä on saatu tietoa aineistorekisterin käyttötilastojen ja kuukausittaisten tilastojen kautta. Käyttäjiiä on laskettu myös manuaalisesti mm. kirjaston tietokoneiden varausvihkojen avulla.

Tietoyhteiskuntastrategioissa mainitut yleisten kirjastojen toimintatavoitteet vaativat lisäresursseja kirjastojen nykyiseen rahoitustilanteeseen verrattuna. Tämä tulos oli odotettavissa, koska lisärahoitustarve mainitaan myös mm. *Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategiassa* (ks. s. 15). Tulevaisuuden kirjastopalvelujen tuottamismahdollisuutta nykyresursseilla pitää huonona tai mahdottomana yli puolet vastanneista, jossain määrin mahdollisena runsas neljännes. Myös kirjaston kaikkien palvelujen säilyttäminen entisessä laajuudessaan tietoyhteiskunnassakin koetaan tärkeäksi. Perinteisille palveluille on siis vielä kysyntää, eikä niitä voida vielä aivan kokonaan korvata tietoverkkopalveluilla.

Kirjastokohtaisiin tai yhteisiin hankkeisiin panostamista palvelullisten hyötyjen saamiseksi pidetään hyvin tärkeänä. Etenkin eri kuntien kirjastojen yhteistyötä ja seudullisiin kirjastoihin panostamista kaivataan. Kuten monessa muussakin kysymyksessä, tässäkin yhteistyö on keskeisessä asemassa kirjastojen toiminnassa. Lisärahoitusta kaivataan henkilöstöpalkkaukseen, alan palkkatason parantamiseen ja kiertäviin kirjastotyöntekijöihin. Kirjastojärjestelmäyhteistyön ja itsepalvelun kehittämistä pidettiin myös tärkeänä. Monet vastaajat toivovat kaikkiin Suomen yleisiin kirjastoihin yhtenäistä kirjastojärjestelmää tai ainakin eri järjestelmien yhtenäistämistä. Tietoverkkoaineiston ja tietokantojen yhteislisenssejä ja -ostoja kaivataan säästöjen aikaansaamiseksi. Tärkeänä panostuskohteena pidetään myös tietoverkkojen sisältötuotantoa, joka nousee esiin muissakin kysymyksissä, koulutusta ja koulutusyhteistyötä, jota korostetaan mm. luvussa 2 mainituissa

tietoyhteiskuntastrategioissa. Täten tulokset heijastavat strategioiden tavoitteiden sisäistämistä kirjastoissa.

Kirjastoissa kaivataan lisää etenkin tietotekniikka-, tietoverkko- ja tiedonhakukoulutusta. Lisää toivotaan myös johtaja-, pedagogista, maakuntakirjastojen järjestämää ja yhteistyökoulutusta. Nykyistä enemmän kaivataan aikaa, työntekijöitä, koulutusta ja henkilökuntaa, jolla on nykyaikainen koulutus. Tärkeäksi koetaan myös eri kuntien kirjastojen yhteistyön lisääminen niin valtakunnallisella kuin maakuntatasollakin. Tällaista maakuntakirjastojen ympärille rakentuvaa alueellista yhteistyötä ehdotetaan mm. *Tietohuollon kehittämissstrategiassa* (ks. s. 11). Nykyistä enemmän määrärahoja toivotaan atk-järjestelmiin, sijaisiin ja koulutukseen. Kirjastoissa kaivataan myös aluekirjastokokeiluja tai –strategioita ja asiantuntijoiden kierrätystä alueellisesti.

Kirjaston markkinoimista päättäjille lisävarojen saamiseksi pidetään tärkeänä, koska vastaajat kommentoivat sitä aktiivisesti. Eniten kannatusta saa yhä perinteinen peruste, jossa kirjaston merkitystä korostetaan kunnan/tietoyhteiskunnan kaikille asukkaille tasa-arvoisena palvelukeskuksena, jolla on paljon asiakkaita. Tämä peruste löytyy lähes kaikista yleiset kirjastot mainitsevista tietoyhteiskuntastrategioista. Täten tulos ei ole yllättävä. Päättäjiin vaikuttaminen, heidän tutustuttamisensa kirjastoon ja sen palveluihin sekä yleensäkin aktiiviset kontaktit heihin nähdään tärkeinä. Toisaalta moni kirjasto ei osaa sanoa, miten päättäjiin vaikuttaminen onnistuisi, kun usein omat keinot eivät ole vielä tepsineet. Jotkut vastaajat ehdottavat, että päättäjiin on vedottava alueellisella ja valtakunnallisella tasolla, kun paikallinen vaikuttaminen ei onnistu. Kirjastoa halutaan markkinoida myös hyvällä palvelulla ja osallistumisella kunnan kehittämis- ja yhteistyöhön. Tämä peruste esiintyi etenkin tulevaisuuteen myönteisesti suhtautuneissa kirjastoissa. Eri kuntien kirjastojen ja kuntien sisäistä yhteistyötä pidetään muutenkin hyvänä markkinointikeinona. Monen kunnan kirjastokimpassa uskottiin, että yhdessä omankin kunnan päättäjiin voisi vaikuttaa entistä tehokkaammin (ks. s. 105). Jotkut korostavat myös sitä, että päättäjille on kerrottava kirjaston käyttäjistä, joilta itseltäänkin voisi välittää päättäjille suoraan tietoa.

Kirjastojen tulevaisuudennäkymät ovat usein pessimistissävyisiä. Kirjastoissa kärsitään raha-, resurssi- ja henkilöstöpulasta — määrärahoja tarvittaisiin ehdottomasti nykyistä enemmän. Huolta aiheuttavat myös useiden kuntien väestön väheneminen ja kunnan riittämätön panostus yleiseen kirjastoon. Kirjaston resurssien toivotaan pysyvän edes nykytasolla ja joidenkin toiveissa ovat uudet kirjastotilat tai niiden laajentaminen. Toimivan kirjastojärjestelmän saaminen, eri kuntien

kirjastojen yhteistyö ja aluekirjastotoiminta koetaan myös tärkeiksi. Eräiksi huolenaiheiksi koettiin ajan puute ja ajan tasalla pysyminen, kun tiedonhaku-, laitteisto- ja ohjelmistokehitys kulkee nopeasti eteenpäin. Joissakin kirjastoissa tulevaisuus näyttää myönteiseltä ja mielenkiintoiselta erilaisine kehittämisideoineen ja toiveineen, mutta kokonaisuutta ajatellen kuitenkin valitettavan harvoissa. Yleisesti ottaen kirjastoissa kaivataan nykyistä enemmän rahaa, mikä mahdollistaisi niiden täyden toimintakyvyn myös tietoyhteiskunnassa.

Erikokoisten kirjastojen välillä on jossakin määrin eroja etenkin verkkopalvelujen käyttäjämäärien kartoituksen, yhteishankkeiden lisähenkilöstön palkkauksen ja valtakunnalliseen sisältötuotantoon osallistumisen sekä tietoyhteiskuntaan liittyvien kehittämissuunnitelmien ja –tavoitteiden suhteen. Suurissa kirjastoissa verkkopalveluiden käyttäjämääriä on kartoitettu enemmän kuin pienissä ja keskisuurissa kirjastoissa. Suuret kirjastot ovat hakeneet avustusta yhteishankkeiden lisähenkilöstön palkkaamiseen pieniä ja keskisuuria kirjastoja useammin. Suuret kirjastot näyttävät ainakin jossain määrin osallistuvan valtakunnalliseen verkkosisältötuotantoon, johon suurin osa keskisuurista ja pienistä kirjastoista ei osallistu juuri lainkaan. Suurilla kirjastoilla näyttää olevan enemmän myös strategioiden ohella tietoyhteiskuntaan liittyviä muita kehittämissuunnitelmia ja –tavoitteita kuin keskisuurilla ja etenkin pienillä kirjastoilla.

Tietoyhteiskuntastrategioiden toteutumista ja verkkosisältötuotantoa Suomen yleisissä kirjastoissa leimaa ennen kaikkea yhteistyö, joka eri muodoissaan on erittäin tärkeä strategioiden toteuttamiseksi käytännössä. Tietoyhteiskuntastrategioiden myötä eri kuntien kirjastojen yhteistyö on tiivistynyt ja tullut miltei välttämättömäksi edellytykseksi kirjastojen tulevaisuuden kehitystä ajatellen. Yhteistyön avulla on pystytty tekemään enemmän samoilla resursseilla, mutta siitä huolimatta kirjastojen toimintaan tarvitaan selvästi nykyistä enemmän resursseja, jotta niiden palvelutaso vastaisi tietoyhteiskuntastrategioissa esitettyjä tarpeita ja vaatimuksia myös tulevaisuudessa. Nykyisin työntekijät tuottavat verkkopalveluja ja verkkosisältötuotantoa usein muiden töidensä lisäksi, mutta on selvää, että tulevaisuudessa tarvitaan entistä enemmän erillistä rahaa ja virkoja, joissa keskitytään nimenomaan verkkosisältöjen tuotantoon.

Tulosten arviointia

On mahdotonta arvioida sen tarkemmin, miten vakavasti vastaajat suhtautuivat tutkimukseen eli kuinka huolellisesti he vastasivat. Lomakkeessani annettujen vastausvaihtoehtojenkaan onnistuneisuus vastaajien näkökulmasta ei välttämättä ollut kovin selvä asia. Tutkimusta

suunnitellessani huomasin todeksi sen, että kyselylomakkeen laatiminen vei paljon aikaa.

Tutkimuksen parannusehdotuksena on se, että olisin voinut selventää lomakkeessa käyttämiäni käsitteitä tarkemmin kuin mitä tein esimerkiksi kyselyn saatteessa. Ajattelin kuitenkin, että kyselystä tulisi näin menetellen vieläkin pidempi, eivätkä vastaajat jaksaisi välttämättä perehtyä pitkiin käsiteselvennyksiin. Joka tapauksessa käsitteitä olisi voinut selventää enemmän. Tämä kävi ilmi, kun tarjosin kyselyn lopussa mahdollisuuden esittää lisäkommentteja ja palautetta kyselyni sisällöstä (liite 6, lomake, kysymys 34). Tätä mahdollisuutta käytti 38 kirjaston edustajat eli 29% kaikista kyselyyni vastanneista. Selvästi eniten kritiikkiä sai se seikka, että kyselyssä käytettyjä tietoyhteiskunta- ja sisältötuotanto-käsitteitä olisi pitänyt selventää. Tätä mieltä oli runsas neljäsosa vastaajista.

” - tietoyhteiskuntastrategia on hieman hämärä käsite, joten tulkinnat kirjastoissa vaihtelevat varmaankin huomattavasti – – ” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Ensimmäisen kyselykierroksen jälkeen saamani palautteen perusteella pyrin korjaamaan asian selventämällä kyselyni saatteessa (liite 5, kyselyn saate) kyseisiä käsitteitä seuraavilla kyselykierroksilla.

Vajaa viidennes vastanneista oli kiinnostunut saamaan tiedot tutkielmani tuloksista heti sen valmistuttua. Tutkimusaiheeni koettiin siis mitä ilmeisimmin kiinnostavaksi myös vastanneissa kirjastoissa.

”Kysely on ihan hyvä, mutta nykyisin ei tahdo riittää aikaa vastata näihin, vaikka pitäisi, sillä tiedän, että vastaukset ovat tärkeitä tutkimustyön tekijälle. On huono omatunto, kun ei seuraa oman ammattialan juttuja, osallistu koulutukseen kuin ihan pakolliseen, mutta työ uuvuttaa niin ettei jaksa lähteä koulutukseen ja muutenkin jo perhe kärsii väsyneestä äidistä. Monessa kirjastossa on tämä sama ongelma, että ammattitaitoista henk. kuntaa on liian vähän ja tilapäisellä yritetään paikata vajaus.” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

”Hyvä, että joku paneutuu näihin kysymyksiin. Tulokset pitäisi saada kunnallisten päätöksentekijöiden tietoisuuteen.” (Pienen kunnan kirjasto)

Muutamit vastaajat olivat sitä mieltä, että kysymyksiin oli vaikea vastata kiireessä ja luonnehtivat kysymyksiä liian laajoiksi ja osittain päällekkäisiksi. Myönnän, että tämä pitää osittain paikkansa. Puolustaudun kuitenkin sillä, että aihetta ei ole Suomessa aiemmin tutkittu omasta näkökulmastani ja jouduin siten laatimaan (pilotti)kyselyni alusta alkaen eli tavallaan ihan tyhjästä. En voinut tukeutua suoraan mihinkään tutkimusperinteeseen, joka olisi käsitellyt nimenomaan tätä aihetta.

Eräät vastaajat ilmoittivat työkiireiden takia vastanneensa hyvin nopeasti, mutta toivoivat vastaustensa silti hyödyttävän tutkimustani. Kyselyäni pidettiin myös liian pitkänä:

”Liian pitkä kirjastojen työtilannetta ajatellen. En olisi vastannut ellen itse opiskelijana juuri olisi vaivannut 40 henkilöä pitkällä haastattelulla. Hyvää jatkoa!” (Keskisuuren kunnan kirjasto)

Tämäkin pitää varmasti paikkansa. Halusin kuitenkin saada tutkimusaiheestani mahdollisimman kattavan kuvan ja siksi käytin tutkimusmenetelmänä lomakekyselyä, jonka saatoin www-muodossa lähettää tutkimuksen koko perusjoukolle eli kaikkiin Suomen yleisiin kirjastoihin. Syvemmän kuvan aiheesta olisi ehkä saattanut saada muun muassa teemahaastattelulla, mutta laadullisen aineiston aikaa vievän analyysin takia tutkimus olisi tällöin rajoittunut vain muutamaiin kirjastoihin. Tämä on eräs mahdollinen jatkotutkimusvaihtoehto. Tehdyistä virheistä oppimalla uskoakseni tutkimusaihetta voi yhä ja kannattaa tutkia. Jatkotutkimusta ajatellen tietoyhteiskuntastrategioiden toteutumista yleisissä kirjastoissa kartoittavia tutkimuksia suunniteltaessa ja toteutettaessa voitaisiin ottaa tarkasteluun mukaan myös päättäjien mielipiteet asiasta. Tietoyhteiskuntastrategioiden toteutumista yleisissä kirjastoissa voisi tutkia vaikkapa aiheesta syvempää tietoa antavilla teemahaastattelulla, joiden kohdistamisessa voisi osittain hyödyntää tämänkin tutkimuksen tuloksia. Tietoyhteiskuntastrategioiden toteutumista tieteellisissä ja erikoiskirjastoissa olisi myös mielenkiintoista kartoittaa. Tällöin esiin nousisivat kirjastojen edustajien omat käsitykset virallisten strategioiden todellisesta toteutumisesta kirjastojen käytännön toiminnassa. Yleisten kirjastojen osalta näitä käsityksiä olen toivottavasti pystynyt omassa tutkielmassani valottamaan.

Lähteet

Aittola, T. & Pirttilä, I. 1989. Tieto yhteiskunnassa. Tiedonsosiologinen tarkastelu. Helsinki: Gaudeamus.

Aldridge, A. & Levine, K. 2001. Surveying the Social World. Principles and practice in survey research. Understanding Social Research. Buckingham: Open University Press.

Alkula, T., Pöntinen S. & Ylöstalo P. 1995. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Porvoo: WSOY.

Aro, J. 1997. Tietoyhteiskunta: epookkihistoriaa, retoriikkaa vai yhteiskuntateoriaa? Teoksessa K. Stachon (toim.) Näkökulmia tietoyhteiskuntaan. Tampere: Gaudeamus, 22-42.

Berndtson, M. 1996. Kirjastojen tulevaisuus — tulevaisuuden kirjasto. Teoksessa Kulttuurinen tietoyhteiskunta. Strategiset perusteet ja lähtökohdat opetusministeriön toimintaohjelmaksi 1997-2000. Opetusministeriön työryhmien muistioita 11: 1996. Helsinki: Opetusministeriö, 71-73.

Charmaz, K. 2001. Grounded Theory. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) The American Tradition in Qualitative Research: Volume II. Sage Benchmarks in Research Methods. London: Sage, 244-270.

Clubb, B. 1999. Ontario Public Library Guidelines: a Development Tool for Small, Medium and County Libraries. Teoksessa IFLA Headquarters under the auspices of the IFLA Section for Public Libraries (toim.) Proceedings of the IFLA/UNESCO Pre-Conference Seminar on Public Libraries: Public Libraries as the Gateway to the Information Society: the Revision of the IFLA Guidelines for Public Libraries, Noordwijk, Netherlands, 12-14 August 1998. IFLA Professional Reports 58. The Hague: IFLA Headquarters, 77-88.

Corrall, S. 2000. Strategic Management of Information Services. A Planning Handbook. London: Aslib/IMI.

Elo, K. 1996. Kirjastostrategian ja teknologiastrategian keskinäinen suhde. Michael Bucklandin esittämän viitekehysten soveltuvuuden arviointia suomalaisten yleisten kirjastojen strategiseen suunnitteluun. Tampereen yliopisto: Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma.

Elämänlaatu, osaaminen ja kilpailukyky. Tietoyhteiskunnan strategisen kehittämisen lähtökohdat ja päämäärät. 1998. Sitra 206. Helsinki: Suomen itsenäisyyden juhlarahasto. Saatavilla myös www-muodossa <URL:<http://194.100.30.11/tietoyhteiskunta//suomi/st2f.htm>>, katsottu 22.10.2002.

Feather, J. 1998. The Information Society. A Study of Continuity and Change. 2nd edition. London: Library Association.

Foddy, W. 1995. Constructing Questions for Interviews and Questionnaires. Theory and Practice in Social Research. Cambridge: Cambridge University Press.

Glaser, B. G. 2001. The Grounded Theory Perspective. Conceptualization Contrasted with Description. Mill Valley (Calif.): Sociology Press.

Glaser, B. & Strauss, A. 1967. The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research. New York: Aldine.

Glaser, B. & Strauss, A. 2001. The Discovery of Grounded Theory and Applying Grounded Theory. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) The American Tradition in Qualitative Research: Volume II. Sage Benchmarks in Research Methods. London: Sage, 229-243.

Habermas, J. 1962. Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. Neuwied: Hermann Luchterhand Verlag.

Habermas, J. 1991. The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. Cambridge (MA): MIT Press.

Hakala, J. 1997. Kirjastostrategiat eräissä maissa. Teoksessa J. Hakala (toim.) Kirjastojen tietotekninen tulevaisuusskenaario 1997-2006. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto, 31-78. Saatavilla myös www-muodossa: <URL:<http://www.lib.helsinki.fi/skenaario/>>, katsottu 22.10.2002.

Helsingin kaupunginkirjasto. 2000. Helsingin kaupunginkirjasto: Tietostrategia. Helsinki: Helsingin kaupunginkirjasto. Saatavilla www-muodossa

<URL:<http://www.lib.hel.fi/julkaisut/tietostrategia.html>>, katsottu 22.10.2002.

Helsingin kaupunginkirjasto. 1995. Helsingin kaupunginkirjaston Internet-strategia. Helsinki:

Helsingin kaupunginkirjasto. Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.lib.hel.fi/strategia/>>, katsottu 22.10.2002.

Hintikka, K. A. 1999. Puheenvuorojen kirjasto 2. Keskustelua tietoyhteiskuntastrategiasta. Sitra-raportti, 219. Helsinki: Sitra.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Härkönen, R.-S. 2001. Sisältötuotantohanke — Suomesta merkittävä sisältöteollinen maa. Tietopalvelulehti 16 (1), 5-7.

Iijon, A. 1998. Objectives and Strategies — Creating a Platform for the Library in the Information Society. IFLA Journal 24(2), 89-93.

Jokitalo, P. 1997. Kolme vuotta Tiedon talo –projektia. Teoksessa A. Haasio & J. Piukkula (toim.) Kirjastot ja Internet. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 121-137.

Karvonen, E. 2000. Kansalliset ja kansainväliset tietoyhteiskuntastrategiat. Teoksessa M. Vuorensyrjä ja R. Savolainen (toim.) Tieto ja tietoyhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 256-277.

Kekki, K. 2000. Kirjasto — tietoyhteiskunnan tukipilari. Teoksessa S.-L. Piipponen (toim.) Kuntapuntari 2000, 3: Kestävä kehitys. Helsinki: Tilastokeskus, 58-63.

Kekki, K. 2001. Kulttuuri: Kirjastoverkosto. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.minedu.fi/opm/kulttuuri/kirjastot/kirjastoverkosto.html>>, katsottu 22.10.2002.

Kinnell, M. & MacDougall, J. 1994. Meeting the Marketing Challenge. Strategies for public libraries and leisure services. London: Taylor Graham Publishing.

Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004: työryhmän muistio. 2001. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja nro 2: 2001. Helsinki: Opetusministeriö.

Kohtaamisyhteiskunta. Kirja mahdollisuudesta. 1995. V.-A. Savolainen (toim.). Helsinki: Edita.

Kokko, M. 1999. Nähdä, kuulla ja ymmärtää. Perusterveydenhoidossa toimivien hoitajien käsityksiä depressiosta ja sen hoidosta. Acta Universitatis Ouluensis. Series D, Medica, 511. Oulu: Oulun yliopisto. Saatavilla www-muodossa: <URL:http://herkules oulu.fi/isbn9514251725/>, katsottu 1.10.2002.

Kotler, P. 2000. Marketing Management. 10th edition. Upper Saddle River (New Jersey): Prentice Hall International.

Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004. 1999. Helsinki: Opetusministeriö.

Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004. Luku 2.4.1. Kirjastot, arkistot, tietoaineistot. 1999. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.minedu.fi/toim/koul_tutk_tietostrat/2/4.html>, katsottu 22.10. 2002.

Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004. Luku 2.5.2. Tekniikka, sen ylläpito ja kehittäminen. 1999. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.minedu.fi/toim/koul_tutk_tietostrat/2/5.html>, katsottu 22.10. 2002.

Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004. Luku 3.3. Digitaalisen tietopääoman kartuttaminen. 1999. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla www-muodossa <URL:http://www.minedu.fi/toim/koul_tutk_tietostrat/3/3.html>, katsottu 22.10. 2002.

Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000-2004. Luku 3.4. Koulutuksen ja tutkimuksen tietoyhteiskuntarakenteiden vahvistaminen. 1999. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla www-muodossa: <URL:http://www.minedu.fi/toim/koul_tutk_tietostrat/3/4.html>, katsottu 22.10. 2002.

Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia. 1995. Helsinki: Opetusministeriö.

Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia. Luku 7.1. Kansalliset tietovarannot ja tietohuolto uusien haasteiden edessä. 1995. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.minedu.fi/tietostrategia/luku7.html#RTFToC37)

<URL:<http://www.minedu.fi/tietostrategia/luku7.html#RTFToC37>>, katsottu 22.10. 2002.

Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia. Luku 8.3. Kaikki koulut ja kirjastot avoimen tietoverkon piiriin. 1995. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.minedu.fi/tietostrategia/luku8.html#RTFToC46)

<URL:<http://www.minedu.fi/tietostrategia/luku8.html#RTFToC46>>, katsottu 22.10. 2002.

Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia. Luku 10. Toimenpideohjelman toteutus. 1995. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.minedu.fi/tietostrategia/tietostr.html#RTFToC57)

<URL:<http://www.minedu.fi/tietostrategia/tietostr.html#RTFToC57>>, katsottu 22.10. 2002.

Kulttuurinen tietoyhteiskunta. Strategiset perusteet ja lähtökohdat opetusministeriön toimintaohjelmaksi 1997-2000. 1996. Opetusministeriön työryhmien muistioita 11: 1996. Helsinki: Opetusministeriö.

Kulttuurinen tietoyhteiskunta. Strategiset perusteet ja lähtökohdat opetusministeriön toimintaohjelmaksi 1997-2000. 1996. Kulttuurinen tietoyhteiskunta –asiantuntijaryhmä.

Opetusministeriön työryhmien muistioita 11. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.minedu.fi/kulttuurinen_tietoyhteiskunta/sisus.htm)

<URL:http://www.minedu.fi/kulttuurinen_tietoyhteiskunta/sisus.htm>, katsottu 22.10.2002.

Kurki, M. 1999. Sisältötuotantoa tukevat verkkopalvelut — tarpeet ja mahdollisuudet.

Teknologiakatsaus, 73. Helsinki: Tekes.

Kuronen, T. 1998a. Kirjastot tietoyhteiskunnan koetinkivi. Kirjastolehti 91(4), 136.

Kuronen, T. 1998b. Tietovarantojen hyödyntäminen ja demokratia. Sitra 174. Helsinki: Suomen itsenäisyyden juhlarahasto. Saatavana myös [www-muodossa](http://194.100.30.11/tietoyhteiskunta//suomi/st2f.htm)

<URL:<http://194.100.30.11/tietoyhteiskunta//suomi/st2f.htm>>, katsottu 22.10.2002.

Kärki, J. 1996. Suomen ja Euroopan Unionin tietoyhteiskuntastrategiat. Tampereen yliopisto: Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma.

Laakso, H. 2000. Äidin suru alle seitsenvuotiaan lapsen kuoleman jälkeen. *Acta Universitatis Tamperensis*, 724. Tampere: Tampereen yliopisto.

Lehtinen, J. & Luotola, T. 1986. Matka informaatioyhteiskuntaan. *Julkaisuja A 53*. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos.

Lehto, A.-M. 1998. Laatuä tutkimukseen. Teoksessa S. Paananen, A. Juntto & H. Sauli (toim.) *Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 207-232.

Lilius, R. 1998. Suomalaisen tietoyhteiskunnan hankkeet ja rakentajat. *Sitra 167*. Helsinki: Suomen itsenäisyyden juhlarahasto.

Lindström, T. 2001. Kirjastoala ja tietoyhteiskunta. Oulun yliopisto: Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu –tutkielma.

Lonkila, M. 2001. Grounded Theory as an Emerging Paradigm for Computer-assisted Qualitative Data Analysis. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *The American Tradition in Qualitative Research: Volume II. Sage Benchmarks in Research Methods*. London: Sage, 271-281.

Lukkarinen, H. 1999. Sepelvaltimotautia sairastavien elämänlaatu ja elämäntyyli. Pitkittäistutkimus lääkkeillä, pallolaajennuksella tai ohitusleikkauksella hoidettujen kokemuksista. *Acta Universitatis Ouluensis. Series D, Medica*, 562. Oulu: Oulun yliopisto. Saatavilla [www-muodossa: <URL:http://herkules oulu.fi/isbn9514254627/>](http://herkules oulu.fi/isbn9514254627/), katsottu 22.10.2002.

Mannermaa, M. 1993. Tulevaisuus — murroksesta mosaiikkiin. Helsinki: Otava.

Marshall, C. & Rossman, G. B. 1999. *Designing Qualitative Research*. 3rd ed. Thousand Oaks: Sage.

Mintzberg, H., Ahlstrand, B. & Lampel, J. 1998. *Strategy Safari. The complete guide through the wilds of strategic management*. London: Financial Times.

- Morse, J. M. 1991. Approaches to Qualitative-Quantitative Methodological Triangulation. Methodological Corner. Nursing Research 40 (2), 120-123.
- Nevalainen R. & Stenlund, H. 1994. Suomi tietoyhteiskunnaksi: kansalliset linjaukset. Osaraportti 2: Kotimaisten muiden strategioiden arviointi. Helsinki: Tietotekniikan kehittämiskeskus.
- Niemi, M.-L. 1996. Tieto- vai informaatioyhteiskuntaan? Kansalaisten tiedon saatavuuden ja tavoitettavuuden diskurssi valtiovarain- ja opetusministeriön tietoyhteiskuntaraporteissa. Tampereen yliopisto: Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Niinikangas, K. & Niinikangas L. 1992. Yhteistoiminnalla kirjaston tavoitteista totta. Miten suunnitella kirjaston strategioita? Teoksessa V. Niinikangas (toim.) Kirjastostrategiat. Kirjastostrateginen suunnittelu. Helsinki: Kirjastopalvelu, 16-52.
- Niiniluoto, I. 1997. Informaatio, tieto ja yhteiskunta. Filosofinen käsiteanalyysi. 6. painos. Helsinki: Edita.
- Nurmela, T. 2002. Ajattelun taito ja lupa ilmaista. Teoreettis-käsitteellinen tutkimus hoitotyön edellyttämästä kriittisen ajattelun taidosta ja sen edellytyksistä. Acta Universitatis Tamperensis, 860. Tampere: Tampere University Press.
- Nurmi, T. 1998. Uusi suomen kielen sanakirja. Jyväskylä: Gummerus.
- Nurmi, T.; Rekiaro, I.; Rekiaro, P. & Sorjanen, T. 2001. Gummeruksen suuri sivistyssanakirja. Jyväskylä: Gummerus.
- Nykysuomen sanakirja 1-3. 1985. 9. painos. Helsinki: WSOY.
- Nykysuomen sivistyssanakirja: vierasperäiset sanat. 1984. Toim. Nykysuomen laitos. 9. painos. Helsinki: WSOY.
- Ontario Library Association. 2001. Ontario Library Association: Action OLA. Headlines November 2001. November 23, 2001. Public Library Strategic Planning Group Releases Draft Report.

Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.accessola.com/action/headlines0111.html>>, katsottu 22.10.2002.

Oppimisen, luovuuden ja osaamisen Suomi II. 2000. Opetuksen, tutkimuksen ja kulttuurin tietoyhteiskuntaneuvottelukunta. Helsinki: Opetusministeriö.

Pandit, N. R. 1996. The Creation of Theory: a Recent Application of the Grounded Theory Method. The Qualitative Report 2 (4). Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.nova.edu/ssss/QR/QR2-4/pandit.html>>, katsottu 22.10.2002.

Patton, M. Q. 1983. Qualitative Evaluation Methods. Beverly Hills: Sage.

Rea, L. M. & Parker, R. A. 1997. Designing and Conducting Survey Research. A Comprehensive Guide. 2nd. ed. San Francisco: Jossey-Bass.

Saarti, J. 2000. Suomalaisen yleisen kirjastojen atk-kirjastojärjestelmät, niiden tietovarantojen verkkokäyttöisyys ja tietotekniset valmiudet. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Työpapereita-sarja, 1/2000. Helsinki: Opetusministeriö.

Saarti, J. 1999. Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailun aspektit: kirjastoammattilaisten ja kirjastonkäyttäjien tekemien romaanien tiivistelmien ja asiasanoitusten yhdenmukaisuus. Acta Universitatis Ouluensis Humaniora B 33. Oulu: Oulun yliopisto.

Salonharju, I. 1999. Multimedian sisältötuotanto ja työkalut — EU:n uusi ohjelma kirjastoille, arkistoille ja museoille. Tietolinja 2/1999. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.lib.helsinki.fi/tietolinja/0299/katsaus.html>>, katsottu 22.10.2002.

Sapsford, R. 1999. Survey Research. London: Sage.

Silverman, D. 1994. Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction. London: Sage.

Skrzeszewski, S. 1993. One Place to Look: A Vision of an Electronic Information Future for Ontario's Public Libraries. Journal of Interlibrary Loan & Information Supply 3 (4), 51-61.

Soininen, M. 1995. Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 43. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Stachon, K. 1996. Näkökulmia tietoyhteiskuntaan. Informaatiotutkimus 15 (3), 101-104.

Storbom, S. 1995. Yleiset kirjastot laman kourissa — tietotekniikkaa ja organisaatiomuutoksia. Kirjastotiede ja informatiikka 14 (1), 15-19.

Strauss, A. & Corbin, J. 1990. Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and techniques. Newbury Park: Sage.

Strauss, A. & Corbin, J. 1998. Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. 2nd edition. Thousand Oaks: Sage.

Suomen kielen perussanakirja: kolmas osa S-Ö. 1994. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Painatuskeskus.

Suomen kuntaliitto. 2002. Saatavilla www-muodossa <URL:<http://www.kuntaliitto.fi/>>, katsottu 1.10.2002.

Suomi (o)saa lukea. Tietoyhteiskunnan lukutaidot –työryhmän linjaukset. 2000. Tietoyhteiskunnan lukutaidot –työryhmä. Helsinki: Opetusministeriö. Opetusministeriön työryhmien muistioita 2000, 4. Saatavilla myös www-muodossa: <URL:<http://www.minedu.fi/julkaisut/pdf/lukutaidot.pdf>>, katsottu 22.10.2002.

Svedberg, S. E. 2001. Sähköpostiviesti 16.3.2001.

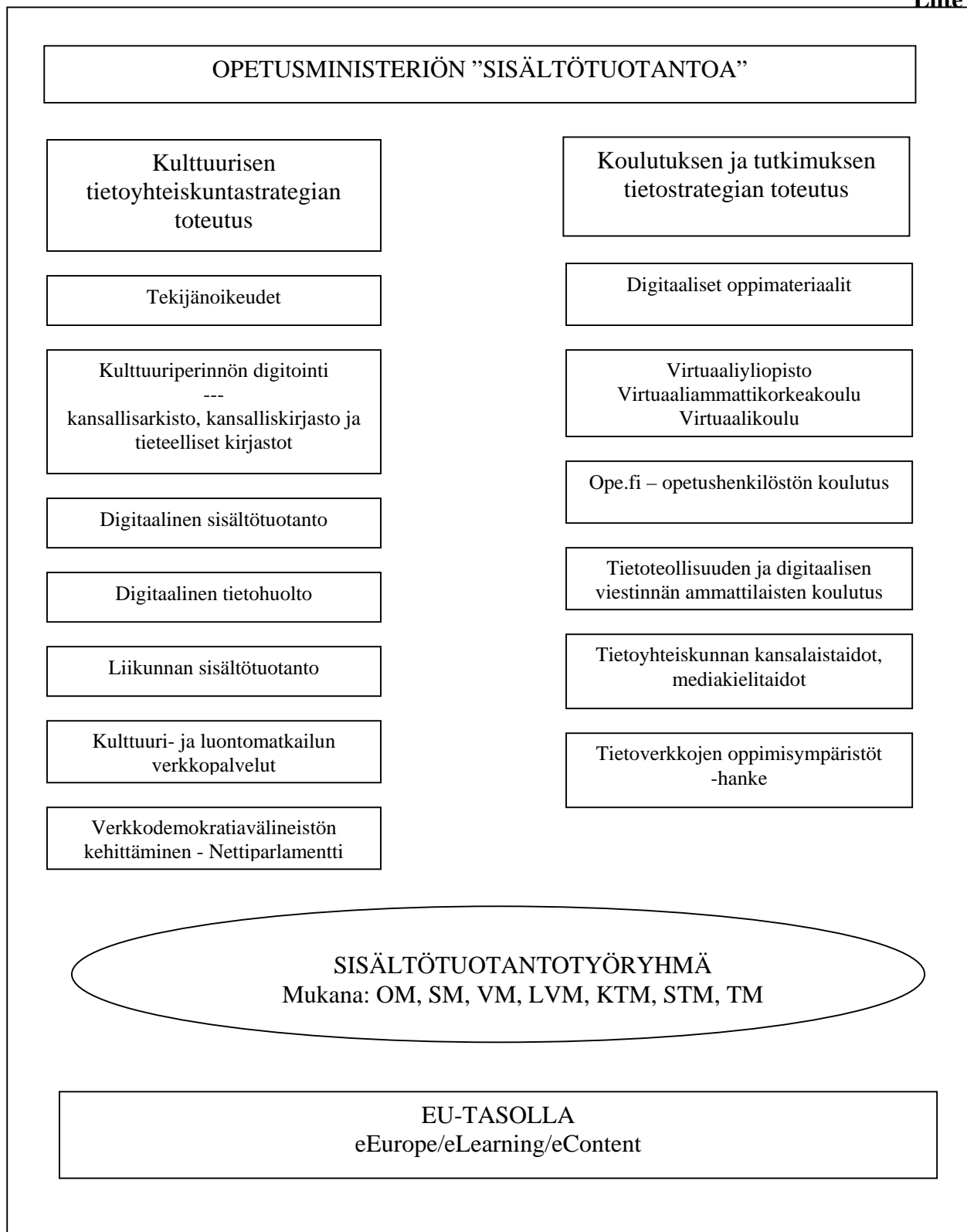
Thorhauge, J., Larsen, G., Thun, H.-P. and Albrechtsen, H. 1997. Public libraries and the information society. Segbert, M. (toim.) Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Libraries in the information society series. EUR 17648.

Tietohuollon kehittämisstrategia. 1994. Helsinki: Tietohuollon neuvottelukunta.

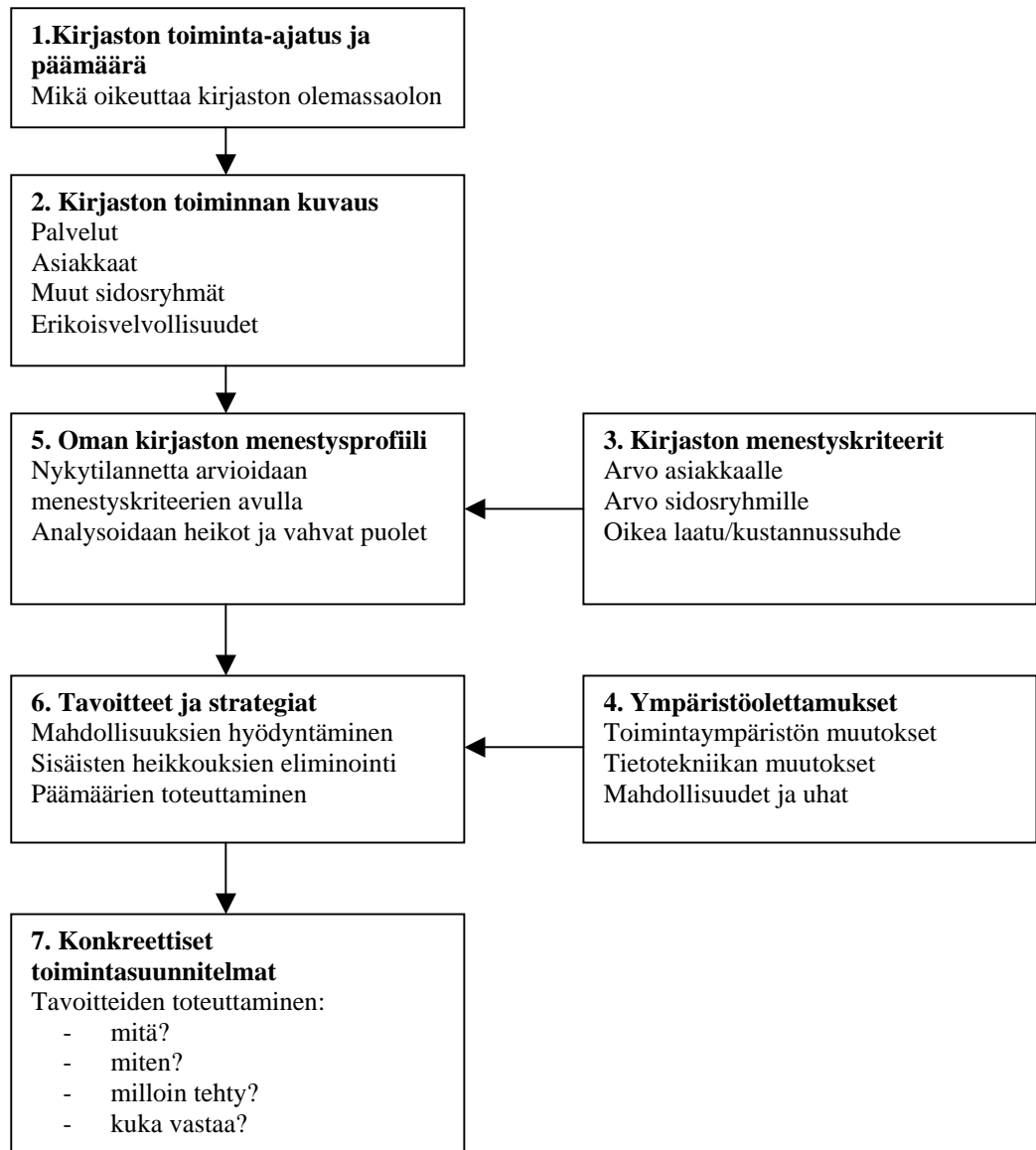
Urquhart, C. 2001. An Encounter with Grounded Theory: Tackling the Practical and Philosophical Issues. Teoksessa E. M. Trauth *Qualitative Research in IS: Issues and Trends*. Hershey: Idea Group, 104-140.

Webster, F. 1995. *Theories of the Information Society*. London: Routledge.

Virnes, H. 1999. *Demokratia, tasa-arvo ja teledemokratian mahdollisuus suomalaisessa tietoyhteiskunnassa. Tietoyhteiskuntastrategioiden analyysi*. Tampereen yliopisto: Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu –tutkielma.

Kuvio 1.1. Opetusministeriön sisältötuotantokuvio. Lähde: Härkönen 2001, 6.

Kuvio 3.1. Kirjaston strategisen suunnittelun prosessi. SWOT-analyysin mukaiset heikot ja vahvat puolet tulevat esille kohdassa 5 sekä kirjaston ulkopuoliset uhat ja mahdollisuudet kohdassa 4. Lähde: Niinikangas 1992, 30.

Sisäiset	S = vahvuudet	W = heikkoudet
	O = mahdollisuudet	T = uhat
Ulkoiset		

Kuvio 3.2. SWOT-analyysi

EU:n neljännen puiteohjelman tutkimushankkeet, joihin pääsi mukaan suomalaisia osallistujia vuonna 1995

Neljäs puiteohjelma oli suomalaisten kirjastojen kannalta menestyksellinen. Ensimmäisessä tarjouskilpailussa vuonna 1995 suomalaisia osallistujia pääsi mukaan neljään tutkimushankkeeseen, jotka olivat:

- CHILIAS (Children in Libraries: Improving multimedia virtual library access and information skills) — lapset elektronisen kirjaston käyttäjinä.
- BALTICSEAWEB (Geographical user interface for network-based Baltic Marine Environment Information System) — graafinen käyttöliittymä Itämeri-tietoon.
- CoBRA (Computerised Bibliographic Record Actions) — kansalliskirjastojen yleistyön aktivoija elektronisen aineiston käsittelyssä ja käytössä.
- PUBLICA (Public Libraries Concerted Action) — yleisten kirjastojen yhteistyöfoorumi.

Varsinaisen läpimurron suomalaiset osallistujat tekivät neljännen puiteohjelman toisessa tarjouskilpailussa vuonna 1997. Tarjouskilpailusta toteutettavaksi hyväksyttiin 24 hanketta, joista kymmenessä oli yhteensä 16 suomalaista osallistujaorganisaatiota. (Salonharju 1998.)

Artikkelissaan Salonharju esittelee yhteenvedon kaikista hankkeista, joissa on mukana suomalaisia osallistujia. Poimin niistä tähän ne, joihin on osallistunut yleisten kirjastojen kannalta merkittäviä edustajia:

- CHILIAS: Suomesta mukana Akateeminen tietopalvelu, Kuntaliitto, Vantaan kaupunki — Koulun tietokeskus, ICL Data Oy, Helsingin yliopisto.
- PUBLICA: mukana Helsingin kaupungin kirjasto.
- VERITY (Virtual and Electronic Resources for Information Skills Training for Young People): mukana Akateeminen tietopalvelu, Kuntaliitto, Vantaan kaupunki — Koulun tietokeskus, ICL Data Oy, Helsingin yliopisto.
- PUBLICA II: mukana Helsingin kaupunginkirjasto. (Emt.)

Yleisille kirjastoille lähetetty kyselyyn liittyvä sähköpostiviesti

Hyvää päivää!

Opiskelen Tampereen yliopistossa informaatiotutkimusta pääaineenani ja kerään tutkimusaineistoa omaa pro gradu -työtäni varten. Työni aiheena on se, miten suomalaisissa eri tietoyhteiskuntastrategioissa yleisille kirjastoille asetetut tavoitteet ovat mahdollisesti vaikuttaneet ja vaikuttavat käytännössä Suomen yleisten kirjastojen omiin strategioihin ja siten toteutuvat kirjastojen käytännön toiminnassa. Lähetän kyselyn kaikkiin Suomen yleisiin kirjastoihin. Toivon, että vastaisitte kyselyyni marraskuun alkuun eli 2.11.2001 mennessä. Tutkimus tuottaa mielenkiintoista uutta tietoa paitsi kirjastoalan ammattilaisille myös kuntien päättäjille ja opetusministeriölle.

Linkki suoraan kyselyyn:

<<http://www.uta.fi/~iv58920/kysely.html>>

Linkki saatesivulle (sis. samat tiedot kuin tämä viesti):

<<http://www.uta.fi/~iv58920/saate2.html>>

Mikäli Teistä tuntuu hankalalta hahmottaa kysymyksiä ruudulla ja vastata elektronisesti, voin lähettää kysymykset kirjallisina postitse kirjastoonne. Olisi toivottavaa, että perehtyisitte kysymyksiin esimerkiksi keskustelemalla niistä keskenänne. Olen yrittänyt muotoilla kysymykset sellaisiksi, että niihin voi vastata mahdollisimman vapaamuotoisesti - mitä useampia ja monipuolisempia näkemyksiä ja mielipiteitä tuotte esille, sen mielenkiintoisemmiksi tutkimukseni tulokset muodostuvat. Kysely on aika pitkä, mutta jos vain ehditte vastata kaikkiin kysymyksiin, sitä kiinnostavampaa tietoa tutkimus tuottaa.

Mikäli haluatte, olen valmis välittämään tutkimukseni tulokset Teille heti, kun tutkielmani valmistuu.

Ystävällisin terveisin,

Irina Vikman

GSM: 040-5495396

S-posti: irina.vikman@uta.fi

Pellervonkatu 9 A 219

33540 Tampere

<<http://www.uta.fi/~iv58920/>>

* * * * *

Saate kyselyyn tietoyhteiskuntastrategioiden toteutumisesta Suomen yleisissä kirjastoissa

Arvoisa vastaanottaja,

Opiskelen Tampereen yliopistossa informaatiotutkimusta pääaineenani ja kerään tutkimusaineistoa omaa pro gradu -työtäni varten. Työni aiheena on se, miten suomalaisissa eri tietoyhteiskuntastrategioissa yleisille kirjastoille asetetut tavoitteet ovat mahdollisesti vaikuttaneet ja vaikuttavat käytännössä Suomen yleisten kirjastojen omiin strategioihin ja siten toteutuvat kirjastojen käytännön toiminnassa. Lähetän kyselyn kaikkiin Suomen yleisiin kirjastoihin. Toivon, että vastaisitte kyselyyni mahdollisimman pian. Tutkimus tuottaa mielenkiintoista uutta tietoa paitsi kirjastoalan ammattilaisille myös kuntien päättäjille ja opetusministeriölle.

Saamani palautteen perusteella selvennän eräitä kyselylomakkeeseeni liittyviä termejä. Tietoyhteiskuntastrategioilla tarkoitan esim. opetusministeriön "Kulttuurinen tietoyhteiskunta" - ja "Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia" -teoksia sekä muita tietoyhteiskuntaan liittyviä strategioita, esim. "Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004", joissa mainitaan yleiset kirjastot tai jotka muuten vaikuttavat kirjastojen toimintaan. Näitä olen hyödyntänyt oman kyselylomakkeeni laadinnassa. Käytännön kokemuksista kertominen, strategioiden aikaan saamien käytännön vaikutusten kuvailu kirjastojen toimintaan riittää, vaikkei omaa tietoyhteiskuntastrategiaa kirjallisena olisikaan. Verkkosisältötuotannolla tarkoitan kaikkea kirjaston tietoverkkoihin (etenkin Internetiin ja www:iin) tuottamaa aineistoa, jota voivat olla esim. kirjaston omat kotisivut, kokoelmatiedot saatavilla www:n kautta jne. (verkkosisältötuotannon vaihtoehtoja lueteltu kysymyksessä 25). Mikäli Teistä tuntuu hankalalta hahmottaa kysymyksiä ruudulla ja vastata sähköpostitse, voin esimerkiksi lähettää kysymykset kirjallisina postitse kirjastoonne. Olisi toivottavaa, että perehtyisitte kysymyksiin esimerkiksi keskustelemalla niistä keskenänne. Olen yrittänyt muotoilla kysymykset sellaisiksi, että niihin voi vastata mahdollisimman vapaamuotoisesti - mitä useampia ja monipuolisempia näkemyksiä ja mielipiteitä tuotte esille, sen mielenkiintoisemmiksi tutkimukseni tulokset muodostuvat.

Toivon Teidän palauttavan vastauksenne helmikuun puoliväliin eli 15.2.2002 mennessä.

Mikäli haluatte, olen valmis välittämään tutkimukseni tulokset Teille heti, kun tutkielmani valmistuu.

Paljon kiitoksia yhteistyöstänne!

Ystävällisin terveisin,

Irina Vikman

GSM: 040-5495396

S-posti: irina.vikman@uta.fi

Pellervonkatu 9 A 219

33540 Tampere

[Kyselyyn](#)

Kyselylomake tietoyhteiskuntastrategioiden toteutumisesta Suomen yleisissä kirjastoissa

01. Missä kunnassa kirjastonne sijaitsee?

02. Mitä kuntia kirjastonne palvelee?

03. Kuinka monta asukasta palvelemisianne kunnissa on yhteensä?

04. Montako lainaajaa kirjastollanne on?

05a. Mistä kirjastonne saa/on saanut tietoa eri tietoyhteiskuntastrategioista? Voitte valita useita vaihtoehtoja.

- Opetusministeriöltä
- Muilta ministeriöiltä
- Kuntien hallinnolta
- Yleisten kirjastojen keskuskirjastolta
- Maakuntakirjastoilta
- Kirjastoseurasta
- Kirjastolehdestä
- Muualta, mistä

05b. Seuraatteko itse tietoyhteiskuntastrategioista käytävää keskustelua seuraavista lähteistä: kirjoista, lehdistä, Internetistä tai muista lähteistä?

- Kyllä
- Ei

05c. Kuinka tärkeitä eri lähteet ovat Teille? Vastatkaa asteikolla 1-5 (5=erittäin tärkeä, 4=melko tärkeä, 3=keskiverto, 2=ei kovin tärkeä, 1=ei lainkaan tärkeä)

- 1) Kirjat
- 2) Lehdet
- 3) Internet
- 4) Muut

06. Ovatko tietoyhteiskuntastrategiat tuoneet toimintaanne jotain/mitään uutta?

- Kyllä, erittäin paljon

- Kyllä, melko paljon
- Jonkin verran
- Melko vähän
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

Jos ovat, mitä

07. Onko kirjastossanne laadittu omaa erityistä tietoyhteiskuntastrategiaa?

- Kyllä, kirjattu
- Kyllä, kirjaamaton
- Ei ole
- En osaa sanoa

Jos on, niin millainen/minkäniminen?

08. Onko kirjastossanne muita kehittämissuunnitelmia ja/tai -tavoitteita tietoyhteiskuntaan liittyen?

- Kyllä, kirjattuja
- Kyllä, kirjaamattomia
- Ei ole
- En osaa sanoa

Jos on, niin millaisia?

09. Ovatko *kansalliset* tietoyhteiskuntastrategiat vaikuttaneet kirjastonne pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun?

- Kyllä, erittäin paljon
- Kyllä, melko paljon
- Jonkin verran
- Melko vähän
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

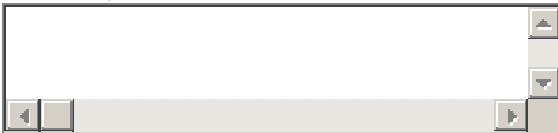
Jos ovat, niin miten?

10. Ovatko *alueelliset* tietoyhteiskuntastrategiat vaikuttaneet kirjastonne pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun?

- Kyllä, erittäin paljon
- Kyllä, melko paljon
- Jonkin verran
- Melko vähän
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

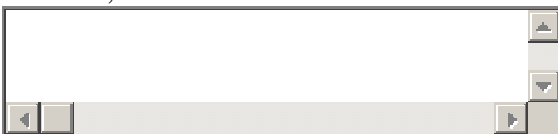
Jos ovat, niin miten?

11. Ovatko *kunnalliset* tietoyhteiskuntastrategiat vaikuttaneet kirjastonne pitkän ja keskipitkän aikavälin suunnitteluun?

- Kyllä, erittäin paljon
- Kyllä, melko paljon
- Jonkin verran
- Melko vähän
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

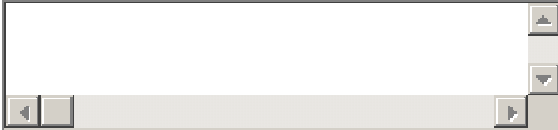
Jos ovat, niin miten?

12. Ovatko tietoyhteiskuntastrategiat vaikuttaneet kirjastoanne koskevaan kunnalliseen päätöksentekoon?

- Kyllä, erittäin paljon
- Kyllä, melko paljon
- Jonkin verran
- Melko vähän
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

Jos ovat, niin miten?

13. Miten koette saavanne tukea kunnalta kirjastonne toimintaan?

- Erittäin hyvin
- Melko hyvin
- Jonkin verran
- Melko huonosti
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

14. Miten kuntanne päättäjät suhtautuvat yleisiä kirjastoja koskeviin tietoyhteiskuntastrategioihin?

- Hyvin myönteisesti
- Melko myönteisesti
- Neutraalisti
- Melko kielteisesti
- Hyvin kielteisesti
- En osaa sanoa

15. Tietoyhteiskuntastrategioissa mainitut yleisten kirjastojen toimintatavoitteet vaativat lisäresursseja kirjastojen nykyiseen rahoitustilanteeseen nähden. Onko mielestänne mahdollista rakentaa omaan kirjastoonne tulevaisuuden kirjastopalvelut nykyisillä voimavaroilla?

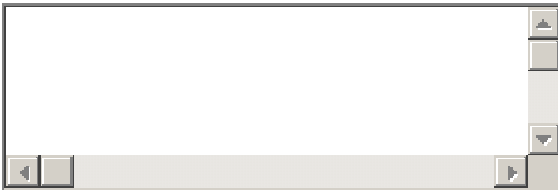
- Kyllä, erittäin hyvin
- Kyllä, melko hyvin
- Jossain määrin
- Melko huonosti
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

16. Onko mielestänne kirjastonne kaikki nykyiset palvelut ja toiminnot säilytettävä entisessä laajuudessaan myös tietoyhteiskunnassa?

- Kyllä, kaikki
- Kyllä, joitakin
- Ei
- En osaa sanoa

17. Tähän asti yleisissä kirjastoissa on selviydytty kiristämällä työtahtia ja rationalisoimalla (kirjastojärjestelmät, itsepalvelu, atk-kimpat, www-kokoelmaluettelot jne.). Millaisiin

kirjastokohtaisiin tai yhteisiin hankkeisiin pitäisi mielestänne panostaa samankaltaisten hyötyjen saamiseksi?

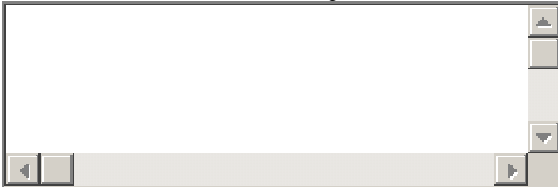
18. Missä määrin koette pystyvänne panostamaan valtakunnallisiin yleisten kirjastojen yhteishankkeisiin (esim. Kirjastot.fi-palvelut)?

- Erittäin paljon
- Melko paljon
- Jonkin verran
- Melko vähän
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

19. Millaista koulutusta, kokeiluja, tukea tai kirjastojen yhteistyötä kaipaisitte eniten?

20. Miten mielestänne kirjastoa voisi markkinoida päättäjille lisävarojen saamiseksi?

-----

21. Onko kirjastonne osallistunut verkkopalvelujen tuotantoon?

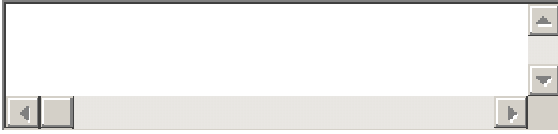
- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

22. Onko kirjastonne osallistunut tietoverkkojen valtakunnalliseen sisältötuotantoon (esim. yleisten kirjastojen keskitettyjen Kirjastot.fi-verkkopalvelut)?

- Kyllä, erittäin paljon
- Kyllä, melko paljon
- Jonkin verran
- Melko vähän

- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

Jos on, mihin/millaiseen (mukaan lukien kokeiluhankkeet)?

23. Entä tietoverkkojen alueelliseen sisältötuotantoon?

- Kyllä, erittäin paljon
- Kyllä, melko paljon
- Jonkin verran
- Melko vähän
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

Jos on, mihin/millaiseen (mukaan lukien kokeiluhankkeet)?

24. Onko kirjastonne osallistunut tietoverkkojen paikalliseen (kunnalliseen) sisältötuotantoon?

- Kyllä, erittäin paljon
- Kyllä, melko paljon
- Jonkin verran
- Melko vähän
- Ei lainkaan
- En osaa sanoa

Jos on, mihin/millaiseen (mukaan lukien kokeiluhankkeet)?

25. Mihin seuraaviin verkkosisältötuotannon muotoihin kirjastonne on osallistunut? Voitte valita useampia vaihtoehtoja

Yhteistyö

- eri kirjastojen välinen verkkopohjainen yhteistyö
- kirjastokimpan yhteisten kotisivujen/portaalin luominen
- kirjaston aineiston siirtäminen tietoverkkoon yhdessä asiakkaiden kanssa
- kirjastojen, arkistojen ja/tai museoiden verkkoyhteistyö

- kirjastojen ja koulujen yhteistyö verkkoaineiston tuottamisessa
- yleisten kirjastojen yhteisiin Kirjastot.fi-palveluihin panostaminen
- eri kuntien kirjastojen (esim. kimpakirjastojen) yhteisen kokoelmatietokannan toteuttaminen
- jokin muu, mikä

Kokoelmat

- aineistorekisterin vieminen Internetiin
- paikalliskokoelmien tuottaminen verkkoon
- erityisaiheesta tietokannan luominen
- aluetietokannan/-linkkikirjaston/-hakemiston luominen
- erikoiskokoelman Internetiin vieminen
- kirjapelin tms. tietovisan tekeminen Internetiin
- (erityis)tietokannan uudelleen organisointi
- kokoelmien tietosisällön avaaminen eli syventävä luettelointi (vanhemman aineiston läpikäyminen ja uudelleen luetteloiminen)
- erityisohjelmiston/-tietokannan (esim. Ebsco) käyttöoikeuden saaminen ja ylläpito
- kirjastojärjestelmän kehittäminen esim. osakohdeluetteloimismahdollisuudella
- tallennusalustan luominen viitteille tietokantaan
- funktionaalisen luetteloinnin kokeilu
- jokin muu, mikä

Verkkosisältötuotanto www-sivuina

- erityisryhmille (lapset, nuoret, vanhukset, maahanmuuttajat jne.) suunniteltujen www-sivujen toteuttaminen
- kirjaston vieraskielisten kotisivujen tuottaminen
- kirjaston Internet-käyttöliittymän/www-sivujen kehittäminen/monipuolistaminen
- sisältötuotannon graafinen suunnittelu
- erityisryhmistä (esim. paikalliset kulttuurivaikuttajat) kertovien www-teemasivujen laatiminen
- asiakaskyselyn tulosten vieminen tietoverkkoon
- Internet-tiedonhaun oppaan luominen verkkoon
- kirjastonkäytön opetusohjelma Internetiin
- luokituksen, asiasanaston tai tesauruksen vieminen Internetiin
- digitaalisen kuva-arkiston luominen
- kirjaston tietoverkkopalvelujen asiakasystävällisyyden kehittäminen

jokin muu, mikä

Muut palvelut

sähköpostiosoitteen tarjoaminen asiakkaille kirjaston omalla palvelimella

kirjaston yritystietopalvelun toteuttaminen

verkko-opiskeluhankkeiden toteuttaminen

jokin muu, mikä

26. Ovatko verkkopalvelut mielestänne tuoneet lisäarvoa tai hyötyä perinteisiin palveluihinne nähden?

Kyllä, erittäin paljon

Kyllä, melko paljon

Jonkin verran

Melko vähän

Ei lainkaan

En osaa sanoa

27. Entä tuoneet lisätyötä perinteisten palveluiden tarjoamiseen verrattuna?

Kyllä, erittäin paljon

Kyllä, melko paljon

Jonkin verran

Melko vähän

Ei lainkaan

En osaa sanoa

28. Entä lisäkustannuksia perinteisten palvelujen tarjoamiseen verrattuna?

Kyllä, erittäin paljon

Kyllä, melko paljon

Jonkin verran

Melko vähän

Ei lainkaan

En osaa sanoa

29a. Onko kirjastonne hakenut valtionavustusta tietoverkkojen sisältötuotantoon ja/tai kokeiluhankkeisiin?

Kyllä

- Ei
- En osaa sanoa

29b. Jos on, oletteko saaneet avustusta?

- Kyllä

Millä perusteilla

- Ei

Millä perusteilla

30a. Oletteko hakeneet avustusta eri kirjastojen ja/tai kunnan eri laitosten yhteishankkeiden toteutukseen liittyvän lisähenkilöstön palkkaukseen?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

30b. Jos haitte, saitteko avustusta?

- Kyllä

Millä perusteilla?

- Ei

Millä perusteilla

31a. Oletteko saaneet avustusta verkkopalvelujen tuotantoon?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

31b. Jos olette, niin mistä (voitte valita useamman vaihtoehdon)

- Opetusministeriö
- Oma kunta

Joku muu lähde, mikä

32. Oletteko kartoittaneet verkkopalveluidenne käyttäjämääriä?

Kyllä

Miten?

Ei

En osaa sanoa

33. Millaisia toiveita/pelkoja/tulevaisuudennäkymiä teillä on omaa kirjastoanne koskien?

34. Muuta (kommentteja, kysymyksiä, palautetta kyselyn sisällöstä jne.)

Omat yhteystietonne

Voitte vastata tähän kyselyyn joko nimettömänä tai antamalla nimi-, ammattinimeke- ja yhteystietonne. Vastauksenne käsitellään luottamuksellisesti, mutta yhteystietonne mahdollistavat tarkentavien kysymysten tekemisen tarvittaessa.

Nimi:

Ammattinimekkeenne/asemanne kirjastossa:

Sähköpostiosoite:

Kiitos vastauksistanne!

[Takaisin saatesivulle](#)

